DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 3 listopada 2021 r.

Poz. 6815

Elektronicznie podpisany przez:
Krzysztof Nowak
Data: 2021-11-03 15:35:34

UCHWAŁA NR XLI/459/21
RADY MIASTA PIEKARY ŚLĄSKIE

z dnia 28 października 2021 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Piekary Śląskie na lata 2022-2025

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. 2021 r., poz. 1372) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. 2021 r., poz. 710 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Miasta Piekary Śląskie
uchwala:

§ 1. Przyjąć Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Piekary Śląskie na lata 2022-2025.

§ 2. Program, o którym mowa w § 1 stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Piekary Śląskie.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Miasta Piekary Śląskie

Tomasz Wesołowski

Załącznik do uchwały Nr XLI/459/21
Rady Miasta Piekary Śląskie
z dnia 28 października 2021 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA PIEKARY ŚLĄSKIE NA LATA 2022-2025

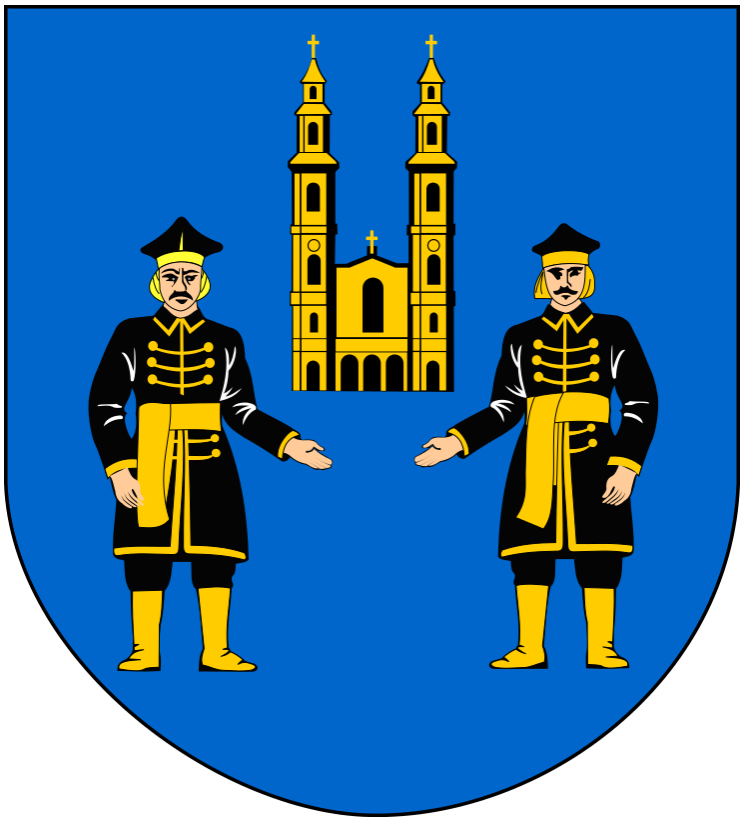

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
gez.wroclaw@gmail.com

PAŹDZIERNIK 2021

Spis treści

1. Wstęp 4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami 4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce 5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 10
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa 13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 15
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta ..15
5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Piekary Śląskie ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu 18
5.2.1. Charakterystyka miasta 18
5.2.2. Zarys historii miasta 20
5.3. Dziedzictwo materialne miasta Piekary Śląskie 25
5.3.1. Przestrzenne elementy i formy krajobrazu kulturowego 25
5.3.2. Budownictwo i architektura 32
5.3.3. Inne zabytki architektury 40
5.3.4. Zabytki techniki 41
5.3.5. Fortyfikacje 43
5.3.6. Miejsca pamięci 47
5.3.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta 49
5.4. Dobra kultury współczesnej 49
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony 50
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków 51
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków 54
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego 54
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków 56
5.6.1. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków 58
5.7. Dziedzictwo niematerialne 59
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT 63
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami 66
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami 70
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami 71
9.1. Dotacje 72
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe 76
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 78
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe 79

10. Podsumowanie....80
11. Bibliografia....81
12. Spis tabel i zdjęć....82
13. Załącznik....83

1. Wstęp

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Piekary Śląskie na lata 2022-2025 (GPOnZ) stanowi element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi miasta poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Piekary Śląskie na lata 2017-2020, który został przyjęty Uchwałą Nr XXXVII/458/17 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 25 maja 2017 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2021 poz. 710 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami" ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji

o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5**: „Rzeczpospolita Polska (…) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1**: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86**: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. 2021 poz. 710 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:
„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
a) krajobrazami kulturowymi,
b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
c) dziełami architektury i budownictwa,
d) dziełami budownictwa obronnego,
e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
f) cmentarzami,
g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (…),

f) instrumentami muzycznymi,
g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
b) cmentarzyskami,
c) kurhanami,
d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:
1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.
1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
2) uznanie za pomnik historii;
3) utworzenie parku kulturowego;
4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej".

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
3) parków kulturowych.
1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych".

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:
1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków".

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (…) kultury (…) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami". Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego**

wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami"** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 902);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotykają problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem projektu Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:
Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego", podzielony na kierunki działania:
1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.
Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami", podzielony na kierunki działania:
1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:
1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:
1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:
1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.
Wyznaczony projekt strategiczny:
Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.
2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:
4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:
– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:
– obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
– obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
– obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń

do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

– Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
– Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
– Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziała odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
– Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

SRKS definiuje również dodatkowe projekty strategiczne, które nie znalazły się w SOR. Zostały one opisane we wcześniejszych fragmentach niniejszego dokumentu poświęconych poszczególnym celom SRKS. Lista projektów strategicznych SRKS obejmuje:

– Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim: Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+", Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018-2021, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta.

- **Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+"**

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+" została przyjęta uchwałą nr IV.38.2 2013 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 1 lipca 2013 r. Strategia ta stanowi aktualizację dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020", przyjętego przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą nr III/47/1/2010 przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 17 lutego 2010 r.

Wizja rozwoju województwa śląskiego w perspektywie 2020+:

Województwo śląskie będzie regionem zrównoważonego i trwałego rozwoju stwarzającym mieszkańcom korzystne warunki życia w oparciu o dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy wykorzystującym zróżnicowane potencjały terytorialne i synergię pomiędzy partnerami procesu rozwoju.

Na podstawie określonej wizji rozwoju wykraczającej poza horyzont czasowy strategii, wyznaczono obszary priorytetowe, cele strategiczne i cele operacyjne, a następnie określono kierunki działań do roku 2020.

W ramach celu strategicznego III – Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni, znalazły się kierunki służące wysokiemu poziomowi ładu przestrzennego i efektywnego wykorzystania przestrzeni, a wśród nich jeden, mający bezpośredni związek z opieką nad dziedzictwem kulturowym: „Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych".

- **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018-2021**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018-2021 został przyjęty uchwałą nr V/50/14/2018 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 19 marca 2018 r. Program ten jest czwartym Programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim. Pierwszy program obejmował lata 2006 – 2009, następnie opracowano jego aktualizację – na lata 2010- 2013 i 2014-2017.

Przedmiotem Programu są wszystkie obiekty zabytkowe niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte. Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych. Głównym celem Programu jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także włączenie zabytków w procesy rozwoju

gospodarczego i społecznego województwa, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Program określa warunki włączania obiektów zabytkowych w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

W Programie sformułowano następującą misję: Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyzm materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie.

Aby misja ta została zrealizowana, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

Cel strategiczny I – Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze.

Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Dla pierwszego celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.

Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.

Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

Do realizacji celów wyznaczono kierunki działań.

• **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ został przyjęty uchwałą nr V/26/2/2016 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 29 sierpnia 2016 r. Niniejszy dokument powstał w wyniku przeprowadzonej w 2013 – 2016 r. aktualizacji Planu z 2004 r. wraz z jego cząstkową zmianą z 2010 r.

Plan poprzez jego ścisłe powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+" stanowi kluczowy element zintegrowanego planowania strategicznego. Plan 2020+ określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Cele polityki przestrzennej województwa określone w Planie 2020+ dotyczą gospodarczego wzrostu i innowacyjności, metropolizacji, zapewnienia spójności społecznej i ekonomicznej oraz ochrony naturalnych zasobów środowiska i kształtowania krajobrazów kulturowych.

W Planie omówiono bardzo szczegółowo obszar ochrony krajobrazów kulturowych. Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. Specyficznym dziedzictwem okresu industrializacji (od XVIII do XX w.), podkreślającym odrębność i wyjątkowość krajobrazu kulturowego regionu, są historyczne obiekty i zespoły zabudowy związane z górnictwem węgla kamiennego, wydobyciem i przetwórstwem metali kolorowych, jak kopalnia cynku i srebra oraz hutnictwem żelaza.

Wśród wyznaczonych celów polityki przestrzennej województwa, cel 3 jest ściśle związany z dziedzictwem kulturowym regionu:

3. Przestrzeń – zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Dla powyższego celu przyjęto następujące kierunki polityki przestrzennej:

3.1. Ochrona zasobów środowiska.

3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich.

3.3. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich.

Wskazano między innymi kierunek działania:

Kierunek 3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

– kształtowanie atrakcyjnych terenów mieszkaniowych o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych;

– kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu i integrację społeczności lokalnych;
– zachowanie tożsamości kulturowo-krajobrazowej, w tym zachowanie identyfikatorów krajobrazu, charakterystycznych dla danego obszaru wraz z ich adaptacją do nowych funkcji;
– kształtowanie terenów zieleni miejskiej pełniących funkcje rekreacyjne, zdrowotne, estetyczne i przyrodnicze;
– kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w oparciu o lasy, parki i tereny otwarte;
– rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej;
– rekultywacja, rewitalizacja i kształtowanie terenów zdegradowanych (w tym poprzemysłowych, powojskowych, pokolejowych) z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych);
– gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro – i małej retencji).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

• **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie zostało przyjęte uchwałą nr XLVI/593/14 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 25 września 2014 r. Jest to aktualizacja studium przyjętego uchwałą nr XXIII/178/2000 przez Radę Miasta w Piekarach Śląskich z dnia 28 września 2000 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Piekary Śląskie oraz uchwałą nr XXI/219/08Rady Miasta w Piekarach Śląskich z dnia 13 marca 2008 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Piekary Śląskie.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych miasta, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

Głównym celem Studium jest określenie polityki przestrzennej miasta poprzez rozpoznanie uwarunkowań, a następnie sformułowanie odpowiednich kierunków zagospodarowania przestrzennego. Studium jest materiałem wyjściowym do sporządzania planów miejscowych. Przejmuje ono koordynację nad tworzeniem planów, gdyż wskazuje obszary wymagające sporządzenia planów. Studium nie stanowi prawa miejscowego, jest jedynie wewnętrznym dokumentem wskazującym kierunki rozwoju miasta oraz możliwości wykorzystania jego atutów społecznych i ekonomicznych.

W Studium szczegółowo określono stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym:
– krótki rys historyczny,
– obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków,
– obiekty zabytkowe wpisane do gminnej ewidencji zabytków,
– historyczne układy przestrzenne (strefy ochrony konserwatorskiej),
– stanowiska archeologiczne,
– obiekty techniki - obiekty budownictwa obronnego,
– miejsca pamięci.

oraz wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zasadniczymi celami polityki przestrzennej wobec środowiska kulturowego miasta są:

– skuteczne kontrolowanie zmian w zagospodarowaniu przestrzennym tak, aby możliwe było zachowanie różnorodnych wartości środowiska kulturowego miasta decydujących o jego tożsamości;

– pobudzanie takich zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, które pozwolą na lepsze wykorzystanie wartości kulturowych przestrzeni miejskiej;

– ochrona, utrzymanie i przywrócenie zasobów dziedzictwa kulturowego traktowanych jako wartość sama w sobie;

– wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla podwyższenia poziomu jakości życia i rozwoju gospodarczego miasta.

Realizacji celów służą następujące działania odnoszące się do obiektów lub zespołów obiektów mających wartości kulturowe:

– ustalanie ograniczeń obowiązujących przy budowie, rozbudowie, remontach i innych przekształceniach przestrzennych, które składają się na system ochrony przestrzennego dziedzictwa kulturowego – przedsięwzięcia w tym zakresie można określić jako ochronę bierną;

– rewaloryzacja przeprowadzana w taki sposób, aby stwarzała atrakcyjne możliwości do inwestowania w różnych dziedzinach gospodarki – przedsięwzięcia w tej sferze można określić ochroną czynną;

– przedsięwzięcia organizacyjne, badawcze i promocyjne.

Zasady ochrony dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

– Obowiązuje zachowanie i ochrona obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta, zgodnie z przepisami odrębnymi w tym zakresie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zasady ochrony dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

– Obowiązuje ochrona obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez zachowanie ich formy i wystroju elewacji. Oprócz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w granicach gminy występują obiekty nie ujęte w gminnej ewidencji zabytków, chronione zapisami obowiązujących planów miejscowych. Ponadto zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane Obiekty budowlane ujęte w gminnej ewidencji zabytków podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie uzyskania pozwolenia na budowę.

Zasady ochrony dla stref ochrony konserwatorskiej:

– Dla stref „A” i „B” ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące ustalenia:

1). obowiązuje ochrona istniejącego układu urbanistycznego, układu ulic, placów, linii zabudowy, głównych osi widokowych oraz zewnętrznego charakteru i bryły budynków;

2) obowiązuje ochrona istniejącej zieleni parkowej;

3) nakazuje się utrzymanie szerokości elewacji frontowych i kształtu oraz istniejącego kąta nachylenia dachu;

4) nakazuje się zachowanie detalu architektonicznego oraz materiałów wykończeniowych elewacji budynków, w szczególności klinkieru i cegły glazurowanej;

5) nakazuje się zachowanie jednolitej kolorystyki i podziałów stolarki w całym budynku;

6) zakazuje się montażu anten i innych urządzeń (np. klimatyzatorów) na elewacjach budynków od strony dróg publicznych (elewacje frontowe);

7) zakazuje się montażu wolnostojących reklam wielkogabarytowych oraz na budynkach za wyjątkiem ścian szczytowych;

8) zakazuje się lokalizacji tymczasowych obiektów budowlanych;

9) dopuszcza się możliwość wyburzeń we wnętrzach kwartałów dokonywanych w celu uporządkowania przestrzeni;

10) dopuszcza się możliwość adaptowania obiektów do innych form użytkowania;

11) dopuszcza się możliwość realizacji nowej zabudowy pod warunkiem, że będzie ona kontynuacją istniejącego układu urbanistycznego i będzie do niej dostosowana;
12) przebudowy, rozbudowy, wyburzenia i modernizacje oraz realizacja nowej zabudowy i nowego zagospodarowania i użytkowania na terenach wymienionych w niniejszym rozdziale, w tym działania dotyczące kształtowania dróg, ulic i placów, wraz z ukształtowaniem nawierzchni, użytymi materiałami i sposobem zagospodarowania, będą indywidualnie uzgadniane przez właściwe służby konserwatorskie.
– Dla strefy „E” ochrony ekspozycji obowiązuje ochrona:
1) głównych osi widokowych w kierunku na Kopiec;
2) bezpośredniego otoczenia Kopca mieszczącego się w liniach rozgraniczających terenu ZP;
3) Zakazy: wprowadzania dominant przestrzennych, umieszczania reklam, w tym w liniach rozgraniczających dróg.

Zasady ochrony dla stanowisk archeologicznych:
– ustala się strefę „OW” obserwacji archeologicznej;
– obejmujący teren potencjalnego występowania zabytków archeologicznych, a także wskazuje się tereny występowania stanowisk archeologicznych z terenu miasta. Wszelkie roboty ziemne w obrębie występowania stanowisk archeologicznych oraz w granicach stref „OW” winny być prowadzone zgodnie z przepisami z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Dotyczy to w szczególności działań podejmowanych w związku z odkryciem przedmiotów zabytkowych lub obiektów zabytkowych.

Zasady ochrony dla obiektów techniki – obiektów budownictwa obronnego:
– ustala się ochronę konserwatorską dla budowli obronnych fortyfikacji polskich i niemieckich ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Dla obiektów techniki – obiektów budownictwa obronnego z terenu miasta obowiązuje zachowanie istniejącej formy, oraz zakaz lokalizacji reklam za wyjątkiem tablic informujących o obiekcie.

Zasady ochrony dla obiektów małej architektury ujęte w gminnej ewidencji zabytków:
– wskazane jest utrzymanie istniejącej formy, detalu architektonicznego, a także w przypadku ich renowacji zastosowanie materiałów wykończeniowych nawiązujących do pierwotnego ich wykończenia.

Zasady ochrony dla miejsc pamięci:
– dla obiektów stanowiących miejsca pamięci obowiązuje utrzymanie istniejącej formy, detalu architektonicznego, a także w przypadku ich renowacji zastosowanie materiałów wykończeniowych nawiązujących do pierwotnego ich wykończenia.

Zasady ochrony dla cmentarzy ujętych w gminnej ewidencji zabytków: (dla cmentarzy przy ul. Kalwaryjskiej (Piekary Wielkie), przy ul. Zawiszy Czarnego (Dąbrówka Wielka), przy ul. Nankera (Brzozowice Kamień), przy ul. Bednorza (Brzeziny Śląskie):
– zachowanie historycznie ukształtowanego planu alei;
– ochrona obiektów posiadających wartości zabytkowe i artystyczne tj.: nagrobki, kaplice, ogrodzenia itp.;
– ochrona starodrzewu, zespołów komponowanej zieleni;
– zakaz lokalizacji reklam;
– zakaz stosowania betonowych prefabrykowanych ogrodzeń.

Obecnie trwają prace nad Zmianą w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla części terenów.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Piekary Śląskie ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, który jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Dziedzictwo kulturowe regionu śląskiego było kształtowane pod wpływem wielu różnych kultur i w różnych warunkach ustrojowych, co przejawia się w jego zróżnicowaniu kulturowym. Dziedzictwo kulturowe jest jednym z fundamentów rozwoju przemysłu kultury, który zawiera w sobie nie tylko dziedziny działalności gospodarczej bezpośrednio zajmujące się produkcją i dystrybucją dóbr i usług kultury, ale i działalność niedochodową, która generuje przychód w innych branżach, choćby w turystyce.

O wyróżniającym się charakterze dziedzictwa kulturowego Piekar Śląskich decyduje przynależność do Ziemi Bytomskiej, ciążenie do kultury polskiej, piętno religijne, górniczo-hutnicza przeszłość oraz przynależność do aglomeracji górnośląskiej.

5.2.1. Charakterystyka miasta

Piekary Śląskie są miastem o statusie powiatu grodzkiego, położonym w południowo-zachodniej Polsce, w środkowej części województwa śląskiego, w centrum Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (GOP). W regionie śląskim są miastem średniej wielkości. Piekary Śląskie są dobrze skomunikowane z miastami Aglomeracji Śląskiej oraz z ościennymi województwami. Przez miasto przebiega trasa autostrady A1, w odległości 20 km znajduje się międzynarodowe lotnisko w Pyrzowicach.

Piekary Śląskie od północy graniczą z gminą Świerklaniec, od wschodu z gminą Bobrowniki i miastem Wojkowice, od południa z Siemianowicami Śląskimi i Chorzowem, od zachodu z Bytomiem i Radzionkowem. W granicach miasta znajduje się sześć dzielnic, pierwotnie stanowiących odrębne jednostki administracyjne, w 1975 r. połączone w jeden organizm miejski: Szarlej, Piekary Centrum, Kozłowa Góra, Brzeziny Śląskie, Brzozowice-Kamień, Dąbrówka Wielka.

Miasto leży w dorzeczu Wisły tworzonym przez rzekę Szarlejkę będącą dopływem Brynicy. Rozlokowane jest w północnej części Wyżyny Śląskiej, na tzw. Garbie Tarnogórskim (Kozłowa Góra), na Wyżynie Katowickiej (Brzeziny Śląskie i Dąbrówka Wielka) oraz w Kotlinie Józefki i Obniżeniu Szarleja – Brynicy, utworzonym z dolin rzek: Szarlejki i Brynicy. Najwyższym wzniesieniem naturalnym Piekar jest Winna Góra (350 m n.p.m.) w Kozłowej Górze oraz Wzgórze Cerekwica z Kalwarią (316 m n.p.m.), zaś najwyższym punktem jest Kopiec Wyzwolenia (356 m n.p.m.), usypany w latach 1932-1937. Punkt najniższy – dno Brynicy (261 m n.p.m.) sytuuje się na południowo-wschodnim krańcu miasta w Dąbrówce Wielkiej. Na granicy Piekar oraz gminy Świerklaniec znajduje się zbiornik Kozłowa Góra.

• **Środowisko przyrodnicze**[1]

Piekary Śląskie są miastem o zróżnicowanych walorach środowiska przyrodniczego. Obok terenów przekształconych przez człowieka w wyniku długoletniej działalności gospodarczej, zachowały się tereny biologicznie czynne o dużych wartościach. Równocześnie jest to jedno z najbardziej ekologicznie wyeksploatowanych przez przemysł miast w województwie śląskim.

Pod względem krajobrazowym miasto składa się z trzech części:

– Wyżyna północna (Kozłowa Góra i zachodnie krańce Piekar i Szarleja) miejscami stromo opadająca w kierunku doliny Brynicy, pokryta pagórkami o dość dużej wysokości względnej.

– Wyżyna południowa (Brzeziny Śląskie i Dąbrówka Wielka) o nieznacznie pagórkowatej powierzchni, silnie przekształconej przez górnictwo i hutnictwo (zwałowiska, zapadliska) i transport kolejowy (nasypy kolejowe).

– Dolina wzdłuż wschodniej granicy miasta (Kolonia Józefka, Osiedle Wieczorka), wchodząca w skład Kotliny Józefki oraz fragment doliny Szarlejki, rozdzielającej obie części wyżynne, tworzącej wraz z doliną Brynicy tzw. Obniżenie Szarleja-Brynicy (Szarlej, Brzozowice-Kamień, Osiedle Andaluzja, Osiedle Powstańców Śląskich, Dołki).

Krajobraz miasta został przekształcony w wyniku intensywnej działalności górniczej. Wiele obiektów i obszarów związanych z górniczą eksploatacją zniknęło lub bezpowrotnie zmieniło swój charakter. Pozostałe obszary często traktowane jako nieużytki, stanowią istotny walor pod względem historycznym, ale przede wszystkim jako ciekawe obiekty przyrodnicze charakteryzujące się bioróżnorodnością.

Tereny poprzemysłowe zajmują znaczny obszar miasta i są to opuszczone zakłady i składowiska odpadów pohutniczych. Zlokalizowane są głównie w Szarleju, Brzozowicach i w Brzezinach Śląskich oraz w Dąbrowce Wielkiej.

Teren na zachód od Brzezin i na południowy-zachód od Brzozowic stanowi skupisko zwałowisk pohutniczych o wysokościach od kilku do ok. 30 m. Jednocześnie w rejonie tym występują niecki osiadań oraz zapadliska.

Dolina Szarlejki jest całkowicie zniszczona, zryta wyrobiskami porudnymi, zasypana wałowiskami pogórniczymi i pohutniczymi oraz zdeformowana nieckami powstałymi wskutek wydobycia węgla kamiennego.

Kocie Górki zostały znacznie przeobrażone w wyniku wielowiekowej eksploatacji żelaziaka brunatnego, wapieni i dolomitów triasowych.

Wyrobisko cegielni Kozłowej Górze w północnej części miasta zostało wypełnione wodą (długość ponad 600 m i szerokość przekraczająca miejscami 100 m).

Na terenie miasta nie ma terenów przyrodniczych wpisanych na listę obszarów Natura2000 lub ECONET. Natomiast przy południowo-zachodniej granicy miasta rozciąga się zespół przyrodniczo-krajobrazowy Żabie Doły. Około 5 km na zachód od granic miasta, w obrębie kompleksu leśnego ze źródłami Szarlejki znajduje się rezerwat leśny Segiet. W obrębie miasta funkcjonują:

1. Korytarze ekologiczne:

– fragment korytarza ekologicznego Brynica - Przemsza wzdłuż wschodniej granicy miasta w dolinie obu rzek wraz z obszarem zasilania przy granicy z Radzionkowem, wchodzący w skład systemu przyrodniczego o randze regionalnej,

– tereny otwarte na styku Piekar Śl. (rejon Brzezin Śląskich i Dąbrówki Wielkiej), Chorzowa i Siemianowic Śląskich położony wzdłuż DK94.

2. Użytek ekologiczny „Księża Góra” – ustanowiony uchwałą nr X/151/11 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 29 września 2011 r. w obrębie działek geodezyjnych 109/25 i 163/25 – o łącznej powierzchni 6,3 ha. Jest to obszar wyrobiskowy, obejmujący szczytowe partie Księżej Góry, z licznymi odsłonięciami skały wapiennej. Obszar jest cenny przyrodniczo ze względu na wykształcenie się różnorodnych zbiorowisk roślinnych, w tym szereg roślin oraz gatunków zwierząt chronionych.

[1] W oparciu o:Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piekary Śląskie, 2014 r. oraz Lokalny Program Rewitalizacji Piekar Śląskich na lata 2008-2015 dla obszarów miejskich i poprzemysłowych, 2010

3. Pomnik przyrody żywej – drzewo gatunku rokitnik pospolity na terenie pomiędzy pasem drogi, a linią ogrodzeń zabudowy mieszkaniowej u zbiegu ulic Kamiennej i Perłowej, o wysokości 130 cm i obwodzie 91 cm.

5.2.2. Zarys historii miasta

W 1934 r. w wyniku połączenia dwóch gmin Szarlej i Piekary Wielkie powstały Szarlej-Wielkie Piekary. Nazwa Piekary Śląskie po raz pierwszy pojawiła się w 1935 r. W regionie i kraju znane jest, jako miejsce kultu Matki Boskiej Piekarskiej. Posiada bogate tradycje przemysłowe, jako ośrodek górniczo-hutniczy. Historycznie Piekary Śląskie przynależą do ziemi bytomsko-tarnogórskiej. W wyniku reformy administracyjnej kraju w 1973 r. do Piekar Śląskich przyłączono Kozłową Górę, a do Brzezin Śląskich Brzozowice-Kamień i Dąbrówkę Wielką. Miasto Piekary Śląskie w obecnych granicach powstało w 1975 r. z połączenia Piekar Śląskich i Brzezin Śląskich.

Pierwsze, nikłe ślady człowieka na terenie obecnych Piekar Śląskich pojawiły się 4000 lat p.n.e. Osadnictwo w dorzeczu Brynicy istniało od XII do IV w. p.n.e., potem – do II w. n.e. brak śladów człowieka na tym terenie. Kolejna osada, z III w. n.e., odnaleziona została na polach szarlejskich nad Brynicą przy okazji odkrycia galmanu. Jej mieszkańcy wytapiali rudę żelaza.

- **Piekary Wielkie – Piekary Śląskie**

Pierwsza wzmianka pisana o Piekarach (Zwersow, Zwierzów) pochodzi z 1136 r. Miejscowość tę, położoną pod Bytomiem, badacze łączą z dzisiejszymi Piekarami Śląskimi. W 1270 r. urodził się tu Nanker herbu Oksza, późniejszy biskup krakowski i wrocławski. Kolejna wzmianka dotyczy innej części dzisiejszego miasta: w 1277 r. Paweł, biskup krakowski utworzył parafię w Kamieniu, przyłączając do niej Dubrouka (Wielką Dąbrówkę) i Pecare (Piekary) – miejscowości dotychczas podlegały parafii św. Małgorzaty w Bytomiu. W latach 60. XIII w. zbudowano w Kamieniu kościół murowany, wzmiankowany przez Długosza, prawdopodobnie ufundowany przez Emmerama Kołdę herbu Oksza, ojca bpa Nankera. W 1303 r. konsekrowano drewniany kościół pw. św. Bartłomieja w Piekarach.

Odkrycie złóż żelaza w XIV w. przyniosło znaczny wzrost zaludnienia w okolicy Piekar. Osada otrzymała przydomek „Wielkie", na mocy układów stała się lennem czeskim. W 1477 r., wraz z częścią Bytomia, Piekary zostały sprzedane Janowi z Zierotyna, trzy lata później trafiły w ręce Ernesta M. Luzimierskiego. Następnie Piekarami władali Jan Dobry z Opola, Jan II - książę Bytomski, Jan II Opolski, Walenty z Raciborza i margrabia Jerzy Brandenburski – właściciel Bytomia. W tym czasie nastąpił gwałtowny rozwój górnictwa, co za tym idzie – znaczny wzrost gospodarczy regionu. Dochody przynosiła również komora celna.

W 1623 r. ziemię bytomską i bogumińską otrzymał od cesarza w zastaw za długi Łazarz I Henckel von Donnersmarck. Pochodził ze starego rodu, który wzbogacił się w XVI w. na eksploatacji kopalń węgierskich i handlu. Jego spadkobierca – Łazarz II młodszy, w 1629 r. wykupił od cesarza Ferdynanda II Habsburga prawa dziedziczne i prawa własności do bytomskiego razem z Tarnowskimi Górami i bogumińskiego państwa stanowego. Zmarł w 1664 r. pozostawiwszy trzech synów. Bytom otrzymał w spadku Gabriel I. Po śmierci Gabriela w 1666 r. spadkiem po nim podzielili się pozostali bracia; część bytomską z Piekarami otrzymał Jerzy Fryderyk. Po jego śmierci w 1671 r. majątek podzielono między dwóch synów: Karol Maksymilian otrzymał cześć tarnogórską, a Leon Ferdynand bytomską. Obaj stali się protoplastami głównych linii rodu: tarnogórsko-świerklanieckiej i bytomsko-siemianowickiej. W 1697 r. cesarz uczynił ziemię bytomską Wolnym Państwem Stanowym, a Leon Ferdynand uzyskał prawo zasiadania w sejmie śląskim we Wrocławiu, pod warunkiem zmiany wyznania na katolickie, na co się zgodził. Po jego śmierci w 1699 r., w imieniu małoletnich synów władzę sprawowała wdowa, Julianna, następnie – Karol Józef.

Karol Józef Henckel von Donnersmarck podczas II wojny śląskiej przeszedł na stronę Austriaków, w wyniku czego utracił w 1745 r. państwo stanowe, które król pruski nadał Leonowi Maksymilianowi,

bratankowi Karola Józefa należącego do protestanckiej linii rodu. Wojna siedmioletnia (1755-1763) wywołała zubożenie ludności, spadek produkcji oraz zniszczenia spowodowane przemarszem wojsk.

Piekary od XVII w. stały się ważnym ośrodkiem życia religijnego i społecznego oraz centrum pielgrzymkowym związanym z cudownym obrazem Matki Boskiej Piekarskiej. Słynne cuda, jak np. uratowanie Pragi czeskiej przed postępującą zarazą w 1680 r., przyczyniły się do wzrostu kultu obrazu. Do Piekar ściągały liczne pielgrzymki z Polski, Czech i Śląska. W 1683 r. był tu król Jan III Sobieski w drodze do Wiednia, później elektor saski Fryderyk August i królowie Polski: August II Mocny i August III.

W XVIII w. nastąpiło kolejne ożywienie gospodarcze za sprawą przemysłu. Powstała kuźnia, kopalnia galmanu, kopalnia węgla kamiennego i dwie huty. W 1847 r. powstała drukarnia Teodora Heneczka. W 1849 r. nastąpiła konsekracja Bazyliki pw. NMP i Św. Bartłomieja, w 1870 r. uruchomiono kolej, zaś w 1896 r. konsekrowano piekarską Kalwarię.

Po wojnach prusko-austriackich Piekary weszły w skład państwa pruskiego. Nastał bardzo trudny okres w historii miasta za przyczyną zarazy, klęski nieurodzaju i głodu. Nastąpił też gwałtowny rozwój organizacji społecznych, także strajków i demonstracji pracowników piekarskich kopalń. Po zakończeniu I wojny światowej, z powodu zatargów narodowościowych, wybuchły trzy Powstania Śląskie (1919-1921). W ich efekcie nastąpił nowy podział administracyjny Śląska, który sprowokował masowe migracje ludności między miejscowościami polskimi i niemieckimi. W czasie Powstań Piekary wystawiły własną kompanię wojsk powstańczych pod dowództwem Franciszka Granicznego i Józefa Kałdonka. Powstał też Związek Wojacki przekształcony w Polską Organizację Wojskową. W plebiscycie z 1921 r. za przynależnością Piekar do Polski opowiedziało się 4834 osób, za Niemcami zaś 751, w efekcie Piekary włączono do województwa śląskiego, powiatu świętochłowickiego. W 1922 r., gdy Górny Śląsk został przejęty przez władze polskie, miasto wcielono do Polski, odwiedzili je naczelnik państwa Józef Piłsudski, Józef Haller i prezydent II RP Stanisław Wojciechowski.

W 1925 r. nuncjusz papieski koronował obraz Matki Boskiej Piekarskiej. W 1932 r. zawiązał się komitet społeczny, który zainicjował budowę Kopca Wyzwolenia poświęconego w 1937 r.

W 1933 r. w jedną miejscowość połączono Brzozowice i Kamień, w 1934 r. – Piekary Wielkie i Szarlej w miejscowość o nazwie Piekary Śląskie. W 1939 r. Piekary otrzymały prawa miejskie, ale ze względu na wybuch II wojny światowej, nie doszło do formalnego nadania statusu miasta. W czasie okupacji niemieckiej działała konspiracyjna organizacja pod dowództwem Kaspera Kołodzieja – Polska Organizacja Obywatelska oraz inne organizacje podziemne: Związek Obrony Polski, Unia Słowian, OZON, PPR.

W latach 1945-1946 miejscowość była siedzibą gminy Piekary Śląskie. W 1947 r. nadano jej pełnię praw miejskich. W 1954 r. uruchomiono KWK „Julian". W 1962 r. piekarskie sanktuarium otrzymało tytuł Bazyliki Mniejszej, trzy lata później Prymas Polski Stefan Wyszyński ponowił koronację obrazu Matki Boskiej Piekarskiej.

W wyniku reformy administracyjnej w 1975 r. powstało miasto w obecnym kształcie: dołączono Kozłową Górą, Brzozowice-Kamień, Brzeziny Śląskie i Dąbrówkę Wielką. W 1999 r. miasto otrzymało status powiatu, zaś w 2005 r. zmieniono jego herb.

• **Brzeziny Śląskie**[2]

Brzeziny Śląskie powstały w poł. XIX w. na gruntach starszych osiedli wiejskich: Kamienia, Dąbrówki Wielkiej i Rozbarku, należących do hrabiego Guido Henckel von Donnersmarck. Nazwa osady pochodzi od brzozowego gaju należącego do obszaru dworskiego Kamienia. Około 1750 r. istniała tu leśniczówka, wokół której z biegiem lat osiedlili się tzw. „lasiści", zajmujący się karczowaniem lasu i uprawą roli. Przed 1830 r. było tych zabudowań 13. Dały początek kolonii „Brzezina". Istniało tu także kopalnictwo kruszcowe. Niedaleko Brzezin powstała druga kolonia, tzw. Górka, gdzie w XIX w. rozpoczęto eksploatację galmanu, co sprowadziło do Brzezin wielu robotników.

Rozwój osady datuje się od poł. XIX w. Już w pocz. XIX w. zaczęły powstawać szyby głębinowe, zaś w 2 poł. XIX w. powstały dwie kopalnie: „Szczęście Samuela" – 1855 r. oraz „Biały Szarlej" – 1852 r. (w 1934

[2] http://www.kg.net.pl/tekst/7456/historia-brzezin-slaskich-dzielnicy-piekar-slaskich

r. przemianowana na „Orzeł Biały”). Powstanie kopalni spowodowało rozrost kolonii, stopniowo przyjmującej rozmiary sporej wsi. Mimo oporu sąsiednich gmin, w 1882 r. na mocy postanowienia króla pruskiego powstała gmina Birkenhain, licząca 1050 mieszkańców. Nie miała własnych agend i administracyjnie podporządkowana była gminie Kamień, a samodzielność uzyskała dopiero w 1897 r. Rozbudowa terytorialna i wzrost liczebności ludności postępowały szybko. W latach 1878 r. i 1894 r. i 1899 r. otwarto trzy szkoły, działała cegielnia Jaworskiego – śladem po niej jest staw przy hałdzie żużlowej.

W 1907 r. gmina Brzeziny Śląskie liczyła 4228 mieszkańców. Większość stanowili Polacy, Niemcy byli urzędnikami kopalni Biały Szarlej. Wzrost liczby mieszkańców postępował też w związku z budową kopalni węgla kamiennego „Andaluzja” w Kamieniu (1910 r.). Część jej górników zamieszkała w Brzezinach Śląskich. W 1914 r. gmina liczyła 5524 mieszkańców. Mimo działań wojennych kontynuowano budowę kościoła (1915 r.). W 1925 r. uruchomiono nową linię kolejową i stację „Brzeziny Śląskie”.

W 1926 r. gmina uzyskała status gminy na prawach miejskich i samodzielność finansową, co pozwoliło na gruntowną rozbudowę infrastruktury. W ciągu kilku lat całkowicie przebudowano kanalizację oraz zmodernizowano oświetlenie ulic, ulice i chodniki wybrukowano, zbudowano systemy kanalizacji. W 1930 r. gmina liczyła 7192 mieszkańców. Brzeziny posiadały Harcerski Hufiec ZHP, towarzystwa śpiewacze: chór mieszany „Cecylia” i chór męski „Hejnał”. Istniały też organizacje o charakterze politycznym: Związek Powstańców Śląskich i Związek Młodzieży Powstańczej, Związek Rezerwistów, Strzelec i inne. Z organizacji społecznych czynne były: Ochotnicza Straż Pożarna, oddział Polskiego Czerwonego Krzyża, Liga Obrony Powietrznej Państwa, Związek Obrony Kresów Zachodnich i szereg innych.

W 2 poł. lat 30. w rejonie Brzezin zaczęto budować pas fortyfikacji wojskowych. Były to bunkry z działami i betonowe gniazda karabinów maszynowych, rozmieszczone łukiem od Bobrownik, przez Kamień, między Brzezinami a Dąbrówką, Michałkowicami do kopalni „Barbara” w Chorzowie i do Łagiewnik. We wrześniu 1939 r. Brzeziny zostały zajęte przez Niemców, zaś w 1945 r. weszły wojska radzieckie. W 1945 r. utworzono Gminna Radę Narodową, ponownie uruchomiono kopalnie „Orzeł Biały” i „Andaluzja”. W 1951 r. Brzeziny otrzymały prawa miejskie. Liczyły wówczas ponad 7 tysięcy mieszkańców i utrzymywały charakter miasta górniczego.

ZGH „Orzeł Biały” powodowały destrukcję miejscowej fauny i flory, szkody górnicze powodowały kopalnie „Andaluzja” i „Michał”, ujawniono również rozwój zatrucia ołowicą. Począwszy od lat 70. obserwowano exodus ludnościowy z gminy. W 1973 r. na krótko do Brzezin Śląskich dołączono Dąbrówkę Wielką, w 1975 r. – połączono je z Piekarami Śląskimi.

- **Brzozowice Kamień**

Brzozowice – osada położona nad Brynicą, wzmiankowana jest w XIII w. W XVI w. działały tu 44 szyby kopalń rud. W XVIII w. istniał piec do odlewania żelaza sztabowego. Szybki rozwój osady zaczął się w XIX w. i związany był z rozwojem kopalnictwa. W latach 1857-1934 czynna była kopalnia rud cynku „Cecylia” – własność Śląskich Kopalń i Cynkowni, wydobywająca złoża kruszcu zalegającego 100 m pod powierzchnią ziemi. Kopalnia „Brzozowice”, własność S.A. „Giesche”, wydobywała galman, blendę i rudę ołowiu, także zalegające 100 m pod powierzchnią ziemi.

Niemniej do końca XIX w. Brzozowice pozostawały małą wsią na obszarze dworskim, który należał do S.A. „Giesche”. We wsi znajdowała się jedna ulica Piekarska, zwana Starą Wsią. Stopniowo miejscowość nabierała charakteru osady przemysłowo-rolniczej. W 1896 r. powstała szkoła ludowa, w 1912 r. – chór „Polonia”. Po przyłączeniu osady do Polski i likwidacji powiatu bytomskiego w 1922 r., wieś znalazła się w powiecie świętochłowickim.

Kamień – wzmiankowany jest w 1277 r. (powołanie parafii pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła). W latach 60. XIII w. powstał tu kościół, obecny wzniesiono w 1899 r. W latach 1908-1911 zbudowano Kopalnię Węgla Kamiennego „Andaluzja”.

W 1933 r. Brzozowice i Kamień połączono w jedną gminę pod nazwą Brzozowice Kamień. W latach 1927-1990 istniała tu huta „Krystyn” („Waryński”). Od 1939 r. Brzozowice Kamień należały do powiatu tarnogórskiego (z wyłączeniem okresu II wojny światowej). W dniu 18 listopada 1941 r. we wsi odbyła się egzekucja harcerzy-gestapo powiesiło: Józefa Hadasia, Huberta Hatko i Teodora Tomy. W 1947 r. wieś uznano

za gminę o charakterze miejskim, w 1954 r. utworzono z niej osiedle, a w 1962 r. otrzymała prawa miejskie, zaś w 1975 r. połączono z Piekarami.[3]

• **Dąbrówka Wielka**[4]

Pierwsze wzmianki o osadzie Dąbrówka (Dubrouka) pod Bytomiem pochodzą z 1266 r. – nadanie przywileju sołectwa. W 1277 r. kościół w Dąbrówce przyłączono do parafii w Kamieniu. W 1323 r. Władysław, książę bytomsko - kozielski nadał wieś Dąbrówka klasztorowi w Mogile. W tym czasie wieś była już osadzona na prawie niemieckim lecz całkowicie spustoszona. W XIV w. na jej terenie prowadzono eksploatację rud srebra i ołowiu.

Po śmierci Piasta bytomskiego Bolka w 1369 r. Dąbrówkę wraz z południową częścią Bytomia otrzymał książę cieszyński, Kazimierz. W 1498 r. okręg bytomski z okolicą oraz zamkiem w Świerklańcu, kupił książę opolski Jan II Dobry. Po jego śmierci tereny objął Jerzy Hohenzollern. Dzierżawił Dąbrówkę (Dombruff) – pustą wieś z dwoma folwarkami za 8 guldenów czynszu płaconego na rzecz mogilskiego klasztoru. Majątek w Dąbrówce Wielkiej posiadał również opat mogilski. W 1538 r. opustoszałą wieś za 800 florenów kupiło miasto Bytom. Maciej Kneflik, wójt i mieszczanin bytomski oraz jego następcy byli właścicielami młyna i stawu we wsi.

W czasie wojny trzydziestoletniej, od 1623 r. Bytom i jego okolice stały się nieustanną kwaterą wojsk. Najpierw były to wojska cesarskie potem, idące na pomoc cesarzowi, wojska polskie tzw. lisowczycy, którzy nie dostając żołdu, żyli z łupów wojennych. W 1626 r. w Dąbrówce kwaterował pułk Colloredo rotmistrza Stenzla von Osorowsky. Mieszkańcy wsi zostali ogołoceni z żywności. Dodatkowo, wykorzystując działania wojenne, na Dąbrówkę i Rozbark najeżdżała szlachta siewierska i małopolska.

W 1749 r. mieszkało we wsi 24 kmieci i mieszczan, 9 zagrodników i chałupników, hodowano 12 koni. W 1783 r. Dambrowka Gross (Dombrowka) liczyła 262 mieszkańców, we wsi znajdowały się 2 folwarki, 1 młyn, było 44 kmieci, tzw. siedlaków, 6 zagrodników, 8 chałupników. Wieś należała do bogatszych w rejonie Bytomia.

W pocz. XIX w. samorząd miasta Bytomia posiadał w Dąbrówce folwark oraz zwierzchnie prawa do gruntów chłopskich. W 1817 r. ludność wsi wzrosła do 447 osób, w 1825 r. nastąpił dalszy przyrost mieszkańców, do 554 osób. Do połowy XIX w. las należący do Bytomia: Dąbrowa i Czarny Las administracyjnie związany był z Dąbrówką, która posiadała charakter dóbr rycerskich. W 1845 r. wieś liczyła 618 osób (w tym 17 protestantów).

W poł. XIX w. większa część ludności wsi utrzymywała się z rolnictwa. Bliskość Bytomia zapewniała rolnikom zbyt produktów rolnych. Mieszkańcy Dąbrówki zatrudniali się też w pobliskich kopalniach i hutach. Rezultatem postępów industrializacji w okolicach miasta był rozwój wekturancji – przewozu wielotonowych ładunków, zapewniający dodatkowe dochody chłopom. Dowozili oni węgiel kamienny, rudę, koks oraz transportowali na sprzedaż gotowe produkty górniczo - hutnicze.

W latach 1945-1954 miejscowość była siedzibą wiejskiej gminy zbiorowej Dąbrówka Wielka, 1954 r. została gromadą, a w 1958 r. – osiedlem, w 1973 r. utraciła samodzielność i weszła w skład Brzezin Śląskich, dwa lata później stała się dzielnicą Piekar Śląskich. Przez dzielnicę przebiega linia polskich umocnień Obszaru Warownego Śląsk", który stanowił grupę warowną zdolną do samodzielnej obrony (p. o. „Dąbrówka Wielka").

• **Kozłowa Góra**

Kozłowa Góra, w XIII w. była wsią o charakterze czynszowym. Ok. poł. XV w. wzmiankowany jest Mikulass Kozlowski, zapewne właściciel Kozłowej Góry (Kozłowscy herbu Oksza wywodzili się stąd). W 1498 r. jako właściciel wzmiankowany jest Jan z Bielczowicz, starosta bytomski od 1532 r. W XVI w. właścicielem Kozłowej Góry był również N. Teschowski, zięć Lamberta von Kochtitzki. W 1783 r. – von Schalota. W tym czasie w Kozłowej Górze znajdował się folwark, 9 gospodarstw rolników i 18 gospodarstw zagrodników. W sumie wioska liczyła zaledwie 107 mieszkańców. Na przełomie XVIII/XIX w. Kozłowa Góra

[3] Źródło: L. Chrobok, Historia górnictwa rud na terenie Wielkiej Dąbrówki od 1844 do1914 roku, Katowice 2009, (maszynopis pracy magisterskiej) http://dabrowkawielka.pl/Historia

[4] Ibidem…

należała do Jana von Schalscha, który założył uprawę winorośli, na górze zwanej później Winną Górą. W 1828 r. major Wuntsch, zięć J. von Schalscha, sprzedał majątek Karolowi Łazarzowi hrabiemu Henckel von Donnersmarck z linii tarnogórsko -świerklanieckiej. W latach 1825-1830 na terenie wsi istniała kopalnia węgla kamiennego „Szczęście Karola" należąca do Donnersmarcków. Rodzina założyła we wsi hodowlę bażantów, na terenie lasku „Dioblina" organizowała festyny, na które zapraszani zostają goście w strojach rozbarskich.

W 1830 r. w Kozłowej Górze wzmiankowano folwark, 34 domy i młyn. Wioskę zamieszkiwało 280 osób, w tym 276 wyznania katolickiego i 4 Żydów. W 1845 r. liczyła już 421 mieszkańców, w tym 3 ewangelików i 5 Żydów. Katolicy należeli do kościoła w Radzionkowie. Znajdował się tu folwark, w którym hodowano 685 owiec merynosów i 120 sztuk bydła, 45 domów i młyn. W 1864 r. posiadłość otrzymał w spadku hrabia Guido Henckel von Donnersmarck, a dzierżawcą w 1872 r. był Jänisch ze Świerklańca. W 1886 r. włości wchodziły w skład bytomsko-tarnogórsko-świerklanieckiego państwa stanowego. Dobra rycerskie w Kozłowej Górze liczyły w tym czasie 301 ha, w tym 210 ha pól uprawnych, 47 ha łąk, 2 ha pastwisk, 30 ha lasów, 12 ha dróg i podwórzy gospodarczych. Na folwarku hodowano 22 konie, 86 sztuk bydła rogatego, w tym 7 krów. Gospodarstwo prowadził inspektor Hohlfeldt ze Świerklańca. Następnie majątek wchodził w skład fideikomisu Żyglinek księcia Guido von Donnersmarcka. W 1912 r. powierzchnia dóbr wynosiła 312 ha, w tym 206 ha pól uprawnych, 46 ha łąk, 30 ha lasów, 20 ha podwórzy gospodarczych, 10 ha dróg. Po śmierci księcia w 1916 r. posiadłości odziedziczył jego syn z drugiego małżeństwa. W 1911 r. w Kozłowej Górze zawiązało się Towarzystwo Śpiewacze „Halka". W okresie międzywojennym powstała cegielnia. W 1940 r. na Brynicy utworzono sztuczny zbiornik wodny: „Świerklaniec" o powierzchni 580 ha i objętości 16 mln m3 wody. W czasie wojny na terenie wsi działała Polska Organizacja Obywatelska.

Po zakończeniu II wojny światowej większość gruntów majątku Donnersmarcków przekazano Zakładom Sadowniczym ze Świerklańca.

• **Szarlej**[5]

Już w XIV w. istniała tu osada górnicza. Na terenie Szarleja czynne były liczne szyby kopalń rud żelaza i metali nieżelaznych („Wilhelmina", „Otto", „Szarlej" i „Nowa Helena"). Kopalnia „Nowa Helena" była własnością spółki akcyjnej „Giesche", posiadała cztery szyby, płuczkę, zakład sortowniczy i cztery poziomy wydobywcze na głębokości 100 m. Z powodu wyczerpania złóż zakończyła eksploatację w latach 80. XX w. Oprócz kopalń czynne były wapienniki, należące do księcia H. von Donnersmarck, fabryka maszyn i kotłów „Wawerda", fabryka wyrobów korkowych „Muller" oraz zakłady mechaniczne „Schramma".

W 1889 r. w Szarleju powstał Związek Wzajemnej Pomocy Chrześcijańskiej Robotników Górnego Śląska. W 1896 r. Szarlej, dotąd należący do niemieckich Piekar, utworzył gminę w powiecie bytomskim. W 1912 r. Spółka Bracka wybudowała szpital (po II wojnie światowej nazywany „Amerykańskim"), w którym leczono urazy powypadkowe, głównie ludzi pracujących w górnictwie. Na początku XX w. powstała biblioteka należąca do Towarzystwa Czytelni Ludowych.

W latach 1919-1921 szarlejanie brali czynny udział w trzech powstaniach śląskich oraz w pracach Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Od 1922 r. gmina należała do powiatu świętochłowickiego, województwa śląskiego. W latach 1925-1926 wychodził tu „Głos znad krynicy". W 1934 r. Szarlej został połączony z Wielkimi Piekarami, w 1939 r. włączonymi do tarnogórskiego. W czasie II wojny światowej na terenie Piekar i Szarleja działał batalion samoobrony powstańczej, w liczbie ponad 200 osób, którym dowodził Jan Baron.

[5] http://www.kg.net.pl/tekst/7458/krotka-historia-szarleja-dzielnicy-piekar-slaskich

5.3. Dziedzictwo materialne miasta Piekary Śląskie[6]

Podstawowymi elementami materialnego dziedzictwa kulturowego są zabytkowe obiekty budownictwa i architektury, układy przestrzenne i krajobrazowe (urbanistyczne, zespoły pałacowe, dworskie, folwarczne i parkowe, cmentarze i inne). Ze względu na znaczne wartości historyczne i kulturowe ochronie konserwatorskiej podlegają obszary krajobrazu kulturowego o znaczeniu krajowym, regionalnym i lokalnym oraz zespoły urbanistyczne, obiekty architektury, kształtowane tereny zielone, zabytki ruchome oraz stanowiska archeologiczne.

5.3.1. Przestrzenne elementy i formy krajobrazu kulturowego

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Procesy osadnicze, rozwój przemysłu i związany z nim rozwój przestrzenny miasta znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Piekary Śląskie posiadają krajobraz miejsko-przemysłowy, typowy na obszarze Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, wykształcony pod wpływem procesów industrializacyjnych. Sieci osadniczej towarzyszą zespoły przemysłowe i tereny poprzemysłowe z hałdami i wyrobiskami.

- **UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA[7]**

Obecne miasto stanowi połączenie kilku miejscowości, co jest czytelne w jego układzie urbanistycznym.

Piekary Śląskie rozwinęły się wzdłuż głównej drogi przebiegającej wzdłuż osi północ-południe (obecnie ul. Bytomska). Nie posiadają historycznego rynku lub głównego placu, ani też historycznych wnętrz urbanistycznych. Jego centrum to ruchliwa arteria komunikacyjna o intensywnym ruchu zwłaszcza w okolicach Bazyliki Mniejszej NMP i wzgórza Kalwarii – ul. Bytomska. Przy niej skupia się funkcja mieszkaniowa, handlowo-usługowa i użyteczności publicznej. Zlokalizowane są tu budynki to dwu-, trzy i czteropiętrowe kamienice, w większości o charakterze zabytkowym z przełomu XIX/XX w., głownie w stylach historycznych i bez wyraźnych cech stylowych.

Obszar wyznaczony w rejonie ulic: Bytomskiej, Kalwaryjskiej, Ziętka, parku przy ul. Ks. J. Popiełuszki, Studziennej, Inwalidów Wojennych, Wojska Polskiego, Jana III Sobieskiego i J. Piłsudskiego objęty jest strefą „A" ścisłej ochrony konserwatorskiej. W skład strefy wchodzi między innymi teren Bazyliki NMP i Św. Bartłomieja, Kalwaria Piekarska, cmentarz przy ul. Kalwaryjskiej, Plac Mariacki oraz historyczna zabudowa. Ponadto obszar chroniony obejmuje zabudowanie gospodarcze dawnego folwarku Donnersmarcków w rejonie ulic: Bytomskiej, Jana Pawła II i Inwalidów Wojennych.

Kozłowa Góra zlokalizowana jest po zach. i wsch. stronie drogi Bytom-Świerklaniec (ul. Tarnogórska). Po stronie wsch. – teren płaski, po zach. – mocno wznosi się zaczynając od linii ul. Tarnogórskiej. Część wsch. i część zachodnia Kozłowej Góry zabudowana jest współcześnie budynkami jednorodzinnymi. Na odcinku drogi między Piekarami Centrum a Kozłową Górą, po stronie zachodniej, widoczny jest Kopiec Wyzwolenia.

Rejon ulic Powstańców Śląskich i Zamkowej, obejmujący część zabudowań folwarcznych i kościoła pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy wraz z parkiem, objęty jest strefą „B" ochrony konserwatorskiej. Rejon Kopca Wyzwolenia - wzdłuż ul. Wyzwolenia, Obwodnicy, Jana Pawła II – objęty jest strefą „E" ochrony ekspozycji.

---

[6] Ibidem…

[7] W oparciu o:Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piekary Śląskie, 2014 r. oraz: Lokalny Program Rewitalizacji Piekar Śląskich na lata 2008 - 2015 dla obszarów miejskich i poprzemysłowych, 2010

Osiedle „Pod Lipami” zlokalizowane w zachodniej części dzielnicy, wzdłuż ulic: J. Lortza, ks. S. Staszica, Jasionowskiego, gen. J. Dąbrowskiego, zlokalizowana jest kolonia robotnicza „fińskich” drewnianych domków jednorodzinnych – wolnostojących z ogródkami przydomowymi. Wybudowane po II wojnie światowej, złożone z domków przekazanych, jako dar dla Polski od „przyjaznego ludu” Finów. Charakterystyczną cechą tego układu jest ład przestrzenny wyrażający się w zachowaniu linii zabudowy, utrzymaniu jednakowych odległości między budynkami, powtarzalności kształtu i wielkości działek. Teren objęty jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

Osiedle Wieczorka I to wielorodzinna zabudowa mieszkaniowa – bloki z lat 50. i 60. XX w. Osiedle charakteryzuje się jednolitą formą architektoniczną: budynki trzy- i czterokondygnacyjne przykryte są dachami w większości dwuspadowymi. Wart zachowania jest układ urbanistyczny zamknięty ulicami: Jana Pawła II, F. Waculika, Olimpijskiej, O. Kleberga, J. Hallera, Mastalerza, wyróżniający się układem urbanistycznym oraz jednolitą formą zabudowy.

Brzeziny Śląskie to osada rozwijała się wzdłuż drogi na osi północ-południe (obecnie ul. Bednorza). Prezentuje dość regularny układ urbanistyczny. Zabudowa skupia się wzdłuż krótkich, poprzecznych uliczek łączących ul. Bednorza i równoległą do niej ul. Komunardów, na płd. przechodzącą w ul. Górniczą. Jest to teren o zróżnicowanej zabudowie:

– funkcjonalistyczne kamienice mieszkalne z przełomu XIX/XX w., utrzymujące linię zabudowy (np. południowa pierzeja ul. W. Roździeńskiego), dwu- i trójkondygnacyjne z elewacjami z czerwonej cegły i skromnym detalem architektonicznym,

– pojedyncze budynki mieszkalne, mieszkalno-handlowo-usługowe, funkcjonalistyczne z przełomu XIX/XX w., nie tworzące zwartych zespołów,

– budynki współczesne z rożnych lat powojennych : bloki wielkopłytowe rożnych systemów, z cegły z lat 60. XX w.

Rejon ulic: W. Roździeńskiego, Górniczej, J. Kusocińskiego, H. Bednorza, T. Trautmana i Hutniczej jest objęty strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

Szarlej jest osadą o charakterze przemysłowym. Czynne były tu liczne szyby kopalń rud żelaza i metali nieżelaznych, wapienniki, fabryka maszyn i kotłów „Wawerda”, fabryka wyrobów korkowych „Muller” oraz zakłady mechaniczne „Schramma”. W zabudowie wyróżnia się kwartał ulic: S. Wyszyńskiego, Bytomska, J. Janty – budynki funkcjonalistyczne o charakterze mieszkaniowym, usługowym i użyteczności publicznej. Dominantą jest budynek Wojewódzkiego Szpitala Chirurgii Urazowej. Także po zach. stronie ul. Bytomskiej, wzdłuż ulic N. Bończyka i 1 Maja, znajduje się zespół zabudowy o jednolitym zabytkowym charakterze.

Strefą „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej objęta jest zabudowa wzdłuż ulic: Szpitalnej, J. Janty, S. Wyszyńskiego, A. Mickiewicza, Gimnazjalnej, Kalwaryjskiej, Bytomskiej, Ogrodowej, K. Miarki, 1 Maja, N. Bończyka oraz rejon szpitala wpisanego do rejestru zabytków.

Dąbrówka Wielka – założenie urbanistyczne dzielnicy opiera się na układzie dwóch głównych ulic: Przyjaźni i Jagiellońskiej, biegnących niemal równolegle na osi wschód - zachód, połączonych siecią ukośnych, wzajemnie równoległych uliczek – w większości wąskich, jednokierunkowych lub stanowiących jedynie piesze przejścia. Przeważa zabudowa jednorodzinna wolnostojąca i bliźniacza o wysokości do dwóch kondygnacji o zróżnicowanej formie architektonicznej. Są tu: domki typu wiejskiego, parterowe z użytkowym poddaszem, ustawione szczytowo do ulicy, zwieńczone dachami dwuspadowymi; funkcjonalistyczne budynki z przełomu XIX/XX w. i 1 poł. XX w., z ceglanymi elewacjami, kryte stropodachami, o elewacjach wzbogaconych w betonowe nadproża ze skromnym ornamentem; współczesne wille; pojedyncze bloki wielorodzinne w systemie wielkopłytowym – we wsch. części Dąbrówki Wielkiej.

Na obszarze dzielnicy brak cech i elementów ładu przestrzennego: przemieszana lokalizacja obiektów o rożnych formach architektonicznych, brak linii zabudowy, różnorodne usytuowanie obiektów względem stron świata. Podobnie

Brzozowice Kamień – obecnie zabudowa ma zróżnicowany charakter. Nie ma możliwości wyodrębnienie zespołu zabudowy o charakterze zabytkowym, a jedynie pojedyncze obiekty. Większość budynków ma charakter funkcjonalistyczny i posiada elewacje z cegły.

• **ZESPOŁY PAŁACOWO-FOLWARCZNE**

Kozłowa Góra[8], ul. Zamkowa, resztki zabudowań zespołu pałacowo-parkowego

Folwark wzmiankowany jest w 1460 i 1466 r. oraz w XVI w. W 1783 r. właścicielem dóbr rycerskich był von Schalota. W latach 1828-1945 właścicielem Kozłowej Góry była rodzina von Donnersmarck. W 1830 r. wzmiankowano folwark, w 1845 r. również młyn, nie ma wzmianek o rezydencji. Na folwarku hodowano owce, merynosy i bydło. W 1886 r. dobra rycerskie liczyły 301 ha. Po wojnie większość gruntów przekazano Zakładom Sadowniczym ze Świerklańca, a zabudowania folwarczne zostały podzielone pomiędzy Zakład Tuczu i Zakłady Drobiarskie. Po likwidacji państwowych zakładów część zabudowań została wyburzona, część jest użytkowana przez prywatnych właścicieli. Park otaczający nieistniejącą rezydencję należy do gminy. Park wcześniej otoczony był wysokimi murami. Do parku wiodły trzy bramy. Dwie od dzisiejszej ulicy Zamkowej, a trzecia od ulicy Powstańców Śl. W parku zasadzono pospolite i rzadkie gatunki drzew, wytyczono alejki i założono staw. W samym środku parku urządzono spiżarnię-lodownię, która, choć uszkodzona, przetrwała do dnia dzisiejszego. Niemniej w tej chwili ze względów bezpieczeństwa wejścia zostały zasypane.

W latach 1870-1875, prawdopodobnie z wykorzystaniem murów starszego budynku, hrabia Guido Henckel von Donnersmarck wybudował pałac, spalony w czasie II wojny światowej. Pozostałościami po rezydencji jest park, dawna lodownia oraz zabudowania folwarczne, w których funkcjonuje restauracja.

Dawny folwark Donnersmarcków[9], ul. Pod Lipami 13, poł. XIX w. – 1913 r.

Folwark powstał w dobrach Donnersmarcków w poł. XIX w. Dziedziniec na rzucie kwadratu otoczony był budynkami gospodarczymi. W centralnej części granicy wsch. znajdowała się brama główna, do której wiodła aleja lipowa. Naprzeciw bramy wznosił się dom zarządcy poprzedzony ogrodem i sadem, zaś z tyłu za nim – chlewiki, komórki i gnojowisko. W wieży usytuowanej na północny-zachód od domu umieszczono kierat pompujący wodę doprowadzaną rurociągiem do budynku paszarni – po wsch. stronie podwórza. Obok znajdowała się obora i stajnia oraz budynek mieszkalny dla pracowników. Dalej, na zachód – „nowy chlew" z pocz. XX w., po północnej stronie – stodoła.

W czasie I wojny światowej w folwarku stacjonowali żołnierze niemieccy. Po wojnie zespół przejęło PSS Społem, w budynkach umieszczono magazyny. Obecnie mieści się tu hurtownia rolno-spożywcza.

Zachowany jest pierwotny kształt założenia, z zabudowy pozostała pierzeja wschodnia oraz wschodnia część pierzei północnej i południowej. W miejscu budynku mieszkalnego znajduje się ciąg garaży. Budynki po remoncie, stan estetyczny średni.

Dawny folwark Donnersmarcków[10], ul. Inwalidów Wojennych 66-72/Bytomska

Obecnie na terenie folwarku znajdują się: spichlerz, stodoły, stajnie, kuźnia, mieszkalne budynki służby – użytkowane przez prywatne firmy. Czas powstania: 1798-1850, 1900-1910.

Pierwszy folwark w Piekarach, założony w XV w. przez Kazimierza Kamińskiego, liczył 4 łany i 30 morgów frankońskich ziemi, łąk, pastwisk i lasów. Najazdy Husytów zniszczyły osadę. W 1477 r. Piekarami władał dziedzicznie Ernest M. Luzimierski, który je odbudował, przeprowadził regulację gruntów oraz porzucone łany chłopskie wcielił do obszaru dworskiego i rozwijał gospodarkę folwarczną (sady, pasieki, hodowla owiec cienkowełnistych, budowa gorzelni, stawów rybnych). Kolejny dziedzic – Mateusz Kneflik, kontynuował dzieło, dodatkowo założył dużą hodowlę koni. Do folwarku należała cegielnia, wapiennik i browar.

W 1629 r. właścicielami folwarku zostali Donnersmarckowie, administratorem – Jerzy Winckelhouren. Wzniesiono nowe zabudowania gospodarcze i dworskie, zwiększono hodowlę owiec, wprowadzono uprawę lnu i założono nowe sady. W końcu XVIII w. powstał spichlerz. W pocz. XIX w. folwark rozbudowano o stodoły, stajnie, oborę, zaś w pocz. XX w. – o budynki mieszkalne dla pracowników i wozownię.

Po II wojnie światowej na terenie folwarku utworzono PGR (potem Kombinat Rolny Kamieniec), obecnie poszczególne budynki użytkowane są przez prywatne firmy.

[8] http://www.palaceslaska.pl/index.php/wojewodztwo-slaskie/powiat-piekary-slaskie/1951-piekary-slaskie-kozlowa-gora1

[9] Karta zabytku architektury: zespół folwarczny, B. Chlebińska, E. Strut, Narodowe Muzeum Rolnictwa w Szreniawie

[10] Karta zabytku architektury: zespół folwarczny, B. Skowronek, A. Juszczyk, Narodowe Muzeum Rolnictwa w Szreniawie

Układ zabudowy dawnego folwarku czytelny, teren niemal w całości ogrodzony, budynki w większości po remoncie, budynek stodoły w 2014 r. uległ zniszczeniu.

• ZESPOŁY SAKRALNE[11]

Zespół Kościoła NMP i św. Bartłomieja Apostoła, część Sanktuarium Maryjnego. Datowanie: 1303 r. – wcześniejszy kościół św. Bartłomieja i cmentarz przykościelny, ob. Rajski Plac, 1842-1893 obecny kościół.

Zespół obejmuje kościół parafialny, trójskrzydłowe krużganki zamknięte kaplicami – tzw. Rajski Plac z kaplicą św. Michała Archanioła - na południe od kościoła oraz mur z rzeźbami apostołów, otaczający kościół.

Zespół zajmuje czworoboczny, nieregularny plan wydłużony w linii północ-południe. Kościół, usytuowany w części północnej, na palcu otoczonym kamienno-ceglanym ogrodzeniem, w części zastąpionym parkanem z metalowych prętów na cokole i słupkach. Wzdłuż ogrodzenia, od strony zachodniej, na kamiennych cokołach umieszczono kamienne figury Dwunastu Apostołów. Wokół kościoła znajdują się cztery kaplice: św. Teresy, św. Franciszka, św. Sebastiana oraz Matki Bożej Lekarki Chorych – gdzie znajduje się kopia obrazu Madonny Piekarskiej. W ostatniej kaplicy umieszczono także barokowe rzeźby czterech ewangelistów (XVII w.) oraz dwie rzeźby świętych biskupów (XVIII w.): Stanisława i Wojciecha.

Część południową zespołu otacza wysoki, kamienno-ceglany mur od zewnątrz rozczłonkowany lizenami, zwieńczony wieloczłonowym gzymsem krokształtnowym i kostkowym, stanowiący oparcie dla podcieni Rajskiego Placu z kaplicą św. Michała Archanioła. Rajski plac założony został na miejscu dawnego cmentarza grzebalnego i służy, jako miejsce odprawiania nabożeństw.

Zespół kalwaryjski[12], część Sanktuarium Maryjnego. Kościół wzniesiony w latach 1891-1893, kaplice i park: 1886-1895.

Jest to rozległe, otoczone parkiem założenie usytuowane na wzgórzu Cerekwica, na południe od Bazyliki. Całość otoczona ogrodzeniem: od ul. Bytomskiej ażurowym z metalowych prętów na ceglanych słupkach, w pozostałej części murem kamiennym i kamienno-ceglanym rozczłonkowanym lizenami, które obejmuje również dwa domy pielgrzyma, usytuowany na płd. cmentarz. Wzdłuż ścieżek i między kaplicami rosną okazy buka zwyczajnego i robinii akacjowej, a także klony zwyczajne, jawory, lipy drobno i szerokolistne, kasztanowce zwyczajne, sosny i modrzewie europejskie.

Kościół Zmartwychwstania Pańskiego stanowi oś całego założenia Kalwarii. Na jego fasadzie umieszczone są stacje XI, XII i XIII drogi krzyżowej. Od południa, zachodu i wschodu otaczają go trzy pierścienie ścieżek, od północy – dwa, połączone ścieżkami promieniście odchodzącymi od kościoła. W pierwszym pierścieniu przy kościele znajdują się stacje Męki Pańskiej, w drugim – kaplice symbolizujące historyczne budowle, w zewnętrznym pierścieniu - kaplice różańcowe. Zespół składa się obiektów:

– kościół Zmartwychwstania Pańskiego, neogotycki, wg proj. Juliusza Kapackiego.

– stacje Męki Pańskiej czyli 14 kaplic drogi krzyżowej, 1886 r. Wszystkie (z wyjątkiem XI, XII i XIII w. – w formie grup rzeźbiarskich umieszczonych na kościele) są kaplicami kubaturowymi o zróżnicowanych formach i stylach. We wschodniej części Kalwarii znajduje się Ogród Oliwny z Doliną Jozafata. W Ogrodzie Oliwnym już w 1890 r. posadzono 42 gatunki egzotycznych drzew i krzewów, w latach 90. XX w. nasadzono kolejnych 90 gatunków.

– kaplice symbolizujące historyczne budowle: Wieczernik, Grota i grupy rzeźbiarskie Modlitwy w Ogrójcu, Pałac Annasza, Pałac Kajfasza, Gradusy – schody symbolizujące schody w pretorium Piłata, Pałac Heroda, Kaplica Znalezienia Krzyża czyli św. Heleny, grób Matki Boskiej, most na rzece Cedron, brama i aedicula z płaskorzeźbą męczeństwa św. Szczepana. Dziewięć to kaplice kubaturowe, pozostałe – niekubaturowe.

– 15 kaplic różańcowych, wzniesionych w stylach: neogotyckim, neorenesansowymi neobarokowym – po 5 w każdym; usytuowane wzdłuż ogrodzenia Kalwarii, od zachodu, południa i częściowo wschodu. Kaplice murowane są z cegły klinkierowej, z detalami wykonanymi w tynku, kryte blachą cynkową. Wszystkie jednoprzestrzenne na rzucie prostokąta, parterowe, nakryte dwuspadowym dachem, we wnętrzu sklepione krzyżowo. W wystroju elewacji zróżnicowane, z zaczerpnięciem formy neogotyckiej (Modlitwa w Ogrójcu,

[11] Historia piekarskiej kalwarii http://www.dekanat-piekary-sl.katowice.opoka.org.pl/

[12] W oparciu o kartę architektury: Zespół Kalwarii, M. Łabuz, 1997 r.

Biczowanie, Koronowanie cierniem, Chrystus niosący krzyż, Ukrzyżowanie), neorenesansowej (Zwiastowanie Marii, Spotkanie z Elżbietą, Narodziny Jezusa, Ofiarowanie w świątyni, Nauczanie w świątyni) i pozostałe – w neobarokowej.

– pomnik papieża Jana Pawła II autorstwa prof. Z. Brachmańskiego poświęcony 2005 r.

Idea zbudowania Kalwarii związana jest z podróżą księdza Jana Ficka do Rzymu i Loretto, w 1854 r. Śmierć przeszkodziła mu w realizacji zadania. Prace podjął proboszcz Bernard Purkop, który w latach 1866-1871 pozyskał teren wzgórza Cerekwica i rozpoczął obsadzanie go drzewkami oraz ustawił kilka figur świętych. Informację o projekcie opublikował w 1869 r. w „Zwiastunie Górnoszlązkim" wraz z komitetem, w którego skład weszli m.in.: wydawca „Zwiastuna" drukarz Teodor Haneczek, sołtys J. Gruszka i mistrz murarski Karol Ogórek. Projekt obejmował wzniesienie szeregu kaplic oraz obszernego kościoła obejmującego trzy stacje. Za czasów ks. Purkopa zbudowano Grób Pański oraz pięć innych kaplic. Do zahamowania prac przy kalwarii w latach 70. XIX w. przyczyniły się prześladowania Kościoła katolickiego związane z polityką Kulturkampfu.

Dopiero w 1887 r., dzięki staraniom proboszcza Leopolda Nerlicha, podjęto dalszą budowę. Plan Kalwarii przygotował franciszkanin Edward Schneider znany pod imieniem zakonnym – Władysław, który oprócz planu całości wykonał również rysunki poszczególnych kaplic i kościoła kalwaryjskiego. Projekty kaplic wykonał architekt Paul Jackisch, kościoła – Janusz Kapacki, pracami budowlanymi kierował mistrz murarski Karol Ogórek.

W pierwszym etapie zrealizowano kaplice drogi krzyżowej i grupy: Dolina Jozafata, rzeczka Cedron i Góra Oliwna z Grotą i ogrodem Getsemani oraz najokazalsze budowle: Wieczernik i Pałac Kajfasza. Realizacja kościoła przypadła na lata 1891-1893. W latach 1894-1895 uzupełniono założenie o kaplice różańcowe. Wyposażenie do kaplic kupowano sukcesywnie wraz z ich wznoszeniem. Na podstawie umieszczonych na niektórych grupach sygnatur ustalić można, że część rzeźb („Śpiący uczniowie", „Biczowanie", „Cierniem ukoronowanie", „Szymon Cyrenejczyk") wykonał Johannes Baumeister z Wrocławia, a co najmniej jedną grupę („U Piłata") – Heinrich Fleige z Münster. Poświęcenie Kalwarii i nowego kościoła przez kardynała Koppa odbyło się 21.06.1896 r.

• INNE ZESPOŁY

Zespól Szpitala Spółki Brackiej, ob. Wojewódzki Szpital Chirurgii Urazowej[13]

Zespół zbudowany w latach 1916-1924 składa się z: pawilonu głównego na rzucie litery T, pawilonu dziecięcego, pawilonu gospodarczego (kuchnia, pralnia), budynku administracji, internatu, prosektorium z kaplicą, kotłowni i magazynu, garaży oraz portierni.

Pierwotny układ kompozycyjny obejmował pawilon główny, którego skrzydło wschodnie stanowiło zamknięcie szpitalnego dziedzińca. Plac od południa zamykał budynek administracyjny, od północy – budynek kuchni z pralnią. W północno-wschodnim narożu znajdował się budynek oddziału zakaźnego (ob. oddział dziecięcy), na wschód, nieco poza układem – prosektorium z kaplicą. Portiernia znajdowała się na zamknięciu drogi dojazdowej do szpitala, zaś na południe od niej – część gospodarcza. Pierwotny układ kompozycyjny zakłóciły współczesne budynki: kiosk, magazyny, wiata, agregat prądotwórczy oraz pawilon diagnostyczno-zabiegowy dobudowany od północy do pawilonu głównego.

Idea Spółki Brackiej pochodzi z 1769 r., kiedy Fryderyk II Wielki wydał przywilej dla górników w niezależnym księstwie śląskim i księstwie kłodzkim, do którego w 1811 r. wydana została instrukcja Śląskiego Wyższego Urzędu Górniczego regulująca zasady działania Bractwa. Bractwo gwarantowało emerytury dla górników, ubezpieczenia chorobowe, koszty leczenia i lekarstw, wsparcie dla dzieci inwalidów lub zmarłych członków, zapomogi pogrzebowe, wczasy, koszty nauki dzieci w szkołach. Spółki utrzymywały się ze składek pracowniczych stanowiących procent od zarobków, koszty ponosili też pracodawcy. W 1854 r. podzielono bractwo na Dolnośląskie i Górnośląskie, nadzór nad nimi sprawował Królewski Urząd Górniczy we Wrocławiu. Z inicjatywy Spółki Brackiej podjęto budowę kompleksu szpitalnego dla pracowników.

[13] W oparciu o karty architektury: Zespół Szpitala Spółki Brackiej. M. Łabuz, 1997 r.

W latach 1916-1924 wzniesiono pawilon główny, budynek mieszkalny ob. administracyjny, portiernię, kuchnię z pralnią, prosektorium z kaplicą, oddział zakaźny, kotłownię i internat. Około 1931 r. oddano do użytku garaże, dom dezynfekcyjny i piec do palenia odpadów.

Zespół wzniesiono w duchu modernistycznym, z elementami klasycyzmu, kaplica przy prosektorium – z elementami neogotyku. Szpital po wojnie poddano remontowi, w 1848 r. nastąpiło otwarcie Instytutu Chirurgii Urazowej im. Tadeusza Kościuszki z przeznaczeniem dla całego województwa.

• **CMENTARZE**

Cmentarze – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, w wypadku cmentarzy nieistniejących – umieszczać tablice informacyjne. Na terenie miasta znajduje się osiem zabytkowych cmentarzy, co zostało przedstawione w Tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Zabytkowe cmentarze na terenie miasta Piekary Śląskie

LP.	ADRES	OPIS CMENTARZA	CZAS POWSTANIA, FORMA OCHRONY
1	Kozłowa Góra, ul. Pokoju	Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki na rzucie regularnego prostokąta, ogrodzony, przecięty równoległymi i prostopadłymi alejkami. Nasadzenia krzewów i drzew – wzdłuż ogrodzenia i środkowej alei. Zachowany grób niemieckich żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej. Został tu także pochowany jeden z poprzednich proboszczów – ks. Jerzy Pietrucha.	1937 r.
2	Piekary, ul. Kalwaryjska	Cmentarz wielowyznaniowy, trójkątny (3,4 ha), usytuowany na płd. od Kalwarii Piekarskiej, otoczony kamiennym murem, alejkami podzielony na regularne kwatery. W płn.-zach. narożu, na granicy z Kalwarią stoi neogotycka kaplica grobowa Księży Nerlichów, 1901 r.	1893 r.
3	Piekary, ul. Bytomska	Pierwotny cmentarz zlikwidowany, w jego miejscu usytuowany Rajski Plac, gdzie odbywają się niektóre nabożeństwa.	1303 r., 1893 r.
4	Szarlej, ul. K. Miarki	Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki na rzucie trapezu (1,3 ha) wydłużonego na osi płn.-płd., ogrodzony, z regularnym układem równoległych alejek – wzdłuż osi i nasadzeniami drzew w części płd. wsch. i w płd. części środkowej alei. Kamienny krzyż z 1893 r.	1928 r.
5	Brzozowice Kamień, ul. Bpa Nankera	Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki przylega od wsch. przylega do cmentarza przykościelnego, na rzucie nieregularnego trapezu (0,9 ha), otoczony pełnym murem tynkowanym. Nasadzenia drzew głownie w części środkowej.	1277 r.
6	Brzeziny Śląskie, ul. Bednorza	Cmentarz na rzucie pięcioboku (0,9 ha), w całości ogrodzony, z bramą pośrodku części zach. Symetryczny układ alejek i kwater, nasadzenia drzew liściastych zwłaszcza w części płd.-zach.	1918 r.
7	Dąbrówka Wielka, ul. Zawiszy Czarnego	Cmentarz komunalny, usytuowany na płd. od kościoła, na rzucie wąskiego prostokąta (0,7 ha), znacznie wydłużonego na osi płn.-płd. W całości ogrodzony betonowym parkanem i ogrodzeniem metalowym – w pobliżu kościoła. Rozmieszczona osiowo aleja główna i prostopadłe do niej alejki dzielą cmentarz na regularne kwatery. Nasadzenia drzew w środkowej części alei głównej i wzdłuż ogrodzenia.	mpzp

8	W pobliżu Kopca Wyzwolenia, cmentarz „Na Gęsiej Krzywdzie”	Miejsce pocmentarne przy polnej drodze, stanowiącej zachodnie przedłużenie ul. Wyzwolenia, na sztucznie usypanym, owalnym wzniesieniu. W XIX w. chowano tu ofiary epidemii cholery. Zachowały się dwa mocno zniszczone, współczesne krzyże, pod którymi okoliczni mieszkańcy, stawiają znicze.	

• PARKI

Parki zabytkowe, dworskie i podworskie, oraz ogrody zabytkowe podlegają szczególnej ochronie. Zabytkami mogą być parki i ogrody dekoracyjne, jak również rzadkie okazy przyrody żywej lub martwej, jeżeli nie podlegają przepisom o ochronie przyrody. Stanowią one swoisty dokument sztuki ogrodniczej, a jednocześnie część kulturalnego dorobku narodu. To element krajobrazowy, będący świadectwem świadomego uporządkowania i zagospodarowania przestrzeni. Pełnią również ważne funkcje, zwłaszcza społeczne. Parki podnoszą walory estetyczne i kulturowe danego obszaru, stają się dla mieszkańców miejscem rekreacji i odpoczynku, jednocześnie są czynnikiem rozwijającym turystykę regionu.

Na terenie Piekar Śląskich znajduje się osiem zabytkowych parków (Tabela nr 2), jedynie park na terenie Kalwarii objęty jest ochroną konserwatorską.

Tabela nr 2. Parki na terenie miasta Piekary Śląskie

LP.	ADRES	OPIS PARKU
1	Kalwaria, ul. Bytomska/ Popiełuszki/ Kalwaryjska	Park przykościelny, obszar 10 ha, czas powstania: lata 1862-1895. Teren w całości ogrodzony, wzdłuż ścieżek – ławeczki, w pobliżu dwa miejsca parkingowe; dostępne są toalety. Drzewostan: klony zwyczajne i jawory, lipy drobnolistne i szerokolistne, kasztanowce, jesiony wyniosłe, (na terenie Rajskiego Placu o obwodzie w pierśnicy ok. 3 m), sosny, modrzewie, głogi jednoszyjkowe, robinie akacjowe, iglicznie trójcierniowe sprowadzone z Ziemi Świętej, rajska jabłoń, graby, kasztan jadalny, berberysy czerwone, a także: konwalia majowa, babka lancetowata, turówka, koniczyna i inne. Ptaki: sowy (puszczyki), kosy, kowaliki, sikorki bogatki, pełzacze ogrodowe, wilgi, szpaki, zięby, dzięcioły, pliszki, wróble, sroki, wiewiórki, kuny, nietoperze. W czasie renowacji „Ogrodu Oliwnego” w 1998 r. dosadzono ok. 90 gatunków drzew i krzewów. Kompozycja parku opisana przy zespole Kalwarii. Przez park biegnie ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza przechodząca przez ciekawe zbiorowiska roślinne.
2	Kozłowa Góra, ul. Powstańców Śląskich i Zamkowa	Park zamkowy, obszar: 1,4 ha, czas powstania: lata 1870-1875. Park usytuowany w sąsiedztwie pozostałości dawnego folwarku i kościoła, w pobliżu płn. granicy miasta. Prostokątny płat zieleni z dominacją jesionu i jaworu, lip drobnolistnych, ponadto: jesiony wyniosłe, kasztanowce, dąb i głóg, kilka modrzewi, sosen czarnych i robinii – drzewostan dobrze utrzymany. Kilka drzew osiąga pomnikowe rozmiary, o obwodzie na wysokości pierśnicy rzędu 3-3,5 m Dominującym krzewem jest bez czarny. Najciekawszy przedstawiciel tutejszej flory – powojnik prosty pokrywa w całości szczytową partię wzniesienia. Występują tu kruki, gąsiorki, kuropatwy, bażanty, drobne ptaki śpiewające. Brak infrastruktury parkowej oraz alejek. Pierwotnie park otoczony był kamiennym murem (zachowanym od strony kościoła) z trzema bramami: dwie od ul. Zamkowej, trzecia – od ul. Powstańców Śl. W środku parku pozostałość spiżarni – lodowni.
3	Brzozowice Kamień, ul. Wyspiańskiego	Obszar: 5,0 ha. Park został zalany w wyniku osiadania terenu, następnie odbudowany. Płn. granicę stanowi wał rzeki Brynicy – funkcjonalnie i kompozycyjnie niepowiązanej z parkiem. Granicę płd. wyznacza falista linia ul. Wyspiańskiego. Infrastruktura: rozbudowany układ alejek, plac zabaw dla dzieci, brodzik – fontanna. Drzewostan zróżnicowany: wiązy, klony, jawory, klony jesionolistne, jesiony, brzozy, akacje, topole, a także gatunki iglaste: tuje i modrzewie. Park został zmodernizowany. Jest to jedno z najładniejszych założeń parkowych w mieście.

4	Piekary, ul. Armii Krajowej i Jana Pawła II	Obszar: 3,8 ha, park usytuowany między osiedlami, z alejkami, rozległymi trawnikami, ławkami, placami zabaw dla dzieci.
5	Szarlej, ul. Bytomska i Gen Ziętka	Obszar: 0,7 ha. W drzewostanie dominuje topola i akacja, pojawia się jawor, dąb, wierzba, modrzew, jesion, jarząb. W 2009 r. wykonano remont alejek, wymianę ławek, nowe nasadzenia drzew i krzewów, uzupełniono i wymieniono ławki i kosze.
6	Brzozowice, ul. Oświęcimska	Park Trzech Bohaterów, obszar: 0,5 ha. Park usytuowany jest wśród zabudowań dzielnicy. Drzewostan tworzy głównie lipa i klon jesionolistny. Wśród drzew znajduje się pomnik trzech harcerzy powieszonych przez Niemców w 1941 r. – na placyku, do którego prowadzi układ alejek.
7	Brzeziny Śląskie, ul. Drzymały	Obszar: 2,3 ha. Park porośnięty jest starym drzewostanem. W wyniku szkód górniczych powstały tu znaczne deformacje terenu. Infrastruktura: plac zabaw dla dzieci.
8	Dąbrówka Wielka, ul. Sikorskiego i Przyjaźni	Obszar 0,4 ha. W parku jest plac zabaw dla dzieci.

5.3.2. Budownictwo i architektura

Budownictwo i architektura stanowią najbardziej spektakularne obiekty dziedzictwa kulturowego. Na terenie Piekar Śląskich do najcenniejszych obiektów architektury należą kościoły i kaplice Kalwarii Piekarskiej oraz budynek wojewódzkiego szpitala urazowego.

- **OBIEKTY SAKRALNE**

Piekary Śląskie uznawane są za duchową stolicę Górnego Śląska. Miasto od XVII w. jest znanym ośrodkiem pielgrzymkowym, jednym z głównych w Polsce ośrodków kultu maryjnego związanego z obrazem Matki Boskiej Piekarskiej. Corocznie w maju i sierpniu odbywają się pielgrzymki stanowe do Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej, gromadzące na Wzgórzu Kalwaryjskim tysiące pątników. W związku z tym, a także w związku z faktem, że miasto jest zlepkiem kilku miejscowości, ilość kościołów w Piekarach jest znaczna. Większość to kościoły neogotyckie, z przełomu XIX/XX w. i późniejsze. Najbardziej reprezentacyjne to: bazylika pw. NMP i św. Bartłomieja Apostoła, kościół kalwaryjski i Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kamieniu.

Kościół NMP i św. Bartłomieja Apostoła w Centrum

Zdjęcie nr 1. Kościół NMP i św. Bartłomieja Apostoła w Centrum, źródło: http://bi.gazeta.pl/im/4a/bc/12/z19647562IH,Bazylika-Najswietszej-Marii-Panny-i-sw--Bartlomiej.jpg

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich, wzniesiony na miejscu kościoła pw. św. Bartłomieja, w latach 1842 - 1849 wg projektu Daniela Grötschela, z inicjatywy ks. Jana Alojzego Ficka, rozbudowany w k. XIX w. i powiększony o nawy boczne w 1925 r. W 1962 r. papież Jan XXIII nadał mu tytuł Bazyliki Mniejszej.

Jest to monumentalna, neogotycka bazylika trójnawowa z transeptem, półkolistym prezbiterium, dwiema wieżami, aneksami w narożach między transeptem a prezbiterium i niskimi nawami bocznymi. Korpus kościoła dwukondygnacyjny, znacznie wyższy od naw bocznych, nakryty dwuspadowym dachem nad prezbiterium wielospadowym; dachy naw bocznych pulpitowe. Czterokondygnacyjne wieże zwieńczone wysokimi hełmami z dwiema kondygnacjami latarni; w skrzyżowaniu naw – sygnaturka. Ściany murowane z cegły, detal architektoniczny skromny, ceglany. We wnętrzu sklepienie krzyżowe na gurtach, nawy boczne otwarte arkadami o łuku pełnym. Całe wnętrze pokryte polichromią przedstawiającą sceny z życia Marii, wizerunki największych jej czcicieli, apostołów i świętych.

Najważniejszym zabytkiem bazyliki jest obraz Matki Boskiej Piekarskiej w ołtarzu głównym. Jego oryginał (wzmiankowany w 1318 r.) w 1683 r. przewieziony został do Opola[14], w kościele znajduje się kopia z XVII w., w 1925 r. koronowana uroczyście koronami podarowanymi i poświęconymi przez papieża Piusa XI.

Kościół kalwaryjski pw. Przemienienia Pańskiego, ob. parafialny pw. Zmartwychwstania Pańskiego

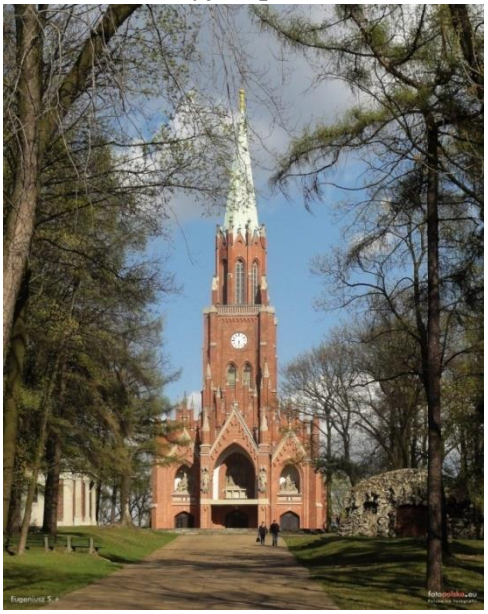

Zdjęcie nr 2. Kościół kalwaryjski, ob. parafialny pw. Zmartwychwstania Pańskiego,
źródło: http://piekary_slaskie.fotopolska.eu/Kosciol_Zmartwychwstania_Panskiego_Piekary_Slaskie?f=693353-foto

Kościół wzniesiony w latach 1893-1896 wg proj. Juliusza Kapackiego. Malowniczy, znacznie rozczłonkowany kościół trójnawowy, na rzucie prostokąta, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od płd. i płn. - prostokątne kruchty, od płn. prezbiterium – zamknięta trójbocznie zakrystia. Bryła z dominującą wieżą w dolnych partiach czworoboczna, wyżej - ośmioboczną, nakrytą spiczastym hełmem ostrosłupowym z latarnią w zwieńczeniu. Nawy w układzie bazylikowym, kruchty i zakrystia – niższe. Kościół w całości oszkarpowany. Kościół murowany z cegły, bogaty detal architektoniczny (sterczyny, filarki, wimpergi, nadwieszone fryzy arkadkowe) – ceglany. Fasada trójdzielna, dwupoziomowa, z wysuniętym ażurowym ryzalitem, przepruta ostrołucznymi arkadami, zwieńczona wimpergami z licznymi sterczynami. W górnej części – wnęki z rzeźbiarskimi grupami trzech stacji drogi krzyżowej.

[14] Źródło: http://www.encyklo.pl/index.php5?title=Obraz_Matki_Boskiej_Piekarskiej

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kamieniu

Zdjęcie nr 3. Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kamieniu, źródło: http://www.zobaczmiasto.pl/pliki/images/11/8/galeria/img-1018.jpg

Parafia św. Piotra i Pawła jest najstarszą parafią wiejską w województwie śląskim (1277 r.). Obecny neogotycki kościół wzniesiony został w latach 1898-1899 wg projektu Ludwika Schneidera.

Bryła znacznie rozczłonkowana, monumentalna. Kościół orientowany, halowy, trójnawowy z transeptem, na rzucie zbliżonym do krzyża łacińskiego. Dwuprzęsłowe, nieco węższe prezbiterium zamknięte poligonalnie, wschodnie skrzydło transeptu zamknięte poligonalną absydą, korpus nawowy trójprzęsłowy. Wieża w fasadzie, z kruchtą w przyziemiu, flankowana parą wieżyczek. W narożach między ramionami transeptu a prezbiterium – para wielobocznych kaplic z zakrystiami. W narożu między płn. skrzydłem transeptu a nawą – kruchta boczna, kolejna – przy płd. skrzydle transeptu. Kościół jest oszkarpowany. W skrzyżowaniu dachu sygnaturka z latarnią i ostrosłupowym hełmem. Pięciokondygnacyjna wieża zwieńczona czterospadowym dachem, przechodzącym w latarnię. Ściany i detal architektoniczny – ceglane, ostrołuczne i trójlistne blendy – tynkowane. Otwory okienne ostrołuczne z ceglanymi maswerkami, szklone witrażowo. We wnętrzu sklepienia krzyżowe i krzyżowo-żebrowe oparte na kopule o zróżnicowanej formie: ośmioramiennej gwiazdy (transept), gwiazdy czteroramiennej z tzw. krzyżem środkowym (nawa), czterodzielne (kruchta zach. nawy boczne, chór muzyczny) i pięciodzielne (kaplice boczne).

Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Brzeziny Śląskie

Zdjęcie nr 4. Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Brzeziny Śląskie, źródło: http://static.panoramio.com/photos/original/54887917.jpg

Kościół pochodzi z lat z lat 1913-1915, wg projektu Ludwika Schneidera, historyzujący z przewagą form neoromańskich i neogotyckich. Ołtarze główny i boczne (1917-1919), Boży Grób (1920 r.) oraz projekt prospektu organowego wykonał Jerzy Schreiner z Regenburga (neorenesans, neobarok) – prospekt zrealizowała firma Berschdorf z Nysy; polichromia o motywach roślinno-geometrycznych – Lemaszewski.

Kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych w Dąbrówce Wielkiej

Zdjęcie nr 5. Kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych w Dąbrówce Wielkiej

Kościół wzniesiony w latach 1882-1883 wg projektu Ludwika Schneidera w stylu neoromańskim, rozbudowany w latach 1902-1903.

Orientowany kościół jednonawowy, z szerokim transeptem i dwuprzęsłowym prezbiterium zamkniętym węższą, półokrągłą apsydą. Poprzeczny masyw wieżowy, częściowo wtopiony w korpus nawowy, złożony z kruchty – pośrodku, klatki schodowej na chór muzyczny i niewielkiej kaplicy – po bokach. W narożach przy transepcie – kruchty boczne. Kościół oszkarpowany. Ściany i detal (fryzy arkadkowe, maswerki) ceglane, wnętrza blend tynkowane.

Na uwagę zasługują również kościoły wzniesione w XX w.:

Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy, Kozłowa Góra

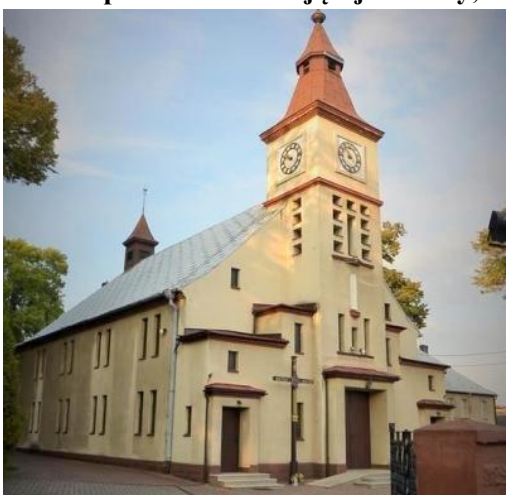

Zdjęcie nr 6. Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy, Kozłowa Góra,
źródło: ttps://www.google.pl/search?q=Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82+pw.+MB+Nieustajacej+Pomocy+piekary&client=firefox-b&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwimsujY8LHOAhWBCiwKHck0ApQQ_AUICSgC&biw=1429&bih=999&dpr=0.9#imgrc=xJmOWTWA2xalVM%3A

Kościół wzniesiony na miejscu kościółka z 1907 r., w latach 1936-1937 według projektu architekta Affa z Katowic, w stylu funkcjonalizmu.

Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej, Szarlej

Zdjęcie nr 7. Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej, Szarlej,
źródło: http://img2.garnek.pl/a.garnek.pl/001/145/1145749_800.0.jpg/kosciol-w-szarleju.jpg

Modernistyczny projekt krakowskiego architekta Zygmunta Gawlika (projektant Archikatedry w Katowicach), wybrany w wyniku konkursu. Budowany w latach 1929-1933; wystrój wnętrza autorstwa Macieja Bieniasza z Katowic; konstruktorzy: inż. Artur Allnoch ze Świętochłowic i inż. Konstantyn Gabryś z Katowic.

Kościół na rzucie prostokąta, nawa i prezbiterium - na rzutach zbliżonych do kwadratu. W bocznych ścianach – nawy trójkątne ryzality. Prezbiterium węższe, zamknięte półkolistą apsydą ujętą parą prostokątnych aneksów. Na przeciwległym krańcu rozbudowany, nieco szerszy masyw południowy (nie zbudowano wieży). Korpus kościoła dwukondygnacyjny, nakryty płytkim dachem dwuspadowym. Masyw południowy ukształtowany schodkowo, nakryty czterospadowo. Elewacje otynkowane, w górnej kondygnacji nawy – ciąg dużych, prostokątnych, wielopodziałowo szklonych okien. Wnętrze salowe, na rzucie kwadratu opisanego na mniejszym kwadracie zaakcentowanym ośmiobocznymi filarami. Część środkowa zamknięta stropem podwyższonym w stosunku do stropu obejścia. Ściany zamknięte trójbocznie, we wsch. zamknięciu – empora z murowaną balustradą.

- **KAPLICE KUBATUROWE**

Oprócz kościołów w religijności mieszkańców istotną rolę odgrywają kaplice. Poza kaplicami zgromadzonymi na terenie Piekarskiej Kalwarii w mieście wyróżnić można następujące kaplice:

Kaplica Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Kozłowej Górze

Zdjęcie nr 8. Kaplica Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Kozłowej Górze

Jest to murowany, niewielki kościół zbudowany w latach 1905-1907 przez mistrza murarskiego Stasia z Karbia; z elementami neoromańskimi.

Kapliczka Marii Hilf

Zdjęcia nr 9, 10, 11. Kapliczka Marii Hilf, źródło: Urząd Miasta Piekary Śląskie

Kaplica „Maria Hilf", usytuowana na pograniczu Piekar Śląskich i Bytomia, ma bardzo długą i bogatą historię. Na podstawie historycznych niemieckich map można określić przybliżony czas powstania drewnianej kapliczki, poprzedzającej współczesną murowaną kaplicę. Pierwsza mapa uwzględniająca na tym obszarze lokalizację obiektu sakralnego została wydana w 1827 r., jednak przypuszcza się, że drewniana, bielona wapnem kapliczka mogła znajdować się w tym miejscu już w XVII w. Kaplica Marii Hilf powstała w 1905 r., neogotycka. Budowla stoi na dawnym szlaku Husarii Polskiej i Powstańców Śląskich. To miejsce upamiętnia także postój wojsk króla Jana III Sobieskiego idącego na odsiecz Wiednia, w 1683 r.

W płycinie nad wejściem widnieje napis w języku niemieckim: „ERBAUT MARIA HILF 1905", co można przetłumaczyć, jako: „Wybudowano dla Marii Wspomożenia/Pomocy" (kaplica pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy/Matki Bożej Wspomożycielki). W czasach świetności kaplicy wszystkie wnęki okienne wypełniały witraże, nad drzwiami znajdował się witraż „Matki Bożej Polnej" a w skład wyposażenia wchodził ołtarz z obrazem „Wspomożenia Najświętszej Maryi Panny" tabernakulum bogato zdobione lichtarze, obrazy

z wizerunkami świętych, krzyż i tablica pamiątkowa. Wewnętrzne ściany kaplicy miały pokrywać freski i stiuki a podłoga była w całości wyłożona mozaikowymi kaflami[15]. Kaplicę otaczają lipy.

Na prace remontowe przy kapliczce pozyskano dotację w 2020 r. i 2021 r. Został zrealizowany I etap inwestycji w roku 2020 r. W 2021 r. realizowano prace remontowo-naprawcze przy budynku kaplicy. Inwestycja została zakończona w sierpniu 2021 r.

Kaplica św. Antoniego - Dołki, ul. Głowna 3

Zdjęcie nr 12. Kaplica św. Antoniego - Dołki, ul. Głowna 3

Kaplicę wybudowano w latach 1929-1930, jako wotum wdzięczności za przyłączenie Śląska do Polski. Jej wysokość to 11m. Fronton kaplicy przed wojną zdobił Biały Orzeł. W ołtarzu są relikwie św. Placyda i relikwiarz św. Antoniego. W otoczeniu kaplicy znajduje się grota z obrazem Matki Boskiej Piekarskiej.

Kaplica „Studzienka" pw. św. Ignacego Loyoli przy ul. Ks. J. Popiełuszki

Zdjęcie nr 13. Kaplica „Studzienka" pw. św. Ignacego Loyoli przy ul. Ks. J. Popiełuszki

Kaplica pw. św. Ignacego Loyoli, zwana „Studzienką". Wybudowana w 1862 r., przebudowana 1930 r. Kubaturowa kapliczka murowana, tynkowana, przykryta dachem wielopołaciowym, krytym gontem. Wzniesiona nad bijącym tu źródłem – we wnętrzu krany do czerpania wody. W pobliżu – drugie ujęcie, z którego woda wpływa do kolistego basenu z figurą św. Ignacego Loyoli – pośrodku.

[15] Tabliczka informacyjna przy obiekcie

Kaplica św. Barbary przy ul. Ks. J. Popiełuszki

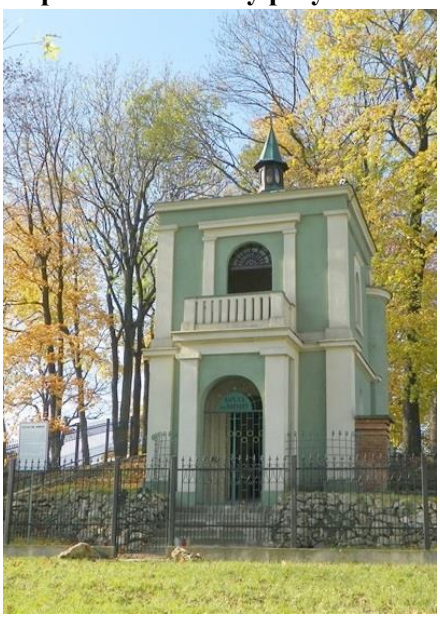

Zdjęcie nr 14. Kaplica św. Barbary przy ul. Ks. J. Popiełuszki

Kaplica św. Barbary, wybudowana w ok. 1880 r. Jest to dwukondygnacyjna budowla. Kaplica jest miejscem modlitw górników w dniu ich święta.

- **KAPLICZKI, FIGURY I KRZYŻE PRZYDROŻNE**

Drobne obiekty architektury/rzeźby sakralnej należą do zabytków ruchomych na stałe połączonych z gruntem. Są to przydrożne kapliczki niekubaturowe, krzyże, pomniki, rzeźby – bardzo istotne miejsca lokalnego kultu, często wznoszone sumptem mieszkańców. W Piekarach Śląskich są to obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków:

– Krzyż kamienny z figurami Chrystusa i Matki Boskiej, ul. Bytomska 101/Pod Lipami,
– Kolumna z figurą Matki Boskiej, Plac Mariacki,
– Krzyż kamienny z Pietą, Bytomska 245,
– Krzyż cmentarny, kamienny, ul. Kalwaryjska, cmentarz parafii pw. NMP,
– Krzyż kamienny, ul. Wyzwolenia,
– Krzyż kamienny, Dąbrówka Wielka, ul. Jagiellońska 98,
– Krzyż kamienny Dąbrówka Wielka, ul. Przyjaźni 115,
– Kapliczka słupowa, Dąbrówka Wielka, w pobliżu ulic Konstytucji oraz Sikorskiego,
– Krzyż kamienny, Dąbrówka Wielka, ul. Przyjaźni 210,
– Krzyż kamienny, Dąbrówka Wielka, ul. Jordana,
– Krzyż kamienny Dąbrówka Wielka, ul. Głowna 2,
– Krzyż kamienny Kozłowa Góra, Tarnogórska 31,
– Krzyż kamienny, Kozłowa Góra, ul. Radzionkowska/Plebiscytowa,
– Krzyż kamienny, Brzozowice - Kamień, ul. Nankera 221,
– Krzyż kamienny, Brzozowice - Kamień, skrzyżowanie ulic Curie-Skłodowskiej i ks. J. Krupy,
– Krzyż kamienny, Brzozowice - Kamień, ul. Wyspiańskiego,
– Krzyż kamienny, Brzozowice - Kamień, ul. Oświęcimska,
– Kolumna z figurą św. Jana Nepomucena, Brzozowice Kamień, skrzyżowanie ulic J. Brzechwy i M. Curie-Skłodowskiej.

5.3.3. Inne zabytki architektury

Wojewódzki Szpital Chirurgii Urazowej, Pawilon Główny, ul. Bytomska 62

Zdjęcie nr 15. Wojewódzki Szpital Chirurgii Urazowej, Pawilon Główny, źródło: http://www.dioblina.eu/files/dioblina/styles/fullscreen/public/ugl/0/0/15/wojewodzki-szpital-chirurgii-urazowej-w-szarleju-22113.jpg

Czterokondygnacyjny, wysoko podpiwniczony budynek na rzucie litery T, kryty dachem czterospadowym (korpus) i dachami mansardowymi (skrzydła). W zwieńczeniu dachu głównego – sześcioboczna wieżyczka zwieńczona hełmem. Budynek murowany, elewacje licowane cegła klinkierową. Fasada dziewiętnastoosiowa, w trzech osiach skrajnych i trzech środkowych zryzalitowana; przed ryzalitem środkowym – trójkondygnacyjny wieloboczny aneks zwieńczony tarasem ujętym pełną balustradą. Ryzality skrajne zwieńczone ćwierćkolistymi naczółkami, środkowy – trójkątnym. Cokół budynku boniowany, naroża i osie okienne ujęte w pilastry, w zwieńczeniu spięte płaskim fryzem; elementy wyłożone klinkierem w kolorze ciemnobrązowym. Strefa prostokątnych okien – klinkier w kolorze piaskowym; pod oknami dekoracyjne płyciny podokienne. Do rejestru zabytków wpisany jest cały kompleks szpitalny.

Budynek Katolickiej Szkoły Powszechnej, ob. Urząd Miasta, ul. Bytomska 84

Zdjęcie nr 16. Budynek Katolickiej Szkoły Powszechnej, ob. Urząd Miasta, ul. Bytomska 84, źródło:http://piekaryslaskie.naszemiasto.pl/artykul/kamienice-w-piekarach-slaskich-zobacz-zdjecia,1875905,galop,t,id,tm.html

Budynek wzniesiony ok. 1870 r., przebudowany 1947 r. Wzniesiony jako ceglany, po zmianie funkcji przebudowany wewnątrz i otynkowany. Na rzucie prostokąta, z płytkimi ryzalitami od zachodu i północy.

Budynek I Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego, ul. Gimnazjalna 24

Zdjęcie nr 17. Budynek I Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego, ul. Gimnazjalna 24, źródło:http://piekaryslaskie.naszemiasto.pl/artykul/kamienice-w-piekarach-slaskich-zobacz-zdjecia,1875905,galop,t,id,tm.html

Budynek wzniesiony w 1932 r., zaprojektowany przez Karola Schayera, modernizm.

- **KAMIENICE**

W Piekarach Śląskich znajdują się 2052 budynki mieszkalne wybudowane przed 1944 r., z czego 1115 budynków pochodzi sprzed 1918 r. Są to budynki jednorodzinne i wielorodzinne, w tym kamienice mieszkalne, często z wtórną funkcją usługowo - handlową na parterze. Przekształcenie parterów budynków wiąże się często z remontem realizowanym z brakiem poszanowania charakteru całości elewacji. Wykorzystywane są rożne materiały (drewno, aluminium, PCV), stosowana jest agresywna i niestosowna kolorystyka, likwidowany jest detal architektoniczny (bonie, gzymsy, obramienia otworów, sztukaterie).

O wyrazie architektonicznym miasta decydują obiekty powstałe w 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. w stylach eklektyzmu i historyzmu, secesji z przełomu XIX/XX w., a także realizacje reprezentujące różne fazy modernizmu z lat 1918-1939, w architekturze Piekar często mieszanego z późną secesją. Najbardziej reprezentacyjne kamienice pochodzą z końca XIX w.-pocz. XX w., z okresu szybkiego rozwoju miasta, związanego z industrializacją. Większość to typ kamienicy czynszowej pod wynajem, dwu-, trzy i czterokondygnacyjnej, często z oficynami. Większość wartościowych obiektów zawiera gminna ewidencja zabytków.

5.3.4. Zabytki techniki

- **ZESPÓŁ BUDYNKÓW KOPALNI „ROZALIA”**

Zespół obejmuje: szyb S1, budynek hali maszyn i pompowni, kotłownię i kuźnię, budynek nowej pompowni, budynek mieszkalny, wieżę szybu S2, budynki oddziału remontowo-budowlanego, zespół budynków maszynowni S3.

W latach 1855-1856 powstało w Dąbrówce Wielkiej gwarectwo Rosaliengrube, z udziałem kapitału rodzin von Schaffgotsch i von Donnersmarck. Wykupiono tereny i nadania na pola górnicze o nazwach: Rosaliengrube (cynk), Georg (ołów), Kronprincess (węgiel) i Schwefelkies (kobalt). Powstał pierwszy szyb wydobywczy (Gutgluck) i szyb wodny. W 1864 r. trafiono na pokłady galmanu, więc powstały kolejne dwa szyby (Luis i Hilf). W latach 1884-1885 uruchomiono kopalnię, którą odwadniano pompami z napędem parowym usytuowanymi w szybie wodnym, nad którym wzniesiono kamienno-ceglaną wieżę. W tym czasie kopalnia posiadała dwa budynki wież wyciągowych basztowych, maszynownię – pompownię przy szybie wodnym, kotłownię, cechownię, kuźnię i budynek mieszkalny dla urzędników. Zwiększenie głębokości szybu, wydrążenie szyby S1 i Kohlera i natrafienie na poziom wodonośny spowodowało zalanie kopalni (1888 r.) i jej zamknięcie. Sprowadzenie wydajniejszych pomp parowych umożliwiło jej osuszenie i kopalnia prowadziła wydobycie do 1893 r.

W 1894 r. kopalnia została sprzedana Starostwu Katowickiemu, które przekształciło ją w zakład produkcji wody. Projekt i kosztorys wodociągu wykonał inż. Sattler. W 1896 r. wodę tłoczono do zbiornika w Bytkowie. Wodociąg „Rozalia" był największym wodociągiem gminnym, z jego zasobów korzystały Katowice oraz ościenne miasta i gminy. W 1898 r. nastąpiła rozbudowa zakładu wodociągowego. W latach 1908-1909 połączono szyb Pompowy z nieczynnym szybem Kohlera, nad którym wzniesiono nowe nadszybie, powstała druga maszynownia parowa dostawiona do hali maszyn szybu SII i SIV r. W latach 1928-1930 wprowadzono napęd elektryczny pomp szybu SIII, które znalazły się w nowopowstałej nad nim maszynowni. W okresie międzywojennym prowadzono dalszą rozbudowę (nowe urządzenia, nowe nadszybie z maszynownią, nowoczesną rozdzielnią) zakończoną w 1930 r. Do wybuchu II wojny światowej Rozalia była głównym producentem wody w województwie śląskim.

W latach 60. XX w. na terenie zakładu zlokalizowano Centralne Zakłady Remontowe WPWiK, w których dokonywano kolejnych inwestycji. W latach 80.XX w. powstały budynki warsztatów i garaży, w latach 90.: dwie kotłownie, hala remontowa, portiernia i stacja trafo. W 2001 r. wyremontowaną kotłownię przeznaczono na garaże, zaś zabudowę kopalni Rozalia przejął Zakład Inżynieryjno-Budowlany, który w 2000 r. przekształcił się w Oddział Robót Budowlanych GPW w Katowicach. Szyb kopalni obecnie jest nieczynny, kiedyś wykorzystywany, jako ujęcie wody, a teren należy do Górnośląskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów przy ul. Rozalki w Piekarach. Kompleks budynków kopalni jednolity stylowo, wzniesiony z użyciem form historycznych.

Zabudowania KGH „Orzeł Biały", Brzeziny Śląskie

Około 1860 r. pojawia się pierwsza wzmianka o kopalni „Orzeł Biały", która pierwotnie, nazywała się „Biały Szarlej" (Bleischarley Grube). Kopalnia składała się z czterech nadań górniczych: Bethlen, Jane Eyre, Young Rowley i Alcantara oraz kopalnia rudy cynku w Szarleju. Początek XX w. to dla kopalni okres intensywnego rozwoju, w efekcie czego tuż przed wybuchem I wojny światowej była najnowocześniejsza w niecce bytomskiej i dorównywała kopalniom niemieckim. A po I wojnie światowej, w wyniku plebiscytu w 1921 r. kopalnia przypadła w udziale Niemcom. Jednak robotnicy wnieśli protest do Komisji Międzysojuszniczej. Ostatecznie w wyniku rokowań obszar górniczy kopalni podzielono na rzecz Polski i Niemiec. W 1926 r. utworzone zostało towarzystwo Silesian – American Corporation, które przejęło w całości akcje spółki Gieschego, dotychczasowego właściciela kopalń regionu bytomskiego. Tym sposobem część kopalń regionu – także Orzeł Biały od 1934 r. – dostała się w ręce amerykańskie. Amerykanie podjęli prace modernizacyjne, m.in. zbudowali pierwszy piec przewałowy. Niestety, późniejszy ogólnoświatowy kryzys gospodarczy odbił się również na polskim przemyśle. W rezultacie, w 1939 r. na Górnym Śląsku czynne były jedynie dwie kopalnie rud – Orzeł Biały i Nowa Helena.

Po II wojnie światowej, w styczniu 1945 r. załoga kopalni od razu uruchomiła zakład. Po wojnie kopalnictwo rud kruszcowych w rejonie bytomskim skupiło się zasadniczo w 4 zakładach: Zakładzie Górniczo-Hutniczym „Orzeł Biały" w Brzezinach Śląskich (od 1975 r. dzielnica Piekar Śląskich), Kopalni im. J. Marchlewskiego w Bytomiu, Zakładzie Górniczo-Hutniczym „Waryński" w Piekarach Śląskich i Kopalni „Nowy Dwór" w Bytomiu. Pod koniec lat 50. dokonano reorganizacji administracyjnej tych zakładów tworząc dwa zespoły górniczo-hutnicze: „Nowy Dwór" połączono z „Waryńskim", a „Orła Białego" z „Marchlewskim". W 1967 r. połączone zostały i te zakłady, tworząc Kombinat Górniczo-Hutniczy „Orzeł Biały". Posunięcie to miało wyłącznie aspekt administracyjny.

W 1969 r. wstrzymano pracę zakładu przeróbki mechanicznej przy hucie „Orzeł Biały". W 1981 r. zatrzymano ruch w hucie „Orzeł Biały", pozostawiając czynnym jedynie Zakład Ołowiu. W następnych latach odbywał się stopniowy demontaż urządzeń kopalnianych (szyby wyciągowe), hal hutniczych i pieców a w końcu rozebrano sam budynek dyrekcji.

Po przeszło 150 latach, intensywnej eksploatacji złóż kruszcowych Zakłady Górniczo-Hutnicze „Orzeł Biały" przestały istnieć. W miejsce dawnych hałd i na nieużytkach posadzono drzewa. Obecnie na terenie byłej kopalni i huty „Orzeł Biały" zlokalizowany jest Wydział Hutniczy oraz Rafineria ołowiu, należące do Spółki Orzeł Biały S.A., która zajmuje się utylizacją zużytych akumulatorów ołowiowych.

Dawne szyby kopalni cynku „Nowa Helena", Szarlej

Kopalnia założona przez Johna Baildona, była własnością spółki akcyjnej „Giesche". Posiadała cztery szyby, płuczkę, zakład sortowniczy i cztery poziomy wydobywcze na głębokości 100 m. Z powodu wyczerpania złóż zakończyła eksploatację w latach 80. XX w.

- **Młyn Reszki przy ul. Sadowskiego 10B[16]**

Młyn został wybudowany w 1942 r. przez Wilhelma Reszkę, będącego wcześniej zarządcą „starego" młyna w Dąbrówce. Jest to młyn o napędzie elektrycznym. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków.

Budynek został wzniesiony w nawiązaniu do form modernistycznych, posiada funkcjonalistyczne wnętrze całkowicie podporządkowane funkcji młyna. Jest to przykład budownictwa produkcyjnego dla przemysłu spożywczego, posiadającego także wartość historyczną w skali regiony. Stanowi świadectwo minionej epoki, jest dziełem człowieka związanym z jego działalnością.

Wnętrza budynku zajmują urządzenia związane z dawną jego działalnością, świetnie zachowane i tworzące ciąg technologiczny młyna elektrycznego.

Obiekt nadaje się na funkcję muzealną z wykorzystaniem przestrzeni na cele ekspozycyjne i wystawiennicze istniejących w budynku urządzeń i maszyn związanych z dawną działalnością i historią. Ponadto można przewidzieć funkcję izby regionalnej, sali dydaktycznej, sceny kulturalnej i warsztatowo-edukacyjnej.

5.3.5. Fortyfikacje[17]

Architekturę obronną reprezentują obiekty Obszaru Warownego Śląsk (1933-1939) oraz umocnienia niemieckie z lat 30. XX w., stanowiące niegdyś potężne pasmo warowne, broniące podstawowego rejonu przemysłowego II RP przed spodziewaną agresją III Rzeszy. Na terenie miasta Piekary Śląskie znajdują się 24 budowle obronne fortyfikacji polskich, jaz i magazyn amunicji oraz 18 budowli fortyfikacji niemieckich. Przygotowania do obrony podjęto w chwili odzyskania Śląska przez Polskę. Wytyczono i przygotowano do obrony polową pozycję osłonową, którą w końcu 1931 r. obsadzono jednostkami 23 Dywizji Piechoty. Dowódca – gen. bryg. dr Józef Zając, w celu wzmocnienia obrony, przedstawił projekt budowy fortyfikacji stałych, przyjęty przez Sztab Główny.

Podstawowym elementem fortyfikacji były małe schrony bojowe będące stanowiskiem karabinu maszynowego ukrytym w kopule pancernej. Towarzyszył im duży schron bojowy – tradytor uzbrojony w armatę polową 75 mm. Zespoły schronów bojowych uzupełniały fortyfikacje polowe, koszary z izbami bojowymi, magazyny amunicji. Cały ten zespół, otoczony pasem przeszkód, miał tworzyć punkt oporu zdolny do obrony okrężnej oraz wspierania sąsiadów. Równolegle do budowy schronów bojowych prowadzono szereg prac towarzyszących. Gotowe obiekty obsypywano ziemią i maskowano. Budowano przeszkody przeciwpiechotne – płot flandryjski z drutu kolczastego na wkręcanych w ziemię stalowych słupkach i przeciwczołgowe z wbitych w ziemię od 1 do 4 rzędów szyn kolejowych. Jednocześnie zakładano pola minowe i dokonywano wylesień.

Dzisiaj obiekty te, zwykle ukryte w terenie, znajdujące się na peryferiach miasta, pozbawione gospodarza, od końca lat 80. XX w. ulegają coraz większej dewastacji. Od kilkunastu lat śląskie fortyfikacje badają i inwentaryzują członkowie Stowarzyszenie na Rzecz Zabytków Fortyfikacji „Pro Fortalicium", które podjęło szeroko zakrojone działania mające na celu, odbudowanie i konserwację elementów linii umocnień oraz jej popularyzację poprzez organizacje imprez militarnych, tworzenie skansenów militarnych i muzeów co służy rozwojowi tzw. turystyki militarnej i jest jedną z ważniejszych wizytówek miasta.

[16] Urząd Miasta Piekary Śląskie

[17] zgodnie z „Opracowaniem dotyczącym zasobów budownictwa obronnego XX w. w granicach administracyjnych miasta Piekary Śląskie" wykonanym przez INFORT Gliwice 2006r. oraz http://www.kg.net.pl/tekst/7457/obszar-warowny-slask

Poniżej, w Tabeli nr 3, przedstawiono wykaz budowli obronnych fortyfikacji polskich Obszaru Warownego Śląsk z lat 1933-1939, budowli obronnych fortyfikacji niemieckich OKH Stellung b z lat 1921-1922, 1942-1944 oraz schronów przeciwlotniczych 1940-1944 r znajdujących się na terenie miasta Piekary Śląskie.[18].

Tabela nr 3. Wykaz budowli obronnych fortyfikacji polskich Obszaru Warownego Śląsk z lat 1933-1939, budowli obronnych fortyfikacji niemieckich OKH Stellung b z lat 1921-1922, 1942-1944 oraz schronów przeciwlotniczych 1940-1944 r znajdujących się na terenie miasta Piekary Śląskie.

24 budowle obronne fortyfikacji polskich Obszaru Warownego Śląsk z lat 1933-1939 na obszarze całego miasta, w szczególności:		
1	Obiekt P-1 - Żelbetowy schron bojowy z dwoma strzelnicami broni ręcznej – 1938r.	- ul. Długosza 84 (przyziemie budynku mieszkalnego) – Brzozowice-Kamień,
2	Obiekt P-2 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej i dwoma strzelnicami broni ręcznej – 1936r.	- ul. Partyzantów (przy ulicy, w sąsiedztwie ogródków działkowych) – Brzozowice- Kamień, nr rej. A/778/2021 z dnia 12.03.2021r.,
3	Obiekt P-3 - Żelbetowo – kamienna budowla pozorna – 1936r.	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD – przy północnym ogrodzeniu ogródków) – Brzozowice- Kamień,
4	Obiekt P-4 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej i dwoma strzelnicami ckm do ognia skośnego na przedpole - 1936	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD) – Brzozowice-Kamień,
5	Obiekt –P-5 - Żelbetowo – kamienna budowla pozorna – 1936r.	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD – centralnie przy południowym ogrodzeniu ogródków) – Brzozowice- Kamień,
6	Obiekt P--6 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej oraz stanowiskiem armaty przeciw pancernej i strzelnicą ckm do ognia bocznego – 1936r.	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD - przy południowo-wschodnim narożu ogródków) – Brzozowice- Kamień
7	Obiekt P-7 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych z dwoma stanowiskami ckm – 1939r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień
8	Obiekt P-8 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze stanowiskiem ckm – 1939r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień
9	Obiekt P-9 – Żelbetowy schron pozorno - bojowy ze stanowiskiem na broń ręczną – 1938r.	- pola na południe od byłej kopalni „Andaluzja” - Dąbrówka Wielka
10	Obiekt P-10 - Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych dla broni ręcznej o dwóch kierunkach ognia – 1938r.	- pola na południe od byłej kopalni „Andaluzja” - Dąbrówka Wielka
11	Obiekt P-11 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej, stanowiskiem armaty przeciw pancernej i strzelnicą ckm do ognia bocznego – 1936r.	- ul. Przyjaźni (przy ulicy) - Dąbrówka Wielka nr rej. A/777/2021 z dnia 12.03.2021r.,
12	Obiekt P-12 – Żelbetowy schron pozorno - bojowy ze stanowiskiem dla broni ręcznej – 1938r.	- ul. Przyjaźni 1(za budynkiem na południe), - Dąbrówka Wielka
13	Obiekt P-13 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
14	Obiekt P-14 - Żelbetowy schron bojowy z dwoma stanowiskami ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
15	Obiekt P-15 - Żelbetowy schron bierny mieszczący magazyn amunicji i materiałów saperskich – 1936r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
16	Obiekt P-16 - Żelbetowy obiekt pozorny – 1938r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka

[18]h11ttp://www.katowice.uw.gov.pl/mp/link20.html

17	Obiekt P-17 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
18	Obiekt P-18 - Żelbetowy obiekt pozorny – 1938r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
19	Obiekt P-19 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
20	Obiekt P-20 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1933r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka
21	Obiekt P-21 - Żelbetowy schron bojowy „tradytor" ze stanowiskiem armaty polowej, ckm w kopule pancernej i stanowiskiem obserwatora w kopule pancernej – 1933/1934r.	- pola na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka
22	Obiekt P-22 – Żelbetowy schron bojowy koszar ufortyfikowanych z dwoma stanowiskami ckm – 1936r.	- teren rozebranych koszar, na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka
23	Obiekt P-23 – Żelbetowy schron bojowy koszar ufortyfikowanych z czterema strzelnicami ckm – 1936r.	- teren rozebranych koszar, na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka
24	Obiekt P-24 – Pozostałość żelbetowego schronu dla ciężkiego karabinu maszynowego.	- teren rozebranych koszar, na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka
18 budowli obronnych fortyfikacji niemieckich OKH Stellung b z lat 1921-1922, 1942-1944:		
25	Obiekt N-1 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na zachód od ul. Zamkowej - Kozłowa Góra
26	Obiekt N-2 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na zachód od ul. Zamkowej – Kozłowa Góra
27	Obiekt N-3 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na zachód od ul. Zamkowej – Kozłowa Góra
28	Obiekt N-4 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
29	Obiekt N-5 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
30	Obiekt N-6 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
31	Obiekt N-7 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
32	Obiekt N-8 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
33	Obiekt N-9 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
34	Obiekt N-10 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
35	Obiekt N-11 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
36	Obiekt N-12 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra
37	Obiekt N-13 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra

38	Obiekt N-14 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” — 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej — Kozłowa Góra
39	Obiekt N-15 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” — 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej — Kozłowa Góra
40	Obiekt N-16 – Żelbetowy schron obserwacyjno-bojowy – z okresu II wojny światowej.	- teren na wschód od Kozłowej Góry – Piekary Wielkie
41	Obiekt N-17 – Żelbetowy schron bojowy z trzema strzelnicami broni ręcznej – 1921-1922r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień
42	Obiekt N-18 – Żelbetowy schron bojowy z trzema strzelnicami broni ręcznej – 1921-1922r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień
	7 schronów przeciwlotniczych 1940-1944r:	
43	Schron podziemny przeciwlotniczy – 1940-1944r.	- pola na północ od ul. Przyjaźni – Dąbrówka Wielka
44	Schron podziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD — 1940-1944r.	- przy ośrodku zdrowia ul. Przyjaźni 53A – Dąbrówka Wielka,
45	Schron podziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD — 1940-1944r.	- pole w rejonie ul. Łokietka – Dąbrówka Wielka /Dołki,
46	Schron naziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD — 1940-1944r.	- w rejonie ul. Harcerskiej – Brzeziny Śląskie
47	Schron podziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD — 1940-1944r.	- przy ul. Roździeńskiego – Brzeziny Śląskie
48	Schron przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- na terenie Przedszkola nr 11 przy ul. Makowskiego 10 – Brzozowice-Kamień
49	Schron przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- na terenie parku przy ul. Popiełuszki - Piekary Wielkie

Fortyfikacje niemieckie[19] znajdują się na terenie sadu w Kozłowej Górze na północny-zachód od miejscowości (N-1, 2, 3, 4 ,5, 6, 7, 8 9,10, 11,12, 13, 14, 15), na płn. od skrzyżowania ul. Józefskiej z drogą leśną prowadzącą od ogródków działkowych przy dawnym osiedlu Wieczorka i na wschód od drogi leśnej na wprost zbiornika wodnego nieczynnej cegielni w Kozłowej Górze (N-16), na terenie byłego ZG „Piekary” Ruch II – Brzeziny, 30 m na południe od pomnika Powstańców Śląskich (N-17, 18).

[19] W oparciu o:Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piekary Śląskie, 2014 r.

5.3.6. Miejsca pamięci

Na terenie miasta znajdują się miejsca pamięci, w skład których wchodzą: Kopiec Wyzwolenia, pomniki i obeliski, tablice i płyty pamiątkowe, groby i mogiły, kamienie. W Tabeli nr 4 przedstawiono wykaz miejsc pamięci w Piekarach Śląskich.

Tabela nr 4. Wykaz miejsc pamięci w mieście Piekary Śląskie

LP.	OBIEKT	LOKALIZACJA
1	Kopiec upamiętniający miejsce składania przysięgi żołnierskiej przez Powstańców, usypany w latach 1932-1937	Piekary Śląskie
2	Obelisk upamiętniający śmierć: Czesława Bielawskiego, Ireneusza Ciuka, Henryka Magiery, Bolesława Zubka i Adolfa Międzybrodzkiego	Dąbrówka Wielka, ul. Karłowicza
3	Pomnik ku czci poległym bohaterom o Wolność i Demokrację w latach 1939-1945	Brzozowice, ul. Trzech Bohaterów
4	Pomnik ku czci poległym na polu chwały i pomordowanym w obozach zagłady w latach 1939-1945	Brzeziny Śląskie ul. Bednorza/cmentarz/
5	Pomnik ku czci poległym w czasie II wojny światowej	Brzeziny Śląskie, ul. Roździeńskiego
6	Pomnik ku czci poległym w latach 1939-1945 Piekary Śląskie	Piekary Śląskie – teren byłej KWK „Andaluzja” przeniesiony w 2010 r. na teren zielony parkingu przy Kościele przy ul. Nankera
7	Płyta upamiętniająca miejsce stracenia harcerzy	Brzozowice, ul. Trzech Bohaterów
8	Pomnik ku czci poległych w czasie II wojny światowej i upamiętnienia 1000-lecia państwa polskiego	Szarlej, park między ulicami Bytomską i Gen. Ziętka
9	Pomnik i mogiła zbiorowa 19 nieznanych żołnierzy radzieckich	Piekary Śląskie – cmentarz przy ul. Kalwaryjskiej
10	Tablica upamiętniająca dom, w którym mieszkał Teodor Trautman	Brzeziny Śląskie, ul. Trautmana
11	Grób Wawrzyńca Hajdy	Piekary Śląskie, cmentarz przy ul. Kalwaryjskiej
12	Grób Maksymiliana Jasionowskiego	Piekary Śląskie, cmentarz przy ul. Kalwaryjskiej
13	Płyta upamiętniająca Wawrzyńca Hajdę	Piekary Śląskie, ul. Bytomska 169
14	Tablica upamiętniająca poległych Powstańców: Szymona Kotyla, Sylwestra Hojka, Józefa Machurę, Wincentego Czarneckiego, Ryszarda Ludygę,	Kozłowa Góra, ul. Powstańców (na murze kaplicy)
15	Grób Teodora Trautmana	Brzeziny Śląskie ul. Bednorza (cmentarz)
16	Grób Piotra Piechajdy	Dąbrówka Wielka, ul. Zawiszy Czarnego (cmentarz)
17	Tablica poświęcona represjonowanym żołnierzom, górnikom, którzy zginęli w kopalniach węgla kamiennego, rud uranu oraz w kamieniołomach	Piekary Śląskie - Bazylika NMP i Św. Bartłomieja (wnętrze)
18	Tablica poświęcona mieszkańcom Piekar Śląskich, którzy zginęli z rąk hitlerowców w miejscach straceń i obozach zagłady w latach 1939-1945	Piekary Śląskie - Bazylika NMP i Św. Bartłomieja (wnętrze)
19	Grób – zbiorowa mogiła – Powstańcy Śląscy	Piekary Śląskie, ul. Kalwaryjska (cmentarz)
20	Tablica poświęcona pomordowanym w hitlerowskich obozach koncentracyjnych	Brzeziny Śląskie, ul. Roździeńskiego 2

21	Płyta upamiętniająca poległych w walkach o wyzwolenie ojczyzny w powstaniach śląskich i w czasie I wojny światowej	Dąbrówka Wielka, ul. Zawiszy Czarnego (kościół)
22	Tablica upamiętniająca piekarskich nauczycieli, którzy oddali swe życie za ojczyznę w czasie II wojny światowej	Szarlej, ul. Gimnazjalna 24, LO
23	Tablica na budynku, w którym w latach 1847-1872 mieściła się polska drukarnia Teodora Heneczka	Piekary Śląskie, ul. Bytomska 176
24	Tablica będąca wyrazem hołdu dla Jana Demarczyka	Brzozowice, ul. Związkowa 14, SP nr 12
25	Mogiła wojenna Rudolfa Widery	Brzeziny Śląskie, ul. Bpa H. Bednorza (cmentarz)
26	Mogiła wojenna Kazimierza Kusia	Dąbrówka Wielka, ul. Zawiszy Czarnego (cmentarz)
27	Tablica upamiętniająca Janusza Korczaka	Brzeziny Śląskie, ul. Roździeńskiego (budynek d. Zespołu Szkół Nr 2)
28	Tablica upamiętniająca I Pielgrzymkę Kombatantów do Piekar Śląskich	Piekary Śląskie – Bazylika NMP i Św. Bartłomieja (na murze kaplicy na Rajskim Placu)
29	Kamień upamiętniający 1000 lat Brzozowic – Kamienia	Brzozowice – Kamień, ul. Partyzantów
30	Tablica upamiętniająca 15 rocznicę wyboru Ojca Świętego	Piekary Śląskie – Bazylika NMP i Św. Bartłomieja (na murze kaplicy na Rajskim Placu)
31	Tablica upamiętniająca księdza Józefa Czempiela	Piekary Śląskie – Józefka, ul. Papieża Jana Pawła II (kościół pw. św. Józefa)
32	Tablica upamiętniająca 300 lat Wiktorii Wiedeńskiej i pobyt króla Jana III Sobieskiego u Matki Boskiej Piekarskiej	Piekary Śląskie – Bazylika NMP (wnętrze)
33	Tablica z popiersiem Jana Pawła II	Piekary Śląskie, ul. Bytomska Bazylika Najświętszej Marii Panny i Św. Bartłomieja (przy wejściu)
34	Tablica z popiersiem Augusta Hlonda	Piekary Śląskie ul. Bytomska, Bazylika NMP i Św. Bartłomieja (przy wejściu)
35	Grób księdza Alojzego Ficka	Piekary Śląskie, Bazylika NMP i Św. Bartłomieja (wewnątrz, posadzka)
36	Tablica upamiętniająca poległych w obozach NKWD w kwietniu 1940 r. na terenie byłego ZSRR	Piekary Śląskie ul. Bytomska, Bazylika Najświętszej Marii, Panny i Św. Bartłomieja (wewnątrz).
37	Tablica upamiętniająca Biskupa Nankera Kołdę	Kamień, Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła
38	Grób wojenny Ks. Jana Frenzla	Brzeziny Śląskie, cmentarz paraf., (prawa strona głównej alei)
39	Pomnik Ojca Świętego Jana Pawła II	Piekary Śląskie, ul. Bytomska, Kalwaria
40	Grób śp. Franciszka Gracka	Piekary Śląskie, ul. Kalwaryjska, cmentarz parafialny
41	Tablica z płaskorzeźbą Wojciecha Korfantego	Piekary Śląskie, ołtarz polowy przy Kopcu Wyzwolenia.

5.3.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Najcenniejszym zabytkiem o wielowiekowej historii, istotnym również współcześnie jako znane miejsce pielgrzymkowe jest kompleks kilku obiektów Sanktuarium Maryjnego obejmujący zespół kościoła NMP i św. Bartłomieja Apostoła, zespół Kalwarii z kościołem, park na terenie Kalwarii oraz cmentarz przy ul. Kalwaryjskiej. Obiekty opisane zostały w rozdziale 5.3.

Zespół Kościoła NMP i św. Bartłomieja Apostoła jest wizytówką Piekar Śląskich, wzniesioną w latach 1841-1846 z inicjatywy księdza Jana Nepomucena Ficka, wg projektu Daniela Grötschela. Znajduje się tu obraz Matki Boskiej Sprawiedliwości i Miłości Społecznej, do którego co roku pielgrzymuje kilkaset tysięcy pątników, Matka Boska Piekarska jest patronką ludzi pracy na terenach wschodniego Górnego Śląską.

Kalwaria Piekarska na wzgórzu Cerekwica wzniesiona została w 2 poł. XIX w. Znajduje się tu kompleks 14 kaplic Drogi Krzyżowej oraz 15 kaplic różańcowych, na szczycie stoi neogotycki kościół pw. Zmartwychwstania Pańskiego, wzniesiony latach 1893-1896 wg proj. Juliusza Kapackiego. Teren zakomponowany został jako park. Poniżej Kalwarii zlokalizowany jest zabytkowy cmentarz. Wartością zespołu jest zarówno zagospodarowanie terenu, jak i architektura.

Inne obiekty:

- kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kamieniu. Najstarsza parafia wiejska w woj. śląskim, erygowana w 1277 r. Obecny, neogotycki kościół zbudowany w latach 1898-1899 wg projektu Ludwika Schneidera.
- kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Brzeziny Śląskie. Wzniesiony w latach 1913-1915, wg projektu Ludwika Schneidera, historyzujący z przewagą form neoromańskich i neogotyckich.
- Pawilon Główny Wojewódzkiego Szpitala Chirurgii Urazowej wraz z zespołem. Wzniesiony w latach 1914-1924.

5.4. Dobra kultury współczesnej

Dobra kultury współczesnej, w rozumieniu ustawy, to niebędące zabytkami dobra kultury (pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich detale i wnętrza, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe) będące dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeśli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.

Dwa poniższe budynki kościołów stanowią przykład artystycznych dokonań architektów współczesnych.

Zespół kościoła i probostwa na Osiedlu Wieczorka, parafia pw. świętej Rodziny

Zdjęcie nr 18. Kościół Świętej Rodziny na Osiedlu Wieczorka, źródło: http://www.zobaczmiasto.pl/pliki/images/11/8/galeria/img-0963.jpg

Projekt architektów Barbary i Piotra Średniawa z Bytomia zrealizowany w latach 1995-2000. Projekt wystroju wnętrza: stacje Drogi Krzyżowej, witraże, w tym największy zdobiący prezbiterium, wykonane zostały przez plastyczkę Justynę Bonikowską. Freski w prezbiterium są autorstwa Andrzeja Borowskiego.

W realizacji uwzględniono specyfikę miejsca oraz relacje przestrzenne i kompozycyjne całego obszaru, a w szczególności związki z Bazyliką, dominantą całego zespołu. Zespołowi podporządkowane jest zagospodarowanie terenu wokół kompleksu.

Kościół pw. św. Józefa na Józefce

Zdjęcie nr 19. Kościół pw. św. Józefa na Józefce,
źródło:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/db/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_w_Koz%C5%82owej_G%C3%B3rze_(Piekary_%C5%9Al%C4%85skie)_p.jpg

Kościół wzniesiony na miejscu kaplicy z 1899-1900 r. Autorem projektu jest Adam Lisik z Chorzowa, wystrój wnętrza zaprojektował Zygmunt Brachmański.

Pomnik Jana Pawła II

Pomnik usytuowany jest przy ul. Bytomskiej, przy wejściu na Kalwarię Piekarską, autorstwa Zygmunta Brachmańskiego.

Krzyż Milenijny

Krzyż autorstwa arch. Piotra Średniawy. W 2001 r. otrzymał Nagrodę Marszałka Województwa Śląskiego w corocznym konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Śląskiego", promującym wysokiej jakości przestrzenie publiczne sprzyjające tworzeniu naszego otoczenia piękniejszym, a województwo śląskie bardziej konkurencyjnym.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Piekary Śląskie nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Piekary Śląskie znajduje się 18 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 5). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 5. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Piekary Śląskie

LP.	ADRES	PRZEDMIOT OCHRONY	ZAKRES OCHRONY	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji) * w tym: zmiany decyzji, sprostowania, nadanie nowego numeru, itd.
1	Piekary Śląskie, ul. Bytomska / ul. Jana Ficka	zespół kościelny: a) kościół parafialny pw. NP. Marii i św. Bartłomieja b) trójskrzydłowe krużganki, zamknięte od północy kaplicami c) mur otaczającym kościół z rzeźbami Dwunastu Apostołów	zespół w ramach ogrodzenia wraz z wyposażeniem wnętrza kościoła		659/66 katowickie	WKZ, dn. 28.05.1966, Kl.III-680/465/66
2	Piekary Śląskie, ul. ks. J. Popiełuszki	kościół parafialny pw. Zmartwychwstania Pańskiego	obiekt z terenem – w granicach zaznaczonych na planie		A/1621/95 katowickie	WKZ, dn. 29.12.1995, PSOZ-53400/R/267/2/95
3	Piekary Śląskie, ul. Bytomska, Popiełuszki, Kalwaryjska	zespół zabudowań Kalwarii Piekarskiej Imienia Najświętszej Maryi Panny i św. Bartłomieja Apostoła: a) 14 kaplic Drogi Krzyżowej b) 10 kaplic symbolizujących historyczne budowalne c) 15 kaplic różańcowych	zespół kaplic wraz z najbliższym otoczeniem – zgodnie z planem		A/1622/95 katowickie	WKZ, dn. 29.12.1995, PSOZ-53400/R/281/2/95
4	Piekary Śląskie Brzeziny Śląskie, ul. Górnicza 30	kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	obiekt wraz z najbliższym otoczeniem w granicach ogrodzenia – w granicach zgodnie z planem	A/551/2019	A/1685/98 katowickie A/551/2019 śląskie	WKZ, dn. 20.11.1998, PSOZ-53400/R/353/2/98 ŚWKZ, dn. 12.09.2019, K-RD.5130.60.2019.MB

5	Piekary Śląskie Dąbrówka Wielka, ul. Jagiellońska 100	kościół parafialny pw. Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych	obiekt – zgodnie z planem	A/546/2019	A/1686/98 katowickie A/546/2019 śląskie	1) WKZ, dn. 30.12.1998, PSOZ-53400/R/355/2/98 2) ŚWKZ, dn. 03.09.2019 K-RD.5130.51.2019.MB (nowy nr rej.)
6	Piekary Śląskie Kamień, ul. Biskupa Nankera 221	kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła	obiekt wraz z najbliższym otoczeniem w ramach ogrodzenia – w granicach zgodnie z planem	A/549/2019	1) A/1688/98 katowickie 2) A/549/2019 śląskie	1) WKZ, dn. 30.12.1998, PSOZ-53400/R/354/2/98 2) ŚWKZ, dn. 05.09.2019 K-RD.5130.58.2019.MB (pismo z nowym nr rej. województwa śląskiego)
7	Piekary Śląskie Szarlej, ul. Bytomska 62	Zespół Szpitala Spółki Brackiej (obecnie Wojewódzki Szpital Chirurgii Urazowej): - pawilon główny - portiernia - budynek mieszkalny (obecnie administracyjny) - budynek pralni i kuchni - pawilon dziecięcy - prosektorium i kaplica	zespół w granicach działki z wyłączeniem pawilonu diagnostyczno-zabiegowego, łącznika od pawilonu głównego do kuchni, kiosku, magazynu, wiaty, agregatu prądotwórczego, internatu, garaży, kotłowni i budynku magazynku sprzętu medycznego – zgodnie z planem	A/45/01	A/45/01 śląskie	ŚWKZ, dn. 06.04.2001 SOZ-KL/4160/341/2/01
8	Piekary Śląskie Dąbrówka Wielka, ul. Główna	budynek kaplicy pw. św. Antoniego	obiekt w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z planem	A/428/15	A/428/15 śląskie	ŚWKZ, dn. 15.01.2015 K-RD.5130.38.2014.KL
9	Piekary Śląskie Szarlej, ul. Franciszka Żwirki 17	budynek kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej	obiekt w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z planem	A/438/15	A/438/15 śląskie	ŚWKZ, dn. 17.02.2015 K-RD.5130.35.2014.AK
10	Piekary Śląskie Dąbrówka Wielka, ul. Przyjaźni 229	budynek Zakładu św. Józefa	obiekt w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z planem	A/440/15	A/440/15 śląskie	ŚWKZ, dn. 20.02.2015 K-RD.5130.37.2014.AK
11	Piekary Śląskie Kozłowa Góra, ul. Powstańców Śląskich	budynek kaplicy pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy	obiekt w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z planem	A/446/15	A/446/15 śląskie	ŚWKZ, dn. 19.03.2015 K-RD.5130.36.2014.AK
12	Piekary Śląskie, w pobliżu autostrady A1 oraz linii kolejowej	kaplica „Maria Hilf", położona na działce ewidencyjnej nr 2680/77, obręb 0002 Piekary Wielkie (gm. miasto Piekary Śląskie), w pobliżu autostrady A1 oraz linii kolejowej	zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje budynek kaplicy w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część	A/586/2019	A/586/2019 śląskie	16.12.2019 r., K-RD.5140.113.2019.MB (dec. stała się ostateczna 03.01.2020)

			niniejszej decyzji.			
13	Piekary Śląskie, ul. Sadowskiego 10	budynek dawnego młyna, tzw. Młyn Reszki	zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część niniejszej decyzji.	A/587/2019	A/587/2019 śląskie	16.12.2019 r., K-RD.5140.114.2019.MB (dec. stała się ostateczna 03.01.2020)
14	Piekary Śląskie, ul. Kalwaryjska dz. nr 57 i 2853/61	kaplica grobowa księży Nerlichów, położona na terenie cmentarza	zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje budynek kaplicy w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część decyzji	A/709/2020	A/709/2020 śląskie	01.10.2020, K-RD.5140.60.2020.MB (dec. stała się ostateczna 20.10.2020)
15	Piekary Śląskie, ul. ks. J. Popiełuszki dz. nr 51	kaplica pw. św. Barbary	zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje budynek kaplicy w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część decyzji	A/710/2020	A/710/2020 śląskie	01.10.2020, K-RD.5140.62.2020.MB (dec. stała się ostateczna 20.10.2020)
16	Piekary Śląskie, ul. Kalwaryjska dz. nr 255/61	neogotycka kaplica cmentarna z 2 poł. XIX w., położona na terenie cmentarza	zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje budynek kaplicy w obrysie murów zewnętrznych – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część decyzji	A/711/2020	A/711/2020 śląskie	01.10.2020, K-RD.5140.61.2020.MB (dec. stała się ostateczna 20.10.2020)
17	Piekary Śląskie, ul. Przyjaźni (na wprost posesji przy ul. Przyjaźni 1) dz. nr 1859/140, 1771/140 i 2091/180, obręb Dąbrówka Wielka	ciężki schron bojowy (nr 50), będący elementem Grupy Bojowej „Brzeziny” Obszaru Warownego „Śląsk”	w granicach murów zewnętrznych budowli – zgodnie z oznaczeniem na mapie, stanowiącej integralną część decyzji	A/777/2021	A/777/2021 śląskie	K-RD.5140.15.2021.MB, 12.03.2021 (dec. stała się ostateczna 01.04.2021)

18	Piekary Śląskie, ul. Partyzantów dz. nr 4556/360 i 3880/368, obręb Brzozowice-Kamień	ciężki schron bojowy, będący elementem Punktu Oporu „Wzgórze 298 – Kamień” Obszaru Warownego „Śląsk”	w granicach murów zewnętrznych budowli – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część niniejszej decyzji	A/778/2021	A/778/2021 śląskie	K-RD.5140.16.2021.MB, 12.03.2021 (dec. stała się ostateczna 01.04.2021)

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu miasta Piekary Śląskie wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych (Tabela nr 6).

Tabela nr 6. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Piekary Śląskie

LP.	ADRES	PRZEDMIOT OCHRONY	NR I DATA REJESTRU
1	Brzeziny Śląskie, ul. Górnicza 30	Malowidła ścienne w prezbiterium kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Brzezinach Śląskich tj.: – polichromia z wizerunkiem Łukasza Ewangelisty na północnej ścianie prezbiterium – polichromia z wizerunkiem Proroka Jeremiasza na północnej ścianie prezbiterium – polichromia z wizerunkiem Jana Ewangelisty na północnej ścianie prezbiterium – polichromia z wizerunkiem Marka Ewangelisty na południowej ścianie prezbiterium – polichromia z wizerunkiem Proroka Izajasza na południowej ścianie prezbiterium – polichromia z wizerunkiem Mateusza Ewangelisty na południowej ścianie prezbiterium	B/424/2020 z dnia 17.07.2020 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:
1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4) uwzględnia się ochronę:
– zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
– innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
– parków kulturowych;
5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Piekary Śląskie jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków, dóbr kultury współczesnej oraz zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego.

Obszar miasta Piekary Śląskie pokryty jest w większości planami miejscowymi. Obowiązuje obecnie 16 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- Uchwała Nr XX/242/20 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 2 kwietnia 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Szarlej – etap II;
- Uchwała Nr XIX/229/20 Rady Miasta Piekary Śląskich z dnia 27 lutego 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Brzeziny Śląskie;
- Uchwała Nr XVIII/221/20 Rady Miasta Piekary Śląskich z dnia 30 stycznia 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla terenów położonych w rejonie ul. Partyzantów;
- Uchwała nr LIII/630/18 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Szarlej – etap I;
- Uchwała nr LIII/629/18 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Kozłowa Góra – tereny na wschód od ul. Tarnogórskiej;
- Uchwała nr LIII/628/18 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Kozłowa Góra – tereny pomiędzy ulicami Tarnogórską i Plebiscytową;
- Uchwała nr LII/600/18 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Kozłowa Góra – Winna Góra;
- Uchwała nr LII/599/18 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Kozłowa Góra – tereny na zachód od ul. Plebiscytowej,
- Uchwała nr XXVI/332/16 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 29 września 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Dąbrówka Wielka;
- Uchwała nr X/127/15 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego na południe od ul. Konarskiego w Piekarach Śląskich;

- Uchwała nr XXVII/399/13 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 25 kwietnia 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Gimnazjalnej w Piekarach Śląskich;
- Uchwała nr XXI/298/12 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 27 września 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie ulicy M. Skłodowskiej-Curie w Piekarach Śląskich;
- Uchwała nr XXXIV/376/09 Rady Miasta w Piekarach Śląskich z dnia 26 lutego 2009 r., w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: Wyzwolenia – Jasionowskiego w Piekarach Śląskich;
- Uchwała nr XXI/259/16 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 28 kwietnia 2016 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie w obszarze pierwszym, zatwierdzonego uchwałą nr LIII/517/06 Rady Miasta w Piekarach Śląskich z dnia 31 maja 2006 r.;
- Uchwała nr LIII/517/06 Rady Miasta w Piekarach Śląskich z dnia 31 maja 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie w obszarze pierwszym (z późn. zm.),
- Uchwała nr XLVII/604/14 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 30 października 2014 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie w obszarze pierwszym, zatwierdzonego uchwałą nr LIII/517/06 Rady Miasta w Piekarach Śląskich z dnia 31 maja 2006 r.

Dodatkowo miasto jest w trakcie opracowywania:

- Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Piekary Wielkie;
- Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla terenów położonych w rejonie ul. Jana Brzechwy;
- Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Piekary Śląskie dla obszaru Brzozowice – Kamień.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone

są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizacje inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r., istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków miasta Piekary Śląskie została przyjęta Zarządzeniem nr ORo.0050.451.2013 Prezydenta Miasta Piekary Śląskie z dnia 26 lipca 2013 r., zmieniona Zarządzeniem nr ORo.0050.30.2016 z dnia 20 stycznia 2016 r., następnie zmieniona Zarządzeniem nr Oro.0050.576.2016 z dnia 11 sierpnia 2016 r. W 2020 r. dokonano zmiany w GEZ – Zarządzeniem Nr ORo.0050.275.2020 Prezydenta Miasta Piekary Śląskie z dnia 5 maja 2020 roku w sprawie zmiany Zarządzenia nr ORo.0050.451.2013 Prezydenta Miasta Piekary Śląskie z dnia 26 lipca 2013 r. w sprawie utworzenia gminnej ewidencji zabytków dla miasta Piekary Śląskie – włączono 9 obiektów. Ostatnia zmiana GEZ została przyjęta Zarządzeniem nr ORo.367.2021 Prezydenta Miasta Piekary Śląskie z dnia 18 czerwca 2021 r.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w mieście Piekary Śląskie przedstawia Załącznik nr 1.

Na terenie miasta Piekary Śląskie większość zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków wybudowana została w okresie od końca XIX do początku XX w. Obiekty te mają dla miasta znaczenie historyczne nie tylko z uwagi na okres, w którym powstały, ale przede wszystkim na walory architektoniczne, tj.: styl, formę czy detal, dlatego nie bez znaczenia pozostaje fakt nadzoru nad stanem zachowania każdego z indywidualnie wpisanych do ewidencji zabytków. Niestety jedynym organem, który posiada kompetencje nadzoru i kontroli jest Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego. Korzystając z przysługujących mu instrumentów prawnych powinien wzmocnić nadzór nad stanem zachowania tychże obiektów poprzez częstsze, okresowe i systematyczne kontrole czy nawet pojawiające się w wyniku kontroli wytyczne dla właścicieli obiektów.

Miasto Piekary Śląskie jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 52 obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Miasto jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowany do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Piekary Śląskie. Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W obrębie stanowiska archeologicznego grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad czy cmentarzysk. Stanowią one podstawowe, a często wręcz jedyne źródło wiedzy o najdawniejszej przeszłości naszych ziem. Nawet dla późniejszych czasów, poczynając od średniowiecza, wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych. Środowisko kulturowe miasta zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od prahistorii do okresu średniowiecza. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 95-47, 96-47. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Na terenie Piekar Śląskich, w rożnych okresach, prowadzone były liczne badania archeologiczne. Pierwszych odkryć archeologicznych dokonano w latach 30-tych XIX w. na terenie Szarleja, kiedy to na zlecenie właściciela tych ziem, hrabiego Henckel von Donnersmarck rozpoczęto budowę kopalni rud galmanu. Już na początku prac, przy drążeniu pierwszego szybu, na głębokości 10 m, natrafiono na resztki chat oraz rożnych narzędzi i przedmiotów. Wtedy to osobiście król Fryderyk Wilhelm III polecił baronowi Herdenbergowi powołać ekipy geologów i historyków do zbadania wyrobisk. Dalsze prace archeologiczne prowadzone były wspólnie przez badaczy niemieckich i polskich w kolejnych latach: 1905, 1906, 1911, 1913 oraz latach trzydziestych XX w. (1933, 1935).W okresie powojennym prace badawcze prowadzone były głownie w 1955, 1959 i 1983 r. Zewidencjonowano 31 stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz stanowisk przedstawia Tabela nr 7 oraz Załącznik nr 1.

Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tabela nr 7. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Piekary Śląskie

LP.	OBSZAR AZP	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	LOKALIZACJA
1	95-47	4	5	stanowisko archiwalne (brak lokalizacji)
2	95-47	5	2	Centrum
3	95-47	6	4	Centrum
4	95-47	7	3	Centrum
5	96-47	1	7	Szarlej
6	96-47	2	6	Szarlej
7	96-47	3	1	Szarlej
8	96-47	22	17	Brzozowice – Kamień
9	96-47	23	16	Brzozowice – Kamień
10	96-47	24	15	Brzozowice – Kamień
11	96-47	25	14	Brzozowice – Kamień
12	96-47	26	19	Brzozowice – Kamień
13	96-47	27	10	Brzozowice – Kamień
14	96-47	28	13	Brzozowice – Kamień
15	96-47	29	11	Brzozowice – Kamień
16	96-47	30	18	Brzozowice – Kamień
17	96-47	31	8	Brzozowice – Kamień
18	96-47	32	20	Brzozowice – Kamień
19	96-47	33	9	Brzozowice – Kamień
20	96-47	34	12	Brzozowice – Kamień
21	96-47	35	21	stanowisko archiwalne (brak lokalizacji)
22	96-47	54	22	Brzeziny Śląskie
23	96-47	55	23	Brzeziny Śląskie
24	96-47	56	26	Dąbrówka Wielka
25	96-47	57	29	Dąbrówka Wielka
26	96-47	58	30	Dąbrówka Wielka
27	96-47	59	32	Dąbrówka Wielka
28	96-47	60	27	Dąbrówka Wielka
29	96-47	61	25	Dąbrówka Wielka
30	96-47	62	28	Dąbrówka Wielka
31	96-47	63	31	Dąbrówka Wielka

5.7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznane za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz miasta jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację

formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (np.: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

Tożsamość kulturową regionu, obok czynników materialnych, wyznaczają wartości niematerialne – kultura duchowa i społeczna, znajdujące odzwierciedlenie w wierzeniach, języku, obrzędowości, obyczajach i zwyczajach.

Współczesna tożsamość kulturowa społeczeństwa Piekar Śląskich została utrwalona w wyniku zmiennych losów historycznych, pogranicznego charakteru społeczności i migracji ludności, aktywnych procesów urbanizacji i industrializacji. Jest mieszanką kulturową o specyficznych mechanizmach asymilacyjnych.

Piekary Śląskie leżą w centrum Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego zamieszkiwanego przez grupę etnograficzną Ślązaków, co w znacznym stopniu warunkuje cechy kulturowe. Grupa charakteryzuje się znaczną odrębnością kulturową, polegającą na silnie rozwiniętym poczuciu tożsamości, która wyraża się w silnych więziach regionalnych, elementach kultury i używaniu gwar śląskich. Więź regionalna dominuje – zwłaszcza wśród ludności rodzimej –nad więziami narodowymi i państwowymi. Dla połowy Ślązaków (50,3%) bardzo ważna jest przynależność do regionu. W wypadku ludności zamieszkującej Piekary Śląskie równie ważne znaczenie – jak wskazuje historia – ma przywiązanie do polskich korzeni. W XIX w. Piekary były ośrodkiem kultury polskiej na Górnym Śląsku.

Konsekwencją więzi regionalnej w śląskich społecznościach są silne tradycje wspólnotowe: wspólnota zamieszkania, wspólnota pracy, pokrewieństwa, światopoglądowa i przekonań religijnych, przynależności klasowej i narodowej, jednorodność biografii przekazywanej międzypokoleniowo, ect.

Inną cechą Ślązaków jest prawdziwa religijność głęboko wrośnięta w życie społeczne i kulturę. Górnoślązak jest człowiekiem rdzennie religijnym. W Piekarach Śląskich, w ostatnią niedzielę maja gromadzą się mężczyźni, przebieg uroczystości religijnych transmitowany jest przez publiczne radio i telewizje, a fragmenty przemówienia biskupa dotyczące bieżących ważnych kwestii społecznych relacjonuje prasa, radio i telewizja. W sierpniu, w pierwszą niedzielę po Święcie Wniebowzięcia NMP, odbywa się zjazd kobiet. Mimo, że w okresie powojennym władze partyjne prowadziły wobec Śląska intensywną politykę mającą na celu sprowokowanie przemian światopoglądowych w celu stworzenia „podstaw społeczeństwa socjalistycznego" – marksizm, jako podstawa ustrojowa państwa, zakładał wyeliminowanie Kościoła z życia publicznego, a religii ze sfery mentalności[20].

Sanktuarium Matki Boskiej Piekarskiej jest typowym przejawem śląskiej religijności. Ma też znaczenie regionalne i ogólnopolskie ze względu na wartości historyczne, religijne i artystyczne. Jego ogromna popularność datuje się od XVII w., wzmogła się w okresie międzywojennym, gdy rozpoczęto organizowanie pielgrzymek stanowych: mężczyzn i młodzieńców w ostatnią niedzielę maja, kobiet i dziewcząt – w niedzielę po 15 sierpnia. W każdej z nich uczestniczy około 100 - 150 tys. pątników, gromadzących się na Wzgórzu kalwaryjskim. Od 1992 r., w przeddzień stanowej pielgrzymki mężczyzn organizowane są sympozja naukowe, poświęcone kulturowym i społecznym problemom Górnego Śląska w aspekcie katolickiej nauki społecznej.[21]

Rdzenni mieszkańcy Piekar Śląskich to Ślązacy z grupy etnicznej bytomsko-rozbarskiej, ludność nazywana też Górzanami. Nazwa „Górzanie" wywodzi się od pierwotnej nazwy obszarów kopalnianych, które dawniej zwykło określać się „górami". Grupa zamieszkuje okolice Bytomia, Gliwic, Rudy Śląskiej, Siemianowic, Tarnowskich Gór, Piekar Śląskich[22]. Górzanie pierwotnie stanowili rolniczą grupę etnograficzną, jednak z nawarstwieniem cech powstałych pod wpływem odmiennych warunków życia i pracy – rozwoju

[20] W. Świątkiewicz, Symbole górnośląskiej kultury, http://gazeta.us.edu.pl/node/243061

[21] http://www.info.piekary.pl/piekary-slaskie/o-naszym-miescie/item/214-narodziny-i-rozwoj-kultu-maryjnego-w-piekarach-slaskich.html

[22] W oparciu o:
Zróżnicowanie etnograficzne Śląska http://www.scdk.pl/new/index.php?option=com_content&view=article&id=8:zronicowanie-etnograficzne-obecnego-wojewodztwa-lskiego-&catid=3:etnografia&Itemid=8

przemysłu, ich kultura uległa modyfikacji. Obecnie materialna ludowa kultura regionu została prawie zupełnie zniwelowana poprzez wpływy miejskie. Charakterystyczne jej przejawy są zauważalne jeszcze u Górzan, trudniących się rolnictwem, którzy zamieszkują tereny poza miastem, głównie w powiecie gliwickim i tarnogórskim.

Na terenie Śląska, również Piekar Śląskich, przez wieki mieszkała odrębna grupa osadnicza – Żydzi, którzy osiedlili się tutaj już w XII-XIII w., a po I wojnie światowej w większości wyemigrowali do Prus pozostawiając po sobie dziedzictwo kultury. Po II wojnie światowej pojawili się przesiedleńcy z dawnych kresów II RP oraz nowi osadnicy z Polski centralnej – w wyniku migracji zarobkowych. W wyniku migracji ludności oraz wskutek rozwoju przemysłu i komunikacji nastąpiło wymieszanie się ludności, a z nią różnych zjawisk etnograficznych. Dość daleko posunęły się unifikacja i zanik kultury ludowej.

Na terenie województwa śląskiego w przeważającej większości mamy do czynienia z dialektem śląskim, na którego kształtowanie największy wpływ wywarł język czeski i niemiecki. Piekary Śląskie znajdują się na terenie objętym centralnym dialektem gliwickim charakterystycznym, między innymi, dla terenu aglomeracji górnośląskiej na zachód od rzeki Brynicy. Współcześnie zanikają tradycyjne gwary wiejskie, a nowe gwary miejskie tworzą się w silniejszej więzi z ogólną polszczyzną niż z podłożem regionalnym.

Poprzez folklor (czyli formę przekazów ustnych) społeczność wyrażała swój światopogląd, twórczość, wzorce zachowań. Podobnie jak obrzędowość, folklor korzystając z różnych form: pieśni, opowiadań, przysłów, bajek itp., utrwalał więź międzyludzką. Koncentrował się na treściach etycznych, moralnych, patriotycznych i nadal funkcjonuje w życiu codziennym. Legendy, opowieści o cudach czynionych przez święty obraz, pamięć o wydarzeniach historycznych, patriotyczne wspomnienia o Powstaniach Śląskich i walce z okupantem funkcjonują w mentalności mieszkańców Piekar Śląskich, co znajduje odzwierciedlenie w dbałości o miejsca sakralne czy licznym uczestnictwie we wszelkich świętach kościelnych, a także w ilości Miejsc Pamięci na terenie miasta.

Nadal kultywowana, choć w znacznie mniej barwny sposób, jest obrzędowość doroczna, związana z kalendarzem świątecznym i tradycjami górniczymi. Spośród wielu obrzędów, które zachowały się do naszych czasów, do najbardziej znanych należą: widowiska kolędników „Herody" – podczas świąt Bożego Narodzenia czy babski comber wieńczący ostatnie chwile karnawału. Nadejście wiosny świętuje się paląc lub topiąc marzannę (bądź męskiego odpowiednika marzanioka), a także chodząc z gaikiem.

Inną częścią składową dziedzictwa kulturowego i jednocześnie wyznacznikiem tożsamości regionalnej jest strój ludowy. Na obszarze obecnie należącym do miasta Piekary występował strój bytomski (zwany czasem rozbarskim lub górzańskim). Młodsze kobiety, dziewczęta oraz mężczyźni wkładają go czasem na uroczyste okazje. Jednak obecnie strój regionalny najczęściej zdobi jedynie artystów z grup folklorystycznych. Z tradycyjnych strojów ludowych słynęła i słynie Dąbrówka Wielka, gdzie już w XIX w. organizowane były festyny ludowe.

• TURYSTYKA

Piekary Śląskie jest ośrodkiem przemysłowym. Niemniej, ze względu na silny kult religijny są, wraz z Górą Świętej Anny, duchową stolicą Górnego Śląska, miasto kojarzy się przede wszystkim, jako ośrodek kultu maryjnego i pielgrzymek stanowych mężczyzn i kobiet. Poza turystyką pielgrzymkową, ze względu na położenie na terenie uprzemysłowionym oraz bogate dziedzictwo kulturowe, miasto może rozwijać turystykę miejską (m.in. założenia urbanistyczne, zabytki municypalne) czy kulturową turystykę tematyczną (archeologiczna, przemysłowo-industrialna itp.).

Na terenie Piekar Śląskich przebiega kilka szlaków turystycznych, związanych z historią[23]:

Szlak ponadregionalny – Śląsko-Morawski odcinek Drogi św. Jakuba, stanowiący fragment międzynarodowego systemu dróg św. Jakuba wiodących do Santiago de Compostella.

[23] http://www.piekary.pl/contents,48,szlaki_turystyczne

Szlaki turystyki pieszej, regionalne:

- Czerwony Szlak Husarii Polskiej, z Będzina do Krzanowic koło Raciborza, po trasie przemarszu wojsk polskich króla Jana III Sobieskiego, w drodze pod Wiedeń, w 1683 r. W okolicy Piekar Śląskich składa się z części wschodniej długości 6,3 km (Dąbrówka Wielka – Brzeziny – Bytom) i części zachodniej oraz zachodniej – 8,3 km (Szarlej – Piekary Śl. – Kozłowa Góra – Orzech).
- Niebieski Szlak Powstańców Śląskich – miejsca związane z walkami powstańczymi 1919-1921 r. W okolicy Piekar Śląskich szlak liczy 5,6 km i ma przebieg: Bytom – kaplica Marii Hilf „Mario Wspomóż" – Szarlej – Kopiec Wyzwolenia - Radzionków.
- Żółty Szlak Historii Górnictwa Górnośląskiego, łączy miejsca związane z tradycją górniczą na Górnym Śląsku. Stanowi fragment śląskiego regionalnego szlaku turystycznego. W okolicy Piekar ma przebieg: „Rozalia" – Dąbrówka Wielka – Dołki – Kamień, długości 7,5 km. Zaprojektował go działacz PTTK inż. Henryk Stasiński. Atrakcją turystyczną szlaku są zabytki techniki oraz architektura sakralna: kopalnie „Rozalia", kościoły pw. MBWW, św. Apostołów Piotra i Pawła, kaplica św. Antoniego (Dołki).
- Szlak Tysiąclecia Państwa Polskiego z Bytomia do Zawiercia. W okolicy Piekar Śl. przebiega: Radzionków (Księża Góra) – Kopiec Wyzwolenia – Kozłowa Góra – Las „Dioblina" – Świerklaniec.
- szlak łącznikowy – 7 km.
- Droga św. Jakuba Via Regia – Górnośląski odcinek Drogi św. Jakuba Via Regia rozpoczyna swój bieg od mostu na rzece Brynica w Piekarach Śląskich, która przez wiele wieków stanowiła historyczną granicę Śląska i Małopolski.

Trasy rowerowe:

- Ścieżka rowerowa północ-południe: Kopiec Wyzwolenia – ul. Jana Pawła II – ul. Bytomska – Kozłowa Góra (ok. 4,5 km),
- MOSiR (Oś. Wieczorka) – Las „Dioblina" – tama na jez. Świerklaniec (ok. 2,5 km),
- Brzeziny Śląskie (Oś. Antoniowiec) – Dąbrówka Wielka – Przełajka – Brynica – Dąbrówka Wielka – os. Powstańców – Namiarki – Oś. Wieczorka (ok. 15 km).

Szlak: Umocnienia polskie obszaru warownego „Śląsk":

- Jaz piętrzący rz. Brynicę, ul. Józefska,
- Brzozowice-Kamień – samodzielne grupy umocnień, ul. Partyzantów,
- Brzeziny Śląskie – Grupa „Brzeziny", na południe od ZG Piekary Ruch „Brzeziny",
- Rejon Dąbrówki Wielkiej – 12 budowli wzdłuż ul. M. Karłowicza, pola między ul. Przyjaźni i DK 94.

• INSTYTUCJE KULTURY

W Piekarach Śląskich działa wiele placówek kulturalnych, zajmujących się krzewieniem kultury:

- **Miejski Dom Kultury** (ul. Bytomska 73) – wraz z Filią (ul. Tarnogórska 49): organizacja imprez artystycznych, koncertów i spektakli oraz animacja zajęć i warsztatów dla dzieci i młodzieży. Ponadto w MDK-u działają sekcje skupiające sympatyków różnych dziedzin zainteresowań. Siedzibę dzieli z Radiem Piekary.

  Dodatkowo na terenie miasta działają następujące domy kultury: Dzielnicowy Dom Kultury Brzeziny Śląskie, Dzielnicowy Dom Kultury Dąbrówka Wielka, Młodzieżowy Dom Kultury nr 1 z filią, Młodzieżowy Dom Kultury nr 2, Spółdzielczy Dom Kultury.
- **Ośrodek Kultury „Andaluzja**" (w Brzozowicach-Kamieniu ul. Oświęcimska 45); organizuje „Piekarskie Wieczory Bluesowe" oraz koncerty, festiwale i wystawy.
- **Miejska Biblioteka Publiczna im. Teodora Heneczka** (ul. Kalwaryjska 62d) wraz z 8 filiami zlokalizowanymi przy ul. Leśnej 22, Bytomskiej 205a, Tarnogórskiej 49, Konstytucji 3 Maja 42, Kusocińskiego 4, Partyzantów 2, Rycerskiej 15a oraz ul. Jana Pawła II 81: w swej ofercie ma szereg propozycji wystawienniczych w Galeriach Sztuki Współczesnej i Izbie Regionalnej, która corocznie organizuje kilkadziesiąt wystaw malarstwa, rzeźby, grafiki, rysunku i rękodzieła artystycznego. W mieście, prócz siedziby głównej, istnieje osiem filii Miejskiej Biblioteki Publicznej.

- **Dzielnicowy Dom Kultury** (ul. Roździeńskiego 99) wraz z Filią (ul. Szymanowskiego 2b).
- **Miejskiej Centrum Informacji Turystycznej** (ul. Bytomska 157), do którego należy m.in. promocja walorów turystycznych i historii miasta, promocja turystyki pieszej i rowerowej, organizowanie wycieczek, obsługa turystów i pielgrzymów i udzielanie im informacji oraz prowadzenie działalności wydawniczej i księgarni turystycznej, wyznaczyło na terenie miasta Piekary Śląskie szlaki turystyczne piesze i oznakowało je. Szlak turystyczny – trasa oznaczona specjalnymi symbolami wyznaczającymi jej przebieg i ułatwiającymi odnalezienie właściwej drogi.
- **Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach – Filia w Piekarach Śląskich.**
- **Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Woj. Śląskiego – Koło w Piekarach Śląskich.**
- **Stowarzyszenie Na Rzecz Zabytków Fortyfikacji „Pro Fortalicium" Koło Dąbrówka.**

Corocznie na terenie miasta Piekary Śląskie organizowany jest szereg imprez okolicznościowych na Kopcu Wyzwolenia. Jest to miejsce ważne dla historii miasta, w sposób szczególny traktowane przez władze i jego mieszkańców. Są to takie wydarzenia jak:

- Centralne Obchody Święta Wojsk Obrony Przeciwlotniczej,
- Piekarskie Obchody Święta Wojska Polskiego,
- Piekarska Noc Spadających Gwiazd obchodzona co roku w miesiącu sierpniu,
- coroczna impreza Piknik z Latawcem,
- obchody Nocy Świętojańskiej,
- lipcowe „Muzyczne Żniwa",
- Parada Pojazdów Zabytkowych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 8 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta Piekary Śląskie.

Tabela nr 8. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA PIEKARY ŚLĄSKIE	
SILNE STRONY	**SŁABE STRONY**
• opracowana i systematycznie aktualizowana gminna ewidencja zabytków; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zawierające kierunki ochrony dziedzictwa kulturowego; • systematyczna ochrona zabytków poprzez udzielanie co roku dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze miasta Piekary Śląskie niestanowiących jego wyłącznej własności; • zachowany zabytkowy układ urbanistyczny miasta; • aktywnie działające instytucje zajmujące się szerzeniem kultury, takie jak Miejski Dom Kultury, Ośrodek Kultury „Andaluzja” , Miejska Biblioteka Publiczna im. Teodora Heneczka, Dzielnicowy Dom Kultury, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Woj. Śląskiego – Koło w Piekarach Śląskich, Stowarzyszenie Na Rzecz Zabytków Fortyfikacji „Pro Fortalicium” Koło Dąbrówka. • wytyczone szlaki turystyczne; • silnie rozwinięta turystyka pielgrzymkowa; • dogodne położenie komunikacyjne Piekar Śląskich w Aglomeracji Górnośląskiej; • obiekty architektoniczne wyróżniające miasto i przyciągające odwiedzających; • długoletnia tradycja ruchu pielgrzymkowego i kultu maryjnego, Historia Bazyliki i Obrazu; • silna pozycja Sanktuarium Piekarskiego wśród hierarchii kościelnej; • historyczna pozycja miasta usytuowanego na przecięciu szlaku bursztynowego i jedwabnego; • aktywności kulturalne związane z działalnością Sanktuarium Maryjnego	• rozwój budownictwa mieszkalnego dewaloryzujący historyczny układ przestrzenny; • umieszczanie w sposób niekontrolowany reklam na elewacjach zewnętrznych, stojakach lub kasetonach zakłócających estetykę miasta; • zaniedbane budynki w centrum miasta obniżające ład estetyczny; • brak estetyki niektórych budynków; • duża powierzchnia zdegradowanych terenów poprzemysłowych wymagających kosztownej i czasochłonnej rekultywacji i rewitalizacji; • brak prawnych narzędzi w dyspozycji jednostek samorządu terytorialnego w celu egzekwowania uporządkowanego umieszczania reklam na budynkach zlokalizowanych w historycznym układzie urbanistycznym;

SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • różnorodność atrakcji turystycznych; • działalność Górnośląskiego Związku Metropolitalnego; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • stworzenie warunków dla lokalizacji wydarzeń kulturalnych o ponadlokalnym znaczeniu; • zwiększający się napływ turystów; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • dobra promocja atrakcji turystycznych miasta Piekar Śląskich; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminne ewidencji zabytków.	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • wysoka konkurencyjność sąsiednich miast Aglomeracji Górnośląskiej; • brak dotacji rządowych na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym prace konserwatorskie; • zbyt niskie dofinansowanie ze strony Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w stosunku do wartości i potrzeb inwestycji dotyczących zabytków; • konkurencja innych ośrodków pielgrzymkowych (Częstochowa, Góra Św. Anny oraz oferty kulturalnej głównych ośrodków Aglomeracji Górnośląskiej; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • umieszczanie na budynkach objętych ochroną konserwatorską oraz w obrębie obszarów objętych ochroną konserwatorską reklam zwłaszcza o charakterze wielkoformatowym; • wymiana oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej na okna i drzwi wykonane z PCV nie pozwalające odtwarzać dawnych elementów detalu; • niewiele zdefiniowanych programów operacyjnych oraz zakresów wsparcia dla przyszłej perspektywy finansowej Unii Europejskiej (na lata 2021-2027); • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • łączenie zabudowy oraz „obudowywanie” obiektów zabytkowych przybudówkami o skali i formie odbiegającej od historycznej zabudowy; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:
– włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
– uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
– zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
– wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
– podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
– określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
– podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W GPOnZ wyznaczono trzy priorytety, kierunki działań oraz zadania, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Piekary Śląskie na lata 2017-2020. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Określone priotytety należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 9, 10 i 11.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako jeden z głównych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.

Priorytet II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Priorytet III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.

Tabela nr 9. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr I

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako jeden z głównych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	**ZADANIA**	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Kontynuacja zadań związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego określonych w obowiązujących dokumentach planistycznych.	Jakie działania zaplanowano, jakie wykonano, wysokość środków, z kim współpracowano ?
	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność miasta oraz dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością miasta.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ilość wydanych środków, ilość zaplanowanych zadań ?
	Wprowadzenie mechanizmów dotyczących poprawy porządku w przestrzeni publicznej i ochronę krajobrazu kulturowego, w tym opracowanie ujednoliconych kolorystycznie oraz graficznie szyldów i reklam, poprzez wykorzystanie zapisów ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. 2015 r.774. tj. z późn. zm.) w obszarze zabytkowego układu urbanistycznego miasta.	Czy opracowano mechanizmy, w jakiej formie, na co wpłynęło ?
	Planowanie wykonanie prac remontowych w latach 2022-2025 dla następujących obiektów: 1. Budynek Młodzieżowego Domu Kultury, ul. Bytomska 152 – termomodernizacja i modernizacja obiektu; 2. Kamienica mieszkalno-handlowa, ul. Bytomska 157 – wymiana pokrycia dachowego; 3. Kamienica mieszkalno-handlowa, ul. Bytomska 161 – termomodernizacja budynku, zmiana sposobu ogrzewania; 4. Budynek mieszkalno-usługowy, ul. Roździeńskiego 46 – remont elewacji tylnej; 5. Kamienica mieszkalno-usługowo-handlowa, ul. Roździeńskiego 79/ul. Bednorza – remont elewacji, klatki oraz połaci dachowej.	Zakres prac, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, czy uzyskano dofinansowanie ?
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego miasta na potrzeby	Kontynuacja oznaczenia obiektów zabytkowych w terenie: – umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych, – oznaczenie cmentarzy, miejsc pocmentarnych, parków, schronów oraz miejsc pamięci.	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic, wartość poniesionych środków ?

edukacyjne, społeczne i turystyczne	Stworzenie koncepcji zagospodarowania dawnego młyna Reszki w celu zwiększenia atrakcyjności obiektu na cele turystyczne oraz edukacyjne.	Czy stworzono, jaki plan, z kim współpracowano ?
	Prowadzenie konsultacji ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przypadku prowadzenia inwestycji na terenach objętym ochroną konserwatorską, sporządzanie odpowiedniej dokumentacji konserwatorskiej oraz uwzględnianie prowadzenia nadzoru archeologicznego w strefach objętych ochroną.	Czy była potrzeba konsultacji, w jakim zakresie, dla jakich obiektów ?
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	Opracowanie lub weryfikacja aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględniających w zapisach ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego.	Czy opracowano, czy była potrzeba, zakres zmian lub nowych zapisów, jakich obiektów dotyczyły ?
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji. Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków ?
	Promowanie istniejących wartości krajobrazowych miasta oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego dla Kopca, który jest jednym z symboli Piekar Śląskich oraz dla zespołu Kalwarii Piekarskiej) poprzez dążenie do zachowania i odtworzenia historycznego układu przestrzennego i układu zieleni oraz przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych.	Jakie działania zaplanowano, jakie wykonano, wysokość poniesionych środków, z kim współpracowano, w jakim zakresie ?
	Kontynuowanie przyznawania dotacji zgodnie z uchwałą w sprawie przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze miasta Piekary Śląskie niestanowiących jego wyłącznej własności.	Ilość wniosków, wysokość zaplanowanych/poniesionych środków, ile obiektów wyremontowano ?

	Opracowanie oraz okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano i czy aktualizowano ?
	Publikacja materiałów informacyjnych, wspomagających prowadzenie prac remontowo-budowlanych na stronie internetowej urzędu.	Czy i jakie materiały były publikowane ?

Tabela nr 10. Zadania w ramach Priorytetu nr II

Priorytet II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	**ZADANIA**	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
Kreowanie i promowanie produktów turystycznych wspierających turystykę kulturową.	Kontynuacja realizacji projektów o charakterze kulturowym, organizacja imprez cyklicznych, warsztatów, koncertów, przedstawień, wystaw, etc. przygotowywanych przez instytucje kultury oraz stowarzyszenia takie jak: Miejski Dom Kultury, Ośrodek Kultury „Andaluzja" , Miejska Biblioteka Publiczna im. Teodora Heneczka, Dzielnicowy Dom Kultury, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Woj. Śląskiego – Koło w Piekarach Śląskich, Stowarzyszenie Na Rzecz Zabytków Fortyfikacji „Pro Fortalicium" Koło Dąbrówka, Piekarskie Koło Związku Górnoślązaków.	Jakie wydarzenia zorganizowano, z kim współpracowano, wysokość przeznaczonych środków, ilość osób biorących udział ?
	Organizowanie bezpłatnych imprez o charakterze kulturalnym, historycznym, sportowym na otwartej przestrzeni angażującej lokalną społeczność.	Jakie i ile imprez zorganizowano, z kim współpracowano ?
	Wspieranie instytucji społecznych zajmujących się promocją dziedzictwa kulturowego Piekar Śląskich, lokalnych badaczy historii oraz twórców.	Forma wsparcia, z kim współpracowano, wysokość poniesionych środków ?
	Udostępnianie materiałów informacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego na stronie urzędu miasta.	Czy udostępniono, w jakiej formie, czego dotyczyły zamieszczone informacje?
	Publikacja materiałów informacyjnych: folderów, map, itp. promujących dziedzictwo kulturowe Piekar Śląskich.	Gdzie publikowano, jakich zabytków dotyczyło, ilość wydań/publikacji ?
Rozwój infrastruktury turystycznej.	Kontynuacja rozbudowy infrastruktury turystycznej w tym szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Jak i gdzie rozbudowano, czy powstały nowe szlaki, w jakich miejscach, jakich zabytków dotyczy ?
	Umieszczanie tablic informacyjnych dotyczących ścieżek, tras miejskich oraz szlaków turystycznych.	Czy i gdzie umieszczono, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków ?

Tabela nr 11. Zadania w ramach Priorytetu nr III

Priorytet III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	**ZADANIA**	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.	Udział pracowników jednostki samorządu terytorialnego w szkoleniach, konferencjach dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego.	Czy brano udział, gdzie, jaka tematyka, ilość osób biorących udział ?
	Organizowanie konkursów i wystaw związanych z historią Piekar Śląskich oraz regionu, publikacja wyników np. na stronie internetowej urzędu.	Czy i ile zorganizowano, czego dotyczyło, czy były publikowane materiały, ile razy ?
	Popularyzacja właściwie przeprowadzanych prac rewitalizacyjnych, remontowo-budowlanych przez właścicieli obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.	W jakiej formie popularyzowano, ile razy, jakich obiektów dotyczyło ?
	Popularyzacja estetycznych i uporządkowanych przestrzeni ogrodowych zlokalizowanych wokół lub przed budynkami będącymi własnością prywatną lub wspólnot mieszkaniowych.	Czy i ile zorganizowano, czego dotyczyło, czy były publikowane materiały, ile razy ?
	Ustanowienie i przyznanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania wiedzy na temat ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego: prace licencjackie, dyplomowe, podyplomowe, doktoranckie, bibliograficzne, etc.	Czy ustanowiono, w jakiej formie, czy przyznano, ilość kandydatów, za jakie osiągniecia ?
	Organizowanie konkursu na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego zaadoptowanego na cele turystyczne, kulturowe, etc.	Czy zorganizowano, w jakiej formie, ilość osób biorących udział ?

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
– wpis do rejestru zabytków,
– decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
– ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
– ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
– ustawa Prawo budowlane,
– ustawa Prawo ochrony środowiska,
– ustawa o ochronie przyrody,
– ustawa o gospodarce nieruchomościami,
– ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
– ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe**:
– finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
– korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
– współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego" (PPP).

• **instrumenty społeczne**:
– prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Piekary Śląskie),
– edukacja kulturowa,
– pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
– współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji**:
– realizacja projektów i programów miasta Piekary Śląskie dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
– współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
– współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne**:
– aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
– oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta Piekary Śląskie,
– sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
– monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
– prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe**:
– dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Sportu,
– dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
– dotacje wojewódzkie,
– dotacje gminne,
– Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
– Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
– Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
– programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
– promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
– fundusze od fundacji,
– Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
– Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe**:
– źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
– źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z art. 73 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie albo będącej właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:
– sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
– przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
– wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
– opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
– wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
– sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
– zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
– stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
– odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
– odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
– odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,

– modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
– wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
– uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
– działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
– zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
– zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:
– zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
– wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
– stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – są przyznawane zgodnie z Zarządzeniem wewnętrznym nr 2/2021 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 lutego 2021 r. w sprawie trybu weryfikacji wniosków, przyznawania oraz rozliczania dotacji celowej Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ze środków finansowych budżetu państwa, w części której dysponentem jest Wojewoda Śląski na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowalnych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji, zmienionego zarządzeniami wewnętrznymi nr: 2/2020 z dnia 28 lutego 2020 r., 4/2020 z dnia 4 maja 2020 r., 1/2021 z dnia 3 lutego 2021 r. oraz 3/2021 z dnia 12.05.2021 r.

Dodatkowo od 22 kwietnia 2021 r. ŚWKZ posiada możliwość przyznawania dotacji na prace konieczne do wykonania ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku. Wnioski można składać przez cały rok na specjalnie przygotowanym druku.

• **Dotacje samorządowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Śląskiego – zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.), dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Miasta Piekary Śląskie – reguluje uchwała nr V/61/19 Rady Miasta Piekary Śląskie z dnia 31 stycznia 2019 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze miasta Piekary Śląskie niestanowiących jego wyłącznej własności.

Poniżej w Tabeli nr 12 przedstawiono dane dotyczące udzielonych dotacji w latach 2017-2021.

Tabela nr 12. Dotacje na zabytki udzielone w latach 2017-2021

LP.	WNIOSKODAWCA (NAZWA, ADRES)	DANE ZABYTKU NR REJESTRU ZABYTKÓW	ZAKRES PLANOWANYCH PRAC	KWOTA CAŁEGO ZAMIERZENIA	KWOTA (WNIOSKOWANA)	KWOTA UDZIELONEJ DOTACJI % UDZIAŁU W CAŁOŚCI KOSZTÓW ZADANIA
2017 r.						
1	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła, w Kamieniu, ul. Biskupa Nankera 221, 41-949 Piekary Śląskie	budynek kościoła pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła nr rej. A/1688/98 z dnia 30 grudnia 1998r.	„Remont elewacji i pokrycia dachów kościoła Św. Piotra i Pawła w Piekarach Śląskich – etap I”	642.667,42 zł 100 %	150.000,00 zł 23,34 %	150.000,00 zł 23,34 %
2	Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Karola Boromeusza przy ul. Stefana Okrzei 27, 43-190 Mikołów Dąbrówka Wielka, ul. Przyjaźni 229, 41-948 Piekary Śląskie	budynek Zakładu Świętego Józefa zlokalizowanego przy ul. Przyjaźni 229 w Piekarach nr rej. A/440/15 z dnia 20 lutego 2015r.	„Prace remontowo – budowlane przy budynku Zakładu Św. Józefa zlokalizowanego przy ul. Przyjaźni 229 w Piekarach Śląskich”	89.000,00 zł 100 %	89.000,00 zł 100 %	50.000,00 zł 56,18 %
2018 r.						
1	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, w Kamieniu, ul. Biskupa Nankera 221, 41-949 Piekary Śląskie	budynek kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła nr rej. A/1688/98 z dnia 30 grudnia 1998r.	„Remont elewacji i pokrycia dachów kościoła Św. Piotra i Pawła w Piekarach Śląskich – Kamieniu. Etap II”	1.042.884,64 zł 100 %	150.000,00 zł 14,38 %	120.000,00 zł 11,51 %
2	.Parafia Rzymskokatolicka p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Brzezinach Śląskich w Piekarach Śląskich, ul. Górnicza 30, 41-946 Piekary Śląskie	budynek kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Brzezinach Śląskich w Piekarach nr rej. A/1685/98 z dnia 20 listopada 1998 r.	„Dokończenie remontu elewacji frontowej budynku kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Brzezinach Śląskich w Piekarach”	168.767,18 zł 100 %	168.767,18 zł 100 %	80.000,00 zł 47,40 %
2019 r.						
1	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, w Kamieniu,	budynek kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła	„Remont elewacji i pokrycia dachów kościoła św. Apostołów	417.952,25 zł 100 %	150.000,00 zł 35,89 %	110.000,00 zł 26,32%

	ul. Biskupa Nankera 221, 41-949 Piekary Śląskie	nr rej. A/1688/98 z dnia 30 grudnia 1998r.	Piotra i Pawła w Piekarach Śląskich – Kamieniu. Etap III”			
2	Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Brzezinach Śląskich w Piekarach Śląskich, ul. Górnicza 30, 41-946 Piekary Śląskie	budynek kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Brzezinach Śląskich w Piekarach nr rej. A/1685/98 z dnia 20 listopada 1998 r.	„Renowacja płycin arkadowych we wnętrzu prezbiterium budynku kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piekarach Śląskich w zakresie zdjęcia wtórnych przemalowań i koniecznej konserwacji technicznej odsłoniętych malowideł.”	61.884,26 zł 100 %	61.884,26 zł 100 %	32.384,26 zł, 52,33%
3	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich w Piekarach Wielkich, ul. ks. Ficka 7, 41-940 Piekary Śląskie	budynek kaplicy „Studzienka” pw. św. Ignacego w Piekarach Śląskich, ul. Popiełuszki	„Prace remontowo – konserwatorskie dla obiektu kaplicy „Studzienka” pw. św. Ignacego – bez ingerencji w konstrukcję budynku.”	99.649,24 zł 100 %	49.824,12 zł 50 %	50.000,00 zł, 50,18%
2020 r.						
1	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, w Kamieniu, ul. Biskupa Nankera 221, 41-949 Piekary Śląskie	Budynek kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła nr rej. A/1688/98 z dnia 30 grudnia 1998r.	„Remont elewacji i pokrycia dachów kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła w Piekarach Śląskich – Kamieniu. Etap IV”	1.380.620,35 zł (610.868,43 zł) zmniejszenie kwoty 100 %	130.000,00 zł 9,42 %	48.000,00 zł 3,48 % (7,86%)
2	Jolanta i Sławomir Szlęk Sklep “NOVA” ul. Wyszyńskiego 9A, 41-940 Piekary Śląskie	Kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 4 w Piekarach Śląskich	„Remont konserwatorski elewacji frontowej, termomodernizacja elewacji szczytowej budynku przy ul. Wyszyńskiego 4”	144.000,00 zł 100 %	50.000,00 zł 35 %	10.000,00 zł 6,94 %
2021 r.						
1	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, w Kamieniu, ul. Biskupa H. Nankera 221, 41-949 Piekary Śląskie	Budynek kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła nr rej. A/1688/98 z dnia 30 grudnia 1998r.	„Remont elewacji i pokrycia dachów kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła w Piekarach Śląskich – Kamieniu. Etap V”.	627.704.02 100 %	150.000,00 zł 14,42 %	100.000,00 zł 15,93 %
2	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich ul. ks. J. Ficka 7, 41-940 Piekary Śląskie	Zespół kaplic drogi krzyżowej oraz kaplic symbolizujących historyczne budowle na terenie Kalwarii Piekarskiej nr rej. A/1622/95 z dnia 29 grudnia 1995r.,	„Prace naprawcze, konserwatorskie – działania inne przy zespole kaplic drogi krzyżowej oraz kaplic symbolizujących historyczne budowle na terenie Kalwarii Piekarskiej. Etap I – dla wybranych kaplic wymagających najpilniejszych prac naprawczych i działań interwencyjnych, w celu zachowania i utrwalenia substancji zabytkowych”.	100.000,00 zł 100 %	50.000,00 zł 50 %	50.000,00 zł 50 %

3	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich ul. ks. J. Ficka 7, 41-940 Piekary Śląskie	Ogrodzenie Cmentarza Kalwaryjskiego przy ul. Kalwaryjskiej w Piekarach Śląskich, Odcinek ogrodzenia od ul. Gen. J. Ziętka w Piekarach Śląskich	Prace naprawcze i odtworzeniowe ogrodzenie Cmentarza Kalwaryjskiego przy ul. Kalwaryjskiej. Etap I".	50.000,00 zł 100 %	25.000,00 zł 50 %	25.000,00 zł 50 %
4	AWANGARDA + SP. Z O.O., ul. J. Janty 18, 41-940 Piekary Śląskie	Kamienica mieszkalna przy ul. S. Wigury 4 w Piekarach Śląskich	„Przebudowa i remont kamienicy mieszkalnej przy ul. S. Wigury 4. Etap I - dokumentacja".	80.000,00 zł 100 %	68.000,00 zł 85 %	25.000,00 zł 31,25%

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

- **Konkurs „Zabytek Zadbany"**

„Zabytek Zadbany" jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
4) Architektura i budownictwo drewniane,
5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i cieplnej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzane przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Program „Niepodległa” na lata 2017-2021**

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle, wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;

2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W 2020 r. skończył się okres obowiązywania funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad konkretnymi programami w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027 z funduszy Unii Europejskiej

• **Program Kultur, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego na lata 2014-2021**

Program Kultura, o całkowitym budżecie ponad 88 mln euro (z których 75 mln euro stanowią środki Mechanizmu Finansowego EOG, a przeszło 13 mln euro wkład krajowy) wdrażany jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako Operatora Programu, we współpracy z partnerami z państw-darczyńców: Norweska Rada Sztuki (ACN) i Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Program jest kontynuacją programów z obszaru wsparcia kultury wdrażanych przy wsparciu dwóch poprzednich edycji Funduszy norweskich i EOG.

Program koncentruje się na roli, jaką kultura i dziedzictwo kulturowe odgrywają w rozwoju lokalnym i regionalnym z uwzględnieniem nacisku na zatrudnienie, przedsiębiorczość w obszarze kultury i szkolenie zawodowe. Program powinien uwzględniać działania i inicjatywy w sztuce i kulturze, które promują włączenie mniejszości etnicznych i narodowych.

O wsparcie w ramach uruchamianego Programu mogą ubiegać się m.in. publiczne instytucje kultury, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego czy kościoły i związki wyznaniowe.

Dofinansowanie projektów może sięgać do 85% ich wartości.

• **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 – Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”**

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

– Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury

– Działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

10. Podsumowanie

Miasto Piekary Śląskie aktywnie zarządza i sprawuje opiekę nad obiektami zabytkowymi na terenie miasta. Zadanie to realizowane są między innymi poprzez sporządzanie dokumentu, który wytacza kierunki działania w tym obszarze, tj. Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta Piekary Śląskie.

Ważnym elementem GPOnZ jest rozwój i promocja walorów turystycznych miasta, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji. Dokument akcentuje rolę miasta w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Ponadto wysoka aktywność instytucji kultury jest niezwykle istotnym elementem realizacji zadań edukacyjnych w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Oferta tych placówek jest bardzo atrakcyjna, systematycznie zmieniana i uzupełniana, dzięki czemu licznie przyciągają odbiorców, edukując i promując lokalne dziedzictwo.

GPOnZ podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych miasta, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Piekarach Śląskich.
11. Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Piekary Śląskie na lata 2017-2020.
12. H. Gawlik, Piekary Śląskie. Informator o walorach krajoznawczych i kulturowych, Wydawca: Zakład Poligraficzno - Wydawniczy PLIK, Piekary Śląskie 1999.
13. ks. J. Pawlik, Piekary Śląskie Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej - przewodnik, Wydawnictwo ZET, Wrocław 2000.
14. Piekary Śląskie. Informator miejski, praca zb. pod redakcją H.Aksamit - Windorpskiej, Wydawnictwo Journal, Bydgoszcz 1996.
15. D. Gacek, Dariusz Pietrucha, Piekary Śląskie i okolice - przewodnik historyczno-krajoznawczy, Miejskie Centrum Informacji i Turystyki w Piekarach Śląskich, Piekary Śląskie 2007.
16. K.K. Czapliński, Sanktuaria w Polsce - Piekary Śląskie, Wydawnictwo Videograf II, Katowice 2001-
17. W. Kotucha, Brzeziny Śląskie - rys historyczny, Wydawnictwo Kubajak, Krzeszowice 2008.
18. P. Cempulik, Waloryzacja przyrodnicza miasta Piekary Śląskie, maszynopis Wydziału Ekologii i Rolnictwa Urzędu Miasta w Piekarach Śląskich, Piekary Śląskie 1995.
19. A. Kubajak, Zenon Przywara, Jerzy Komor, Aleksandra Duda, Ryszard Skiba, Hubert Moj, Górnictwo i tradycje górnicze w Piekarach Śląskich. Historia, współczesność, przyszłość, Wydawnictwo Kubajak, Krzeszowice 2007.
20. L. Chrobok, Historia górnictwa rud na terenie Wielkiej Dąbrówki od 1844 do1914 roku, Katowice 2009. (maszynopis pracy magisterskiej), http://dabrowkawielka.pl/Historia.
21. Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Piekary Śląskie. TOM 1 - Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego, Piekary 2008.
22. M. Bytnar-Suboczowa. Główne elementy kultury ludowej na Śląsku. „Prace i Materiały Etnograficzne". XXIII, s. 11, 1963. Wrocław.
23. D. Simonides: Najpiękniejsze zwyczaje i obrzędy górnośląskie. Katowice: WBP, 1995.
24. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Piekary Śląskie.
25. www.piekary.pl.
26. www.piekaryslaskie.naszemiasto.pl.
27. www.slaskie.pl.

12. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytkowe cmentarze na terenie miasta Piekary Śląskie.
2. Tabela nr 2. Parki na terenie miasta Piekary Śląskie.
3. Tabela nr 3. Wykaz budowli obronnych fortyfikacji polskich Obszaru Warownego Śląsk z lat 1933-1939, budowli obronnych fortyfikacji niemieckich OKH Stellung b z lat 1921-1922, 1942-1944 oraz schronów przeciwlotniczych 1940-1944 r znajdujących się na terenie miasta Piekary Śląskie.
4. Tabela nr 4. Wykaz miejsc pamięci w mieście Piekary Śląskie.
5. Tabela nr 5. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Piekary Śląskie.
6. Tabela nr 6. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Piekary Śląskie.
7. Tabela nr 7. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Piekary Śląskie.
8. Tabela nr 8. Analiza SWOT.
9. Tabela nr 9. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr I.
10. Tabela nr 10. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr II.
11. Tabela nr 11. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr III.
12. Tabela nr 12. Dotacje na zabytki udzielone w latach 2017-2021.
13. Zdjęcie nr 1. Kościół NMP i św. Bartłomieja Apostoła w Centrum.
14. Zdjęcie nr 2. Kościół kalwaryjski, ob. parafialny pw. Zmartwychwstania Pańskiego.
15. Zdjęcie nr 3. Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kamieniu.
16. Zdjęcie nr 4. Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Brzeziny Śląskie.
17. Zdjęcie nr 5. Kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych w Dąbrówce Wielkiej.
18. Zdjęcie nr 6. Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy, Kozłowa Góra.
19. Zdjęcie nr 7. Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej, Szarlej.
20. Zdjęcie nr 8. Kaplica Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Kozłowej Górze.
21. Zdjęcia nr 9, 10, 11. Kapliczka Marii Hilf, źródło: Urząd Miasta Piekary Śląskie.
22. Zdjęcie nr 12. Kaplica św. Antoniego - Dołki, ul. Głowna 3.
23. Zdjęcie nr 13. Kaplica „Studzienka” pw. św. Ignacego Loyoli przy ul. Ks. J. Popiełuszki.
24. Zdjęcie nr 14. Kaplica św. Barbary przy ul. Ks. J. Popiełuszki.
25. Zdjęcie nr 15. Wojewódzki Szpital Chirurgii Urazowej, Pawilon Główny.
26. Zdjęcie nr 16. Budynek Katolickiej Szkoły Powszechnej, ob. Urząd Miasta, ul. Bytomska 84.
27. Zdjęcie nr 17. Budynek I Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego, ul. Gimnazjalna 24.
28. Zdjęcie nr 18. Kościół Świętej Rodziny na Osiedlu Wieczorka.
29. Zdjęcie nr 19. Kościół pw. św. Józefa na Józefce.

13. Załącznik

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w mieście Piekary Śląskie

Nr identyfikacyjny budynku	Rodzaj obiektu	Adres: ulica, numer, obręb ewidencyjny	Nr ewidencyjny działki; Nr mapy AZP
1	Kamienica mieszkalna	ul. I Armii Wojska Polskiego 1	827/132, 828/132, 1954
2	Kamienica mieszkalna	ul. I Armii Wojska Polskiego 7	715/140, 1209/140
3	Kamienica mieszkalna	ul. I Armii Wojska Polskiego 26	1980/140
4	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Bednorza 4	1787/351
5	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Bednorza 10	1712/350, 4869/353
6	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Bednorza 20	1851/347
7	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Bednorza 23 / ul. T.Trautmana	1820/327
8	Miejska Szkoła Podstawowa nr 14	ul. Bp H. Bednorza 29-31	4806/325
9	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Bednorza 32	1168/344
10	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Bednorza 33 / ul. Piastów	1826/365, 1828/365
11	Kamienica mieszkalna	ul. Bp H. Bednorza 47	1673/360
12	Kamienica mieszkalna z oberżą	ul. Bp H. Bednorza 56 / ul. Z. Nałkowskiej	1843/368
13	Kamienica mieszkalna	ul. N. Bończyka 4	184/63
14	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. N. Bończyka 10	516/60
15	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. N. Bończyka 18	68
16	Budynek mieszkalny	ul. Brata Alberta 2	199/65
17	Kamienica mieszkalno-handlowa	ul. Bytomska 51 / ul. 1 Maja	336/51
18	Budynek mieszkalny	ul. Bytomska 55	201/47
19	Kamienica mieszkalno-handlowa	ul. Bytomska 57	200/47
20	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 59	44
21	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 61	41
22	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 65 / ul. K. Miarki	293/24
23	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 66	331/6
24	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 67	393/22, 395/23
25	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 68	330/6
26	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 70	172/3
27	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 72 /ul. Prym. St. Wyszyńskiego	171/2, 172/3
28	Miejski Dom Kultury	ul. Bytomska 73, 75	517/79, 623/45, 102/79
29	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 74 / ul. Prym. St. Wyszyńskiego	228/51, 177/51
30	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 76	225/48, 227/51
31	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 78	182/48, 233/48
32	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 80	235/47
33	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 83	792/45
34	Urząd Miasta	ul. Bytomska 84	254/45, 253/45
35	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 85	120/45
36	Budynek mieszkalny w typie willi miejskiej	ul. Bytomska 86	316/3
37	Budynek banku	ul. Bytomska 88	757/69
38	Budynek Urzędu Pocztowego	ul. Bytomska 90	1044/69
39	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 101 / ul. Pod Lipami	993/7
40	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 107	217/7, 218/7, 219/7, 262/7
41	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 109	216/7, 217/7
42	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 111	807/7
43	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 113	51/7

44	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 115	155/7, 51/7
45	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 117	151/7
46	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 119	1016/15
47	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 121	409/15
48	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 124	1941/68, 640/65
49	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 127	87
50	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 129	89, 90, 91, 92, 94
51	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 132	608/84
52	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 133	336/95, 345/97
53	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 135	346/97, 345/97
54	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 136	604/80, 603/80
55	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 138	505/76
56	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 143,145 / ul. H. Londnera	371/101
57	Kamienica mieszkalno-handlowa	ul. Bytomska 147	371/101
58	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 149	106, 107, 108
59	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 151 / ul. Wojska Polskiego	109
60	Budynek Młodzieżowego Domu Kultury	ul. Bytomska 152	575/68
61	Kamienica mieszkalno-handlowa	ul. Bytomska 153	288/176, 289/177, 290/176
62	Kamienica usługowa	ul. Bytomska 156	43
63	Budynek mieszkalno- usługowy	ul. Bytomska 157	260/179, 261/179
64	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 159	182
65	Budynek mieszkalno- usługowy	ul. Bytomska 160	328/40
66	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 160 a	326/38
67	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 161	317/184
68	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 162	23
69	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 163	188
70	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 164	23
71	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 168	17,18
72	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 174	14,15
73	Kamienica mieszkalno-handlowa	ul. Bytomska 177	207
74	Budynek mieszkalny	ul. Bytomska 178	4
75	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 182	366/89, 369/90
76	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 188	270/70, 271/71, 272/72
77	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 198	40, 42, 239
78	Budynek Zespołu Szkół	ul. Bytomska 207	593/231
79	Budynek mieszkalno-handlowy	ul. Bytomska 212	508/26
80	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bytomska 242	253/6
81	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bytomska 293	374/183
82	Kamienica mieszkalna	ul. Bytomska 329	223, 224
83	Budynek administracyjny d. szkoła ludowa	ul. Bytomska 343	273/34
84	Budynek administracyjny dawnego urzędu gminy	ul. K. Damrota 19	637/192
85	Zespół budynków Szkoły Podstawowej nr 13	ul. J. Długosza 90, 92	4832/47, 1570/47, 1575/50, 4833/47
86	Kamienica mieszkalna	ul. M. Drzymały 2	738/338, 973/327
87	Klasztor sióstr Boromeuszek z końca XVIII w. (z wyłączeniem współczesnych dobudówek)	ul. Ks. A. Ficka 1	619/59, 2850/55
88	Kamienica mieszkalna	ul. Ks. A. Ficka 2	55
89	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Ks. A. Ficka 3	54

90	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Ks. A. Ficka 4	56
91	Budynek Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego	ul. Gimnazjalna 24	2746/80
92	Dworek Donnersmarcków (obecnie restauracja)	ul. Gajowa 4	12
93	Budynek mieszkalny	ul. Głęboka 10	306/57
94	Kamienica mieszkalna	ul. Głęboka 15	52, 303/56
95	Probostwo kościoła p.w. NSPJ	ul. Górnicza 30	1951/343, 1950/343, 2424/341
96	Budynek w zespole byłego nadszybia szybu Książe Hugo II (Fürst Hugo II), byłej kopalni kruszców Nowa Helena (Neue Helene Erzgrube)	ul. Graniczna 7	1567/6
97	Budynki mieszkalne	ul. Hutnicza 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14	1935/324
98	Budynek mieszkalny	ul. Inwalidów Wojennych 13	248/68, 101/74
99	Kamienica mieszkalna	ul. Inwalidów Wojennych 17	213/65
100	Zabudowania gospodarcze dawnego folwarku Donnersmarcków: spichlerz, stodoły, stajnie, kuźnia, budynki mieszkalne służby – obecnie użytkowane przez prywatne firmy	ul. Inwalidów Wojennych 66 – 72, ul. Bytomska 339	471/234, 500/234, 474/234, 472/234, 473/234, 470/234, 469/234, 481/234, 480/234, 477/234, 476/234
101	Budynek mieszkalny	ul. Jagiellońska 64	314/123
102	Budynek probostwa	ul. Jagiellońska 100 / ul. Zawiszy Czarnego	1853/149
103	Kamienica mieszkalna	ul. J. Janty 3	544/193
104	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Janty 4	507/193
105	Budynek mieszkalny	ul. J. Janty 6	435/193
106	Budynek mieszkalny	ul. J. Janty 7	2045/193
107	Kamienica mieszkalna	ul. Kalwaryjska 8	2710/63
108	Kamienica mieszkalna	ul. Kalwaryjska 12	2712/64
109	Kamienica mieszkalna	ul. Kalwaryjska 18	374/66
110	Kamienica mieszkalna	ul. Kalwaryjska 31	1125/71
111	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Kalwaryjska 51	2664/74
112	Budynek mieszkalny	ul. T. Kościuszki 5	732/193
113	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Kościuszki 9	335/193
114	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Kościuszki 11	1046/193
115	Kamienica mieszkalna	ul. T. Kościuszki 12	585/193, 586/193, 584/193
116	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Kościuszki 13	582/193, 583/193
117	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Kościuszki 16	589/193
118	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Kościuszki 21	558/193
119	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Kościuszki 22	505/193
120	Kamienica mieszkalna	ul. T. Kościuszki 23	503/193
121	Kamienica mieszkalna	ul. T. Kościuszki 24	487/196
122	Kamienica mieszkalna	ul. J. Kukuczki 2a	1093/338, 921/338
123	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Lompy 1	414/193
124	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Lompy 2	493/193
125	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Lompy 4	775/193, 1080/193
126	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. H. Londnera 3	356/100
127	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Lotników 1	452/34
128	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. 1 Maja 3	346/75
129	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. 1 Maja 4	346/75
130	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. 1 Maja 8	275/88, 87
131	Budynek mieszkalny	ul. 1 Maja 10	279/92

132	Budynek mieszkalny	ul. 1 Maja 11	280/92
133	Budynek mieszkalny	ul. 1 Maja 25	507/104
134	Budynek mieszkalny	ul. 1 Maja 28	263/108
135	Budynek mieszkalny	ul. 1 Maja 30	265/111, 258/111
136	Kamienica mieszkalna	ul. K. Makuszyńskiego 12	1522/36
137	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. K. Miarki 1	294/24
138	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. K. Miarki 20, 21	460/76, 135/76
139	Budynek mieszkalny	ul. K. Miarki 22	35
140	Kamienica usługowa	ul. K. Miarki 23	438/36
141	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. A. Mickiewicza 3a	237/79
142	Budynek mieszkalny d. Ratusz	ul. Bp H. Nankera 103	4256/78
143	Budynek mieszkalny	ul. Bp H. Nankera 107	2960/81
144	Budynek mieszkalny	ul. Bp H. Nankera 117	1347/83, 1346/82
145	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Nankera 156	2980/68
146	Budynek mieszkalny	ul. Bp H. Nankera 181	1366/106
147	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Bp H. Nankera 188	4759/141
148	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Bp H. Nankera 195	697/110
149	Budynek mieszkalny	ul. W. Orkana 6	274/72
150	Budynek mieszkalno-usługowy (dawny budynek Szkoły Ludowej)	ul. Oświęcimska 1 / ul. Pożarna	1079/28
151	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Oświęcimska 92	1699/40
152	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Oświęcimska 94	1314/41, 1701/41
153	Willa mieszkalna	ul. Papieża Jana Pawła II 38 / ul. Gen. J. Ziętka	2392/169
154	Kamienica mieszkalna	ul. Partyzantów 4	3113/44
155	Kamienica mieszkalna	ul. Partyzantów 14	2776/44
156	Budynek mieszkalny	ul. Piekarska 6	841/90
157	Chata kryta papą	ul. Piekarska 36	137
158	Budynek mieszkalny	ul. Piekarska 57	515/140, 568/140
159	Kamienica mieszkalna	ul. Piekarska 108	178/41
160	Dawny folwark Donnersmarcków (Dobra Rycerskie)	ul. Pod Lipami	945/10, 937/10
161	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Poniatowskiego 1	4828/323
162	Kamienica mieszkalna	ul. J. Poniatowskiego 5	1100/324
163	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Poniatowskiego 6	5098/338
164	Kamienica mieszkalna	ul. J. Poniatowskiego 7	5102/324
165	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. J. Poniatowskiego 8, 10	5096/338
166	Kamienica mieszkalna	ul. J. Poniatowskiego 9 / ul. T. Trautmana	1671/324
167	Kaplica „Studzienka” Św. Ignacego z otoczeniem	ul. Ks. J. Popiełuszki	2857/81, 1662/81
168	Budynek Miejskiego Gimnazjum nr 2	ul. Ks. J. Popiełuszki 8	2739/81
169	Kościół Parafialny p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy	ul. Powstańców Śląskich 38	384/38
170	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Warszawskich 2	185/31
171	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Warszawskich 2a	186/92
172	Budynek mieszkalny	ul. Przyjaźni 43	842/170
173	Zespół budynków: dawna szkoła ludowa oraz biblioteka z 2 połowy XIX w.	ul. Przyjaźni 48/ ul. M. Karłowicza	397/49
174	Budynek mieszkalno - usługowy	ul. Przyjaźni 61 / ul. Gwarków	173/18
175	Budynek mieszkalny	ul. Przyjaźni 59	142/23, 144/23
176	Budynek mieszkalny	ul. Przyjaźni 81	50, 139/59

177	Budynek mieszkalny	ul. Przyjaźni 93	28
178	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Przyjaźni 95	385/104, 387/105
179	Budynek Urzędu Pocztowego	ul. Przyjaźni 104	294/113
180	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Przyjaźni 126	284/120, 286/119
181	Budynek mieszkalny	ul. Przyjaźni 178	257/30
182	Budynek mieszkalny	ul. Przyjaźni 210	205/81,
183	Budynek mieszkalny	ul. B. Purkopa 2	217/67, 220/67
184	Budynek mieszkalny	ul. B. Purkopa 6	223/69, 232/68
185	Budynek mieszkalny	ul. B. Purkopa 10	225/68
186	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja 1	565/74
187	Zespół budynków kopalni galmanu „Rozalia” z XIX w.: nadszybia szybów, S1 i S2, szyb „Koller”, kuźnia, warsztaty ślusarskie, magazyn	ul. Rozalki, Dąbrówka Wielka	699/33
188	Budynek Ochotniczej Straży Pożarnej	ul. W. Roździeńskiego 36	768/80
189	Dawny Ratusz, później budynek Komisariatu Policji	ul. W. Roździeńskiego 38	77
190	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. W. Roździeńskiego 46	777/12, 774/12, 2082/181
191	Budynek mieszkalny	ul. W. Roździeńskiego 54	649/14, 648/14
192	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. W. Roździeńskiego 56	1654/14, 650/14
193	Kamienica mieszkalna	ul. W. Roździeńskiego 64	595/15, 619/15,
194	Kamienica mieszkalna	ul. W. Roździeńskiego 68	601/15, 623/15, 763/15
195	Kamienica mieszkalna	ul. W. Roździeńskiego 72	605/15, 733/15, 625/15
196	Kamienica mieszkalna	ul. W. Roździeńskiego 74	607/15, 606/15, 626/15
197	Kamienica mieszkalna	ul. W. Roździeńskiego 78	611/15, 628/15, 610/15
198	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. W. Roździeńskiego 79 / ul. Bp H. Bednorza	4406/338
199	Kamienica mieszkalna-usługowa	ul. H. Sienkiewicza 1a	289/18
200	Kamienica mieszkalna-usługowa	ul. H. Sienkiewicza 2, 2a	248/16, 246/15
201	Kamienica mieszkalna	ul. J. Sobieskiego 19	82
202	Kamienica mieszkalna	ul. J. Sobieskiego 22	360/100
203	Kamienica mieszkalna	ul. J. Sobieskiego 24	359/100, 358/100
204	Kamienica mieszkalna	ul. J. Sobieskiego 26	357/100
205	Kamienica mieszkalna	ul. L. Solskiego 1	1097/324
206	Kamienica mieszkalna	ul. Studzienna 12	5
207	Zespół budynków szkoły podstawowej nr 1	ul. Szpitalna 9	2747/193
208	Kamienica mieszkalna	ul. Tarnogórska 44	203, 204
209	Kamienica mieszkalna	ul. Tarnogórska 47	1732/264, 778/273
210	Kamienica mieszkalna	ul. R. Traugutta 1	412/40,
211	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. T. Trautmana 2	5088/327, 5086/338
212	Zakład Świętego Antoniego	ul. T. Trautmana 4	2993/338
213	Kamienica mieszkalna	ul. T. Trautmana 9,11	1935/324
214	Kamienica mieszkalna	ul. S. Wigury 1	128/36
215	Kamienica mieszkalna	ul. S. Wigury 4	33, 34
216	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. S. Wigury 8	321/7
217	Kamienica mieszkalna	ul. S. Wigury 9	188/6
218	Kamienica mieszkalna	ul. S. Wigury 9a	191/5
219	Kamienica mieszkalna	ul. S. Wigury 10	169/4
220	Budynek mieszkalny	ul. S. Witkiewicza 8	1565/47
221	Kamienica mieszkalna	ul. Wolności 2	392/193, 394/193
222	Kamienica mieszkalna	ul. Wolności 4	402/193

223	Kamienica mieszkalna	ul. Wolności 5	377/193
224	Kamienica mieszkalna	ul. Wolności 6	378/193
225	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Wolności 7	379/193
226	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 4	349/7
227	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 5	260/53
228	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 6	9, 10, 11, 559/8
229	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 9	303/62, 305/63
230	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 12	178/19, 179/19, 220/21
231	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 13 / ul. H. Sienkiewicza	68
232	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 14	403/24
233	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 19	155/75
234	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 21	156/75
235	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 26	493/36, 446/37
236	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 28	42, 43
237	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 34 / ul. R. Traugutta	477/44
238	Kamienica mieszkalna	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 38	318/47
239	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 40	409/50
240	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 42	410/50
241	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 43, 45	160/99, 101,102
242	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 48	308/52
243	Budynek usługowy i mieszkalno-usługowy (dawna „Sala Kubańskiego”)	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 49	218/107, 217/111, 147/107
244	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 54	517/56
245	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Prym. St. Wyszyńskiego 60	169/63
246	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. Wyzwolenia 6	101/74
247	Kamienica mieszkalna	ul. Wyzwolenia 8	100/74
248	Kamienica mieszkalna	ul. Wyzwolenia 10	99/74
249	Resztki zabudowań dworskich w dawnym założeniu pałacowo-parkowym (trzy obiekty)	ul. Zamkowa 31, ul. Powstańców Śląskich 42	390/34, 413/37, 365/34, 425/37, 385/34, 387/37
250	Dom mieszkalny	ul. Związkowa 3	913/131
251	Kamienica mieszkalna	ul. F. Żwirki 2	165/57
252	Kamienica mieszkalna	ul. F. Żwirki 3	166/57
253	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. F. Żwirki 5	154/75
254	Kamienica mieszkalno-usługowa	ul. F. Żwirki 6	157/75
255	Kamienica mieszkalna-usługowa	ul. F. Żwirki 15	466/193
256	Budynek probostwa	ul. F. Żwirki 17	2842/196, 485/193
257	Zespół osiedla „fińskich” domów	ul. J. Dąbrowskiego 1÷ 38 , ul. S. Staszica 40 ÷ 69, ul. M. Jasionowskiego 92 ÷ 100	674/5, 675/5, 676/5, 677/5, 678/5, 679/5, 680/5, 681/5, 682/5, 683/5, 684/5, 685/5, 686/5, 687/5, 688/5, 689/5, 690/5, 691/5, 692/5, 693/5, 694/5, 695/5, 696/5, 697/5, 698/5, 699/5, 700/5, 701/5, 702/5, 703/5, 704/5, 770/5, 769/5, 768/5, 767/5, 766/5, 765/5, 764/5, 774/5, 773/5, 772/5, 771/5, 705/5, 706/5, 707/5, 708/5, 709/5, 710/5, 711/5, 712/5, 713/5, 714/5, 715/5, 716/5, 717/5, 718/5, 719/5, 720/5, 721/5, 722/5, 723/5, 724/5, 725/5,

			726/5, 727/5, 728/5, 729/5, 730/5, 755/5, 756/5, 757/5, 758/5, 759/5, 760/5, 761/5, 762/5, 763/5
	24 budowle obronne fortyfikacji polskich Obszaru Warownego Śląsk z lat 1933-1939 na obszarze całego miasta, w szczególności:		
258	Obiekt P-1 - Żelbetowy schron bojowy z dwoma strzelnicami broni ręcznej – 1938r.	- ul. Długosza 84 (przyziemie budynku mieszkalnego) – Brzozowice-Kamień,	3162/46
259	Obiekt P-2 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej i dwoma strzelnicami broni ręcznej – 1936r.	- ul. Partyzantów (przy ulicy, w sąsiedztwie ogródków działkowych) – Brzozowice- Kamień, nr rej. A/778/2021 z dnia 12.03.2021r.,	4556/360, 3880/368,
260	Obiekt P-3 - Żelbetowo – kamienna budowla pozorna – 1936r.	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD – przy północnym ogrodzeniu ogródków) – Brzozowice- Kamień,	4456/360
261	Obiekt P-4 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej i dwoma strzelnicami ckm do ognia skośnego na przedpole - 1936	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD) – Brzozowice-Kamień,	4456/360
262	Obiekt –P-5 - Żelbetowo – kamienna budowla pozorna – 1936r.	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD – centralnie przy południowym ogrodzeniu ogródków) – Brzozowice-Kamień,	4456/360
263	Obiekt P--6 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej oraz stanowiskiem armaty przeciw pancernej i strzelnicą ckm do ognia bocznego – 1936r.	- ul. Partyzantów (na terenie ogródków ROD - przy południowo-wschodnim narożu ogródków) – Brzozowice- Kamień	4456/360
264	Obiekt P-7 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych z dwoma stanowiskami ckm – 1939r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień	4683/368
265	Obiekt P-8 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze stanowiskiem ckm – 1939r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień	4690/370
266	Obiekt P-9 – Żelbetowy schron pozorno - bojowy ze stanowiskiem na broń ręczną – 1938r.	- pola na południe od byłej kopalni „Andaluzja” - Dąbrówka Wielka	3936/370
267	Obiekt P-10 - Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych dla broni ręcznej o dwóch kierunkach ognia – 1938r.	- pola na południe od byłej kopalni „Andaluzja” - Dąbrówka Wielka	3938/370
268	Obiekt P-11 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej, stanowiskiem armaty przeciw pancernej i strzelnicą ckm do ognia bocznego – 1936r.	- ul. Przyjaźni (przy ulicy) - Dąbrówka Wielka nr rej. A/777/2021 z dnia 12.03.2021r.,	1859/140, 1771/140, 2091/180
269	Obiekt P-12 – Żelbetowy schron pozorno - bojowy ze stanowiskiem dla broni ręcznej – 1938r.	- ul. Przyjaźni 1(za budynkiem na południe), - Dąbrówka Wielka	1475/117
270	Obiekt P-13 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	938/185, 940/73

	kopule pancernej – 1934r.		
271	Obiekt P-14 - Żelbetowy schron bojowy z dwoma stanowiskami ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1462/71
272	Obiekt P-15 - Żelbetowy schron bierny mieszczący magazyn amunicji i materiałów saperskich – 1936r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1272/71
273	Obiekt P-16 - Żelbetowy obiekt pozorny – 1938r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1143/71
274	Obiekt P-17 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1480/46
275	Obiekt P-18 - Żelbetowy obiekt pozorny – 1938r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1471/46
276	Obiekt P-19 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1934r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1469/46
277	Obiekt P-20 - Żelbetowy schron bojowy ze stanowiskiem ckm w kopule pancernej – 1933r.	- pola na południe od ul. Przyjaźni - Dąbrówka Wielka	1147/58
278	Obiekt P-21 - Żelbetowy schron bojowy „tradytor" ze stanowiskiem armaty polowej, ckm w kopule pancernej i stanowiskiem obserwatora w kopule pancernej – 1933/1934r.	- pola na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka	2028/46
279	Obiekt P-22 – Żelbetowy schron bojowy koszar ufortyfikowanych z dwoma stanowiskami ckm – 1936r.	- teren rozebranych koszar, na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka	1456/60
280	Obiekt P-23 – Żelbetowy schron bojowy koszar ufortyfikowanych z czterema strzelnicami ckm – 1936r.	- teren rozebranych koszar, na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka	2036/60
281	Obiekt P-24 – Pozostałość żelbetowego schronu dla ciężkiego karabinu maszynowego.	- teren rozebranych koszar, na północ od drogi Bytom – Czeladź (DK – 94) - Dąbrówka Wielka	1168/61, 1172/61
	18 budowli obronnych fortyfikacji niemieckich OKH Stellung b z lat 1921-1922, 1942-1944:		
282	Obiekt N-1 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na zachód od ul. Zamkowej - Kozłowa Góra	311/26
283	Obiekt N-2 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na zachód od ul. Zamkowej – Kozłowa Góra	369/26
284	Obiekt N-3 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na zachód od ul. Zamkowej – Kozłowa Góra	371/44
285	Obiekt N-4 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier" – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1078/5

286	Obiekt N-5 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1078/5
287	Obiekt N-6 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1077/210
288	Obiekt N-7 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1090/6
289	Obiekt N-8 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1091/6
290	Obiekt N-9 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1091/6
291	Obiekt N-10 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1091/6
292	Obiekt N-11 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1091/6
293	Obiekt N-12 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1091/6
294	Obiekt N-13 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1971/6
295	Obiekt N-14 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1975/6
296	Obiekt N-15 – Żelbetowy schron bojowy fortyfikacji polowych ze strzelnicami broni ręcznej, tzw. „kochbunkier” – 1944r.	- pola na wschód od ul. Tarnogórskiej – Kozłowa Góra	1984/6
297	Obiekt N-16 – Żelbetowy schron obserwacyjno-bojowy – z okresu II wojny światowej.	- teren na wschód od Kozłowej Góry – Piekary Wielkie	803/24
298	Obiekt N-17 – Żelbetowy schron bojowy z trzema strzelnicami broni ręcznej – 1921-1922r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień	4683/368
299	Obiekt N-18 – Żelbetowy schron bojowy z trzema strzelnicami broni ręcznej – 1921-1922r.	- teren byłej kopalni „Andaluzja” – Brzozowice- Kamień	4690/370

	7 schronów przeciwlotniczych 1940-1944 r:		
300	Schron podziemny przeciwlotniczy – 1940-1944r.	- pola na północ od ul. Przyjaźni – Dąbrówka Wielka	15
301	Schron podziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- przy ośrodku zdrowia ul. Przyjaźni 53A – Dąbrówka Wielka,	366/44
302	Schron podziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- pole w rejonie ul. Łokietka – Dąbrówka Wielka /Dołki,	5172/302
303	Schron naziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- w rejonie ul. Harcerskiej – Brzeziny Śląskie	1095/26
304	Schron podziemny przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- przy ul. Roździeńskiego – Brzeziny Śląskie	4747/323
305	Schron przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- na terenie Przedszkola nr 11 przy ul. Makowskiego 10 – Brzozowice-Kamień	1815/133
306	Schron przeciwlotniczy niemiecki typu LSD – 1940-1944r.	- na terenie parku przy ul. Popiełuszki - Piekary Wielkie	52
307	Cmentarz Parafii Imienia NMP i Św. Bartłomieja	ul. Kalwaryjska – Piekary Wielkie,	2853/61, 255/61, 822/70
308	Cmentarz parafialny w Dąbrówce Wielkiej	ul. Zawiszy Czarnego – Dąbrówka Wielka,	1852/146, 1854/146, 144, 2759/143, 2760/143
309	Cmentarz Parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Piekarach Śląskich	ul. Bp H. Nankera – Brzozowice-Kamień,	399/128, 4594/4571, 130, 902/131, 903/131, 4887/129, 4572/88
310	Cmentarz parafialny w Brzezinach Śląskich	ul. Bp H. Bednorza – Brzeziny Śląskie	771/6
311	Krzyż kamienny z figurami Chrystusa i Matki Boskiej	ul. Bytomska 101 / ul. Pod Lipami - Piekary Wielkie	893/42
312	Kolumna z figurą Matki Boskiej	Plac Mariacki - Piekary Wielkie	334/235
313	Krzyż kamienny z Pietą	ul. Bytomska 245 - Piekary Wielkie	283/111
314	Krzyż cmentarny, kamienny	ul. Kalwaryjska, cmentarz parafii p.w. NMP i Św. Bartłomieja - Piekary Wielkie	2853/61
315	Krzyż kamienny	ul. Wyzwolenia - Piekary Wielkie	195
316	Krzyż kamienny	ul. Jagiellońska 98 - Dąbrówka Wielka	360/87
317	Krzyż kamienny	ul. Przyjaźni 115 - Dąbrówka Wielka	659/84, 94
318	Kapliczka słupowa	w pobliżu ul. Konstytucji i ul.Gen. W. Sikorskiego - Dąbrówka Wielka	2688/256
319	Krzyż kamienny	ul. Przyjaźni 210 - Dąbrówka Wielka	205/81
320	Krzyż kamienny	ul. Jordana - Dąbrówka Wielka	1475/59
321	Krzyż kamienny	ul. Główna 2 - Dąbrówka Wielka	4658/377
322	Krzyż kamienny	ul. Tarnogórska 31 - Kozłowa Góra	1734/261
323	Krzyż kamienny	ul. Radzionkowska / ul. Plebiscytowa - Kozłowa Góra	502/63
324	Krzyż kamienny	ul. Bp H. Nankera 221 - Brzozowice – Kamień	1387/138
325	Kolumna z figurą św. Jana Nepomucena	Ul. J. Brzechwy / M. Curie-Skłodowskiej - Brzozowice – Kamień	4139/369
326	Krzyż kamienny	ul. M. Curie-Skłodowskiej / ul. Ks. J. Krupy - Brzozowice – Kamień	4069/252, 4068/252, 4198/247
327	Krzyż kamienny	ul. Prym. St. Wyspiańskiego - Brzozowice – Kamień	4501/4
328	Krzyż kamienny	ul. Oświęcimska / ul. S. Konarskiego - Brzozowice – Kamień	826/13
329	Kopiec Wyzwolenia	ul. Do Kopca Wyzwolenia	294/7, 640/6

330	Zespół kościelny z XIX wieku: - kościół parafialny p.w. NMP i Świętego Bartłomieja, murowany z dwiema wieżami - trójskrzydłowe krużganki (na południe od kościoła, zamknięte do północy kaplicami) -mur z rzeźbami apostołów otaczający kościół Granice ochrony obejmują całość zespołu w ramach ogrodzenia i obejmują wyposażenie wnętrz kościoła nr rej. A/659/66 z dnia 28.05.1966 r.	ul. Bytomska - Piekary Wielkie	61, 62
331	Kościół kalwaryjski p.w. Przemienienia Pańskiego – obecnie kościół parafialny p.w. Zmartwychwstania Pańskiego, wzniesiony w 1896 r. w stylu neogotyckim nr rej. A/1621/95 z dnia 29.12.1995 r.	ul. Ks. J. Popiełuszki 4 - Piekary Wielkie	56
332	Zespół Kalwarii Piekarskiej, obejmujący kaplice: - różańcowe - drogi krzyżowej - symbolizujące budowle historyczne Wzniesiony w 1886 roku w stylach neogotyckim, neorenesansowym i neobarokowym, nr rej. A/1622/95 z dnia 29.12.1995 r.	ul. Ks. J. Popiełuszki - Piekary Wielkie	2574/55, 2575/55, 56, 551/70, 549/70, 59, 60, 200, 57, 58
333	Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa z lat 1913-1915. Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem w ramach ogrodzenia nr rej. A/551/2019 (A/1685/98) z dnia 20.11.1998 r.	ul. Bp H. Bednorza - Brzeziny Śląskie	1057/343, 1058/343, 1059/343, 1930/340, 1952/343, 1953/343
334	Kościół parafialny p.w. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, wzniesiony w latach 1898-1899 w stylu neogotyckim. Granice ochrony obejmują kościół wraz z otoczeniem. nr rej. A/549/2019 (A/1688/98) z dnia 30.12.1998 r.	ul. Bp H. Nankera 221 - Brzozowice – Kamień	1280/129, 4886/129, 4887/129
335	Kościół parafialny p.w. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, wzniesiony w latach 1882-1883, rozbudowany w latach 1902-1903. Granice ochrony obejmują kościół. nr rej. A/546/2019 (A/1686/98) z dnia 30.12.1998 r.	ul. Jagiellońska 100 - Dąbrówka Wielka	1853/149
336	Zespół Szpitala Spółki Brackiej (obecnie Wojewódzki Szpital	ul. Bytomska 62 - Szarlej	177/123, 193/93, 194/98, 195/122, 197/122, 200/124, 201/124,

	Chirurgii Urazowej) wzniesiony w latach 1916-1924, który tworzą następujące obiekty: - pawilon główny - portiernia - budynek mieszkalny (obecnie administracyjny) - budynek pralni i kuchni - pawilon dziecięcy - prosektorium i kaplica Granice ochrony obejmują całe założenie w granicach działek, z wyłączeniem pawilonu diagnostyczno-zabiegowego, łącznika od pawilonu głównego do kuchni, kiosku, magazynu, wiaty, agregatu prądotwórczego, internatu, garaży, kotłowni i budynku magazynu sprzętu medycznego. nr rej. A/45/01 z dnia 06.04.2001 r.		203/121, 206/125, 208/91, 209/91, 232/95, 334/86, 336/86, 454/95
337	Kaplica Św. Antoniego nr rej. A/428/15 z dnia 15.01.2015 r.	ul. Główna 3 - Dąbrówka Wielka / Dołki	4657/377
338	Kościół parafialny p.w. Trójcy Przenajświętszej nr rej. A/438/15 z dnia 17.02.2015 r.	ul. F. Żwirki 17 - Szarlej	485/193
339	Zakład Św. Józefa nr rej. A/440/15 z dnia 20.02.2015 r.	ul. Przyjaźni 229 - Dąbrówka Wielka	228/105
340	Kaplica p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy nr rej. A/446/15 z dnia 19.03.2015 r.	ul. Powstańców Śląskich - Kozłowa Góra	707/326
341	Kaplica „Maria Hilf" nr rej. A/586/2019 z dnia 16.12.2019r.	Szarlej,	2680/77
342	Dawny młyn Reszki nr rej. A/587/2019 z dnia 16.12.2019r.	ul. Gen. J. Sadowskiego 10 - Dąbrówka Wielka	2425/238
343	Kaplica Księży Nerlichów nr rej. A/709/2020 z dnia 01.10.2020r.	ul. Kalwaryjska (na terenie cmentarza) - Piekary Wielkie	2853/61, 57
344	Kaplica Św. Barbary nr rej. A/710/2020 z dnia 01.10.2020r.	ul. Ks. J. Popiełuszki (na terenie parku) - Piekary Wielkie	51
345	Kaplica Cmentarna nr rej. A/711/2020 z dnia 01.10.2020r.	ul. Kalwaryjska (na terenie cmentarza) - Piekary Wielkie	255/61
346	Stanowiska archeologiczne (Nr stanowiska na obszarze / lokalizacja):		
	ślad osadnictwa – okres rzymski 117 r. 4 / 5	stanowisko archiwalne (brak lokalizacji)	95-47
	ślad osadnictwa – epoka kamienia, ślad osadnictwa – starożytność 5 / 2	Centrum	95-47
	ślad osadnictwa - epoka kamienia, osada - średniowiecze 6 / 4	Centrum	95-47
	osada - średniowiecze	Centrum	95-47

	7 / 3		
	ślad osadnictwa – średniowiecze 1 / 7	Szarlej	96-47
	ślad osadnictwa – średniowiecze 2 / 6	Szarlej	96-47
	osada - 14 jam – kultura przeworska 3 / 1	Szarlej	96-47
	nieokreślone – późny rzymski – kultura przeworska ślad osadnictwa – średniowiecze 22 / 17	Brzozowice – Kamień	96-47
	osada – kultura łużycka 23 / 16	Brzozowice – Kamień	96-47
	osada – kultura łużycka nieokreślone – pradzieje 24 / 15	Brzozowice – Kamień	96-47
	nieokreślone – kultura łużycka ślad osadnictwa – X - XIII w. osada – kultura łużycka osada – wczesne średniowiecze 25 / 14	Brzozowice – Kamień	96-47
	ślad osadnictwa – pradzieje 26 / 19	Brzozowice – Kamień	96-47
	nieokreślone – kultura łużycka osada – kultura łużycka osada – wczesne średniowiecze 27 / 10	Brzozowice – Kamień	96-47
	ślad osadnictwa – nieokreślone ślad osadnictwa – pradzieje 28 / 13	Brzozowice – Kamień	96-47
	osada -– kultura łużycka ślad osadnictwa – średniowiecze 29 / 11	Brzozowice – Kamień	96-47
	nieokreślone -– pradzieje 30 / 18	Brzozowice – Kamień	96-47
	ślad osadnictwa – epoka kamienia nieokreślone – pradzieje osada – kultura łużycka (halsztat) 31 / 8	Brzozowice – Kamień	96-47
	nieokreślone -– pradzieje 32 / 20	Brzozowice – Kamień	96-47
	osada – kultura łużycka osada – kultura przeworska IV w. 33 / 9	Brzozowice – Kamień	96-47
	osada – kultura łużycka (halsztat) nieokreślone – VII - X w. 34 / 12	Brzozowice – Kamień	96-47
	neolit 35 brak lokalizacji / 21	stanowisko archiwalne (brak lokalizacji)	96-47
	ślad osadnictwa – średniowiecze 54 / 22	Brzeziny Śląskie	96-47
	ślad osadnictwa – średniowiecze 55 / 23	Brzeziny Śląskie	96-47

	ślad osadnictwa – pradzieje nieokreślone - średniowiecze 56 / 26	Dąbrówka Wielka	96-47
	ślad osadnictwa – pradzieje 57 / 29	Dąbrówka Wielka	96-47
	nieokreślone – pradzieje nieokreślone – wczesne średniowiecze XIII w. ślad osadnictwa – średniowiecze 58 / 30	Dąbrówka Wielka	96-47
	nieokreślone – średniowiecze 59 / 32	Dąbrówka Wielka	96-47
	nieokreślone – średniowiecze XIII – XIV w. 60 / 27	Dąbrówka Wielka	96-47
	ślad osadnictwa – pradzieje ślad osadnictwa – średniowiecze 61 / 25	Dąbrówka Wielka	96-47
	ślad osadnictwa – średniowiecze 62 / 28	Dąbrówka Wielka	96-47
	nieokreślone – pradzieje 63 / 31	Dąbrówka Wielka	96-47